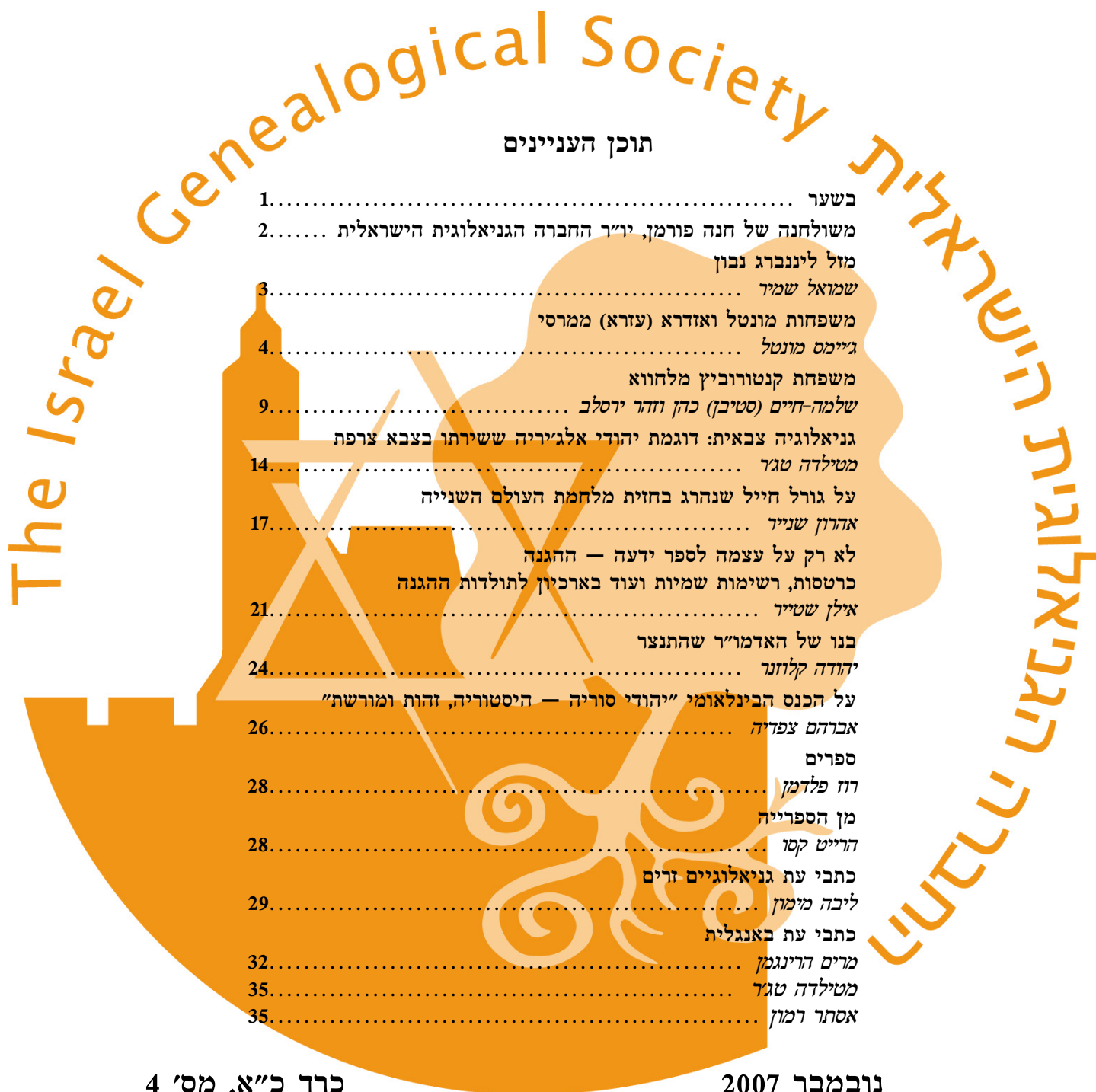

שרשרת הדורות

Sharsheret Hadorot

חקר תולדות המשפחה היהודית

תוכן העניינים

1.....	בשער
2.....	משולחנה של חנה פורמן, יו"ר החברה הגניאלוגית הישראלית
	מזל ליננברג נבון
3.....	שמואל שמיר
	משפחות מונטל ואזדרא (עזרא) ממרסי
4.....	גיימס מונטל
	משפחת קנטורוביץ מלחואו
9.....	שלמה-חיים (סטיבן) כהן וזהר ירסלב
	גניאלוגיה צבאית: דוגמת יהודי אלג'יריה ששירתו בצבא צרפת
14.....	מטילדה טגד
	על גורל חייל שנהרג בחזית מלחמת העולם השנייה
17.....	אהרון שנייר
	לא רק על עצמה לספר ידעה – ההגנה
	כרטסות, רשימות שמיות ועוד בארכיון לתולדות ההגנה
21.....	אילן שטייר
	בנו של האדמו"ר שהתנצר
24.....	יהודה קלזנר
	על הכנס הבינלאומי "יהודי סוריה – היסטוריה, זהות ומורשת"
26.....	אברהם צפדיה
	ספרים
28.....	רוח פלדמן
	מן הספרייה
28.....	הרייט קטו
	כתבי עת גניאלוגיים זרים
29.....	ליבה מימון
	כתבי עת באנגלית
32.....	מרים הרינגמן
35.....	מטילדה טגד
35.....	אסתר רמון

החברה הגניאלוגית הישראלית

ת"ד 4270 ירושלים 91041, טל': 0884-688 (08)

E-mail: igs@isragen.org.il Web: www.isragen.org.il

החברה הגניאלוגית הישראלית היא עמותה ללא כוונת רווח, שנוסדה ב-1983, מספר רשום 8-240-010-58

הוועד הארצי: חנה פורמן – יו"ר, ד"ר לאה גדליה – מזכירה, מיכאל רסטצ'ר – גזבר.
מנהלת אתר החברה: רוז פלדמן

תאריכי המפגשים של כל הסניפים יתפרסמו בהודעת דואר אלקטרוני וכן באתר החברה.

סניף ירושלים: דר' לאה גדליה – יו"ר, גב' מרשה ראפ – מזכירה. לפרטים נוספים: msleag@bezeqint.net.
קבוצת דוברי אנגלית בסניף ירושלים: מרכזת: ברברה סיגל bsiegel@netvision.net.il או 561-8153 (02).
המפגשים מתקיימים בבית פרנקפורטר, דרך בית לחם 80, ירושלים, ביום ד' השלישי בכל חודש.

סניף הנגב: דר' מרתה לב-ציון – יו"ר, שירלי רוזן – מזכירה.

המפגשים מתקיימים בבית הכנסת "מגן אברהם" בעומר, ביום ד' הראשון של כל חודש.

לפרטים נוספים: 642-2589 (08), 646-0494 (08) או martha@bgu.ac.il.

סניף תל-אביב: בילי שטיין – יו"ר, רוז פלדמן – מזכירה, מיכאל רסטצ'ר – גזבר.
המפגשים מתקיימים ביום ב' השני של כל חודש ב"בית התנ"ך", שד' רוטשילד 16, תל אביב.
לפרטים נוספים: rosef@post.tau.ac.il

סניף נתניה: גז' אייזקס – יו"ר, גדעון לויטס – מזכיר, גז' גלעד – גזבר, שרון רוזנשטיין – ספרנית.

המפגשים מתקיימים ב-AACI, שד' שמואל הנציב 28, נתניה.

לפרטים נוספים: 882-8402 (09) או isaacsj@netvision.net.il

סניף בית שמש: למידע ופרטים נוספים: חנה פורמן ehfurman@netvision.net.il

סניף חיפה והצפון: חנה שטיינבלט – יו"ר, נורית גלילי – מזכירה.

המפגשים מתקיימים בבית הורים "פסגת אחוזה", רח' סיני 6, חיפה, ביום ה' השלישי של כל חודש.

לפרטים נוספים: חנה שטיינבלט hanna_st@hotmail.co.il

קבוצת "שורשים בגליל" קריית טבעון: חברי הוועד: אריה זטלר, שאול הולנדר, זאב שרון, שולמית עזיזון, יעל הולנדר.

המפגשים מתקיימים במרכז ההנצחה בקריית טבעון, ביום א' האחרון של כל חודש.

לפרטים נוספים: 984-7345 (04) או shorashim.bagalil@gmail.com

קבוצות בעלות עניין מיוחד (SIGs) ורכיזהן:

גרמניה ואוסטריה: אסתר רמון, ramon@actcom.co.il

הונגריה: מנשה דוידוביץ, mnashe@zoot.tau.ac.il

לאטביה: דר' מרתה לב-ציון, Martha@bgu.ac.il

ליטא: דר' רוז כהן לור, roseron@shani.net

ספרדים באגן הים התיכון: מטילדה טג'ר, tagger@actcom.co.il

פולין: עד הודעה חדשה יש לפנות אל: igs@isragen.org.il

כתב-העת "שרשרת הדורות"

מייסדת ועורכת ראשונה: אסתר רמון.

עורכת: יוכבד קלוזנר.

חברי המערכת ומתרגמים: שלום ברונשטיין, מרים הרינגמן מטילדה טג'ר, הרולד לואין, הרייט קסו.

הגשת חומר לפרסום ב"שרשרת הדורות": אנו מקבלים בברכה מאמרים הדנים בכל ההיבטים של הגניאלוגיה היהודית

וכמו כן חומר גראפי (צילומים, איורים, מפות, תעודות וכו'). המחבר מתבקש להוסיף מידע ביוגרפי קצר, וכן את כתובתו

האלקטרונית, אם יש. החומר יוגש כמסמך נלווה (attachment) בפורמט Word לדואר האלקטרוני של החברה

igs@isragen.org.il או ישירות לעורכת yklaus@netvision.net.il, או על גבי דיסקט בדואר רגיל לכתובת של

החברה: ת"ד 4270 ירושלים 91041.

המערכת שומרת לעצמה את הזכות לתרגם את המאמרים מאנגלית לעברית ומעברית לאנגלית, ולערוך אותם לפי הצורך.

המערכת אינה אחראית לטעויות עובדתיות במאמרים המתפרסמים.

דמי חבר לשנה: 220 ש"ח. התשלומים בצ'ק לפקודת החברה הגניאלוגית הישראלית, ת"ד 4270 ירושלים 91041.

החברות כוללת השתתפות בכל ההרצאות בכל אחד מן הסניפים, השתתפות במפגשי קבוצות העניין המיוחד (SIGs) וכן

קבלת כתב העת שרשרת הדורות והשאלת ספרים.

שאלות: נא לשלוח מעטפה ממוענת ומבוילת לתשובה.

כּעֶזֶר

יום העיון הארצי השלישי של החברה הגניאלוגית הישראלית עומד להתקיים בקרוב – למעשה כאשר גיליונו זה יגיע לבתי המגויים שלנו כבר יהיה יום העיון מאחורינו. אני מזכירה אותו כאן כי ההגירה היהודית בין המאה השמונה עשרה והמאה העשרים – הנושא של יום העיון – מהווה גורם ישיר בהתפתחות הגניאלוגיה היהודית, הלכה למעשה, בהמשך המאה העשרים. הנושא הזה מבטיח יכול מעניין של מאמרים, ואני מקווה שנמצא דרך לפרסם את כולם.

כאן אנו מפרסמים את המאמרים האחרונים מיום העיון השני, שהתקיים בשנת 2006. גב' מטילדה טגור מספרת במאמרה על השירות הצבאי של יהודי אלג'יריה, וכדרכה מביאה הרבה פרטי מידע שיכולים להיות לעזר רב לחוקר הגניאלוגיה של יהודים אלה. נוכל למצוא במאמר כתובות של ארכיונים, אתרי אינטרנט ועוד. ד"ר אהרן שניידר, העובד ביד ושם, הן בחיילים היהודים בצבא ברית המועצות, ומפרט באופן ספציפי את הפעולות שיש לנקוט כדי לעלות על עקבותיהם של החיילים שנהרגו במלחמת העולם השנייה. ד"ר שניידר מתאר צעד צעד את הדרך המפותלת שיש ללכת בה ומדריך את החוקר איך לתמרן בין המוסדות הרבים שבהם ניתן לגלות חומר על הנופלים. המאמר השלישי הוא מאת מר אילן שטייר מהארכיון לתולדות ההגנה, ובו המחבר מפרט את המידע הצבאי – אבל גם המידע האישי והאזרחי החשוב – המפוזר במדורים השונים של הארכיון.

שני מאמרים ארוכים, שופעים מידע ומלאים עניין עוסקים בנושא העיקרי של מאמרי הגניאלוגיה, הלא הוא המחקר המשפחתי. המאמר האחד הוא של חברנו הוותיק מבית שמש, מר גיימס מונטל, המציג את שני הצדדים של משפחתו – משפחת מונטל ומשפחת עזרא. בגלל אורכו של המאמר, אנו מפרסמים כאן רק את חלקו הראשון, המספר על משפחת מונטל, ובגיליון הבא אנו מקווים לפרסם את הסיפור של משפחת עזרא ואת הסיכומים והמסקנות.

את המאמר השני כתבו שני מחברים: גב' זהר ירסלב בארץ וד"ר שלמה-חיים (סטיבן) כהן בארצות הברית, שגילו את הקשר בין המשפחות שלהם בעזרת רישום נישואין משנת 1894, שמצאו בספרייה המורמונים.

ועתה לנושאים האחרים בגיליונו, שהפעם הם מגוונים למדי:

את הסקירה על ספר כותבת גב' רוז פלדמן. הסקירה התפרסמה לראשונה בכתב העת של החברה הגניאלוגית היהודית של לוס אנג'לס, ואנו מודים למערכת כתב העת על הרשות לפרסם.

בחודש מאי 2007 התקיים באוניברסיטת בר אילן הכנס הבינלאומי "יהודי טוריה – היסטוריה, זהות ומורשת". מר אברהם צפדיה מדווח על ההרצאות שניתנו בעברית וגב' סרינה רופא מדווחת על ההרצאות באנגלית.

את החדשות מהספרייה אנו מקבלים, כרגיל, מגב' הרייט קסו.

במדור המביא סיפורים מחיי הרבנים מפרסם הפעם ד"ר יהודה קלוזנר סיפור עצוב ולא כל כך ידוע על אחד הבנים של מייסד חסידות חב"ד.

בסקירת המאמרים מכתבי עת זרים משתתפות, כרגיל, גב' אסתר רמון, גב' ליבה מימון, גב' מטילדה טגור וגב' מרים הרינגמן.

ואנו מזכירים בגיליון זה חברה ותיקה ומכובדת בחברה הגניאלוגית הישראלית, שהיתה בין מייסדי החברה, גב' מזל ליננברג-נבון, שלצערנו הלכה לעולמה לא מכבר, בשיבה טובה ובשם טוב. מאמר קצר לזכרה כתב עו"ד שמואל שמיר.

שורות אלה נכתבות במוצאי חג שמיני עצרת, בסיום חג הסוכות, המכונה 'החג' ופעמיים מצוּנה עלינו השמחה בו. תפילת הגשם שנאמרה היום היא גם בקשה אבל גם פתיחה לתקווה ולשמחה שיביאו גשמי החורף בעיתם. אני מאחלת לכל קוראינו חורף נעים ומהנה וסיפוק רב בעבודה הגניאלוגית ובכל מעשיהם האחרים.

יוֹכֵבֵד קֵלוֹזֶנֶר

ואחרון אחרון חביב ומיוחד: אני שולחת ברכות לבביות לחברנו הוותיק, המוכשר והפעיל מר זך-פייר סטרוויס על קבלת אות יקיר החברה הגניאלוגית הישראלית לשנת תשס"ז (2007). יישר כוחך, ותזכה לעוד שנים רבות של פעילות והנאה!

משולחנה של חנה פורמן יו"ר החברה הגניאלוגית הישראלית

הגניאלוגיה הישראלית, ופועל יוצא של חידושים שחלו בשנים האחרונות בתחום הגניאלוגיה העולמית והיהודית.

הרחבת השורות בכל סניף וסניף הינה משימה שעלינו להתמיד בה ככל האפשר, חברים חדשים יביאו רענן והתחדשות. יותר חברים יהוו מנוף לקידום תכניות, מפגשים וסיורים וישמשו תמריץ לפיתוח החלק הקשור במחשוב והרחבת השימוש במידע שמתקבל בדרך זו.

אם יורשה לי לסכם את הנקודות המרכזיות של פעילותי לאורך שנים אלו הרי בכך אראה גמול על פעלי:

פתיחת סניף חיפה והצפון באפריל 2003; ההתארגנות, ההכנות וקיום הכנס הבינלאומי העשרים וארבעה לגניאלוגיה יהודית ביולי 2004 בירושלים והצלחתו הגדולה; שותפות בפיתוח הכריכה החדשה של שרשרת הדורות; חידוש הקשר עם חברי סניף "שורשים בגליל", הקבוצה הגניאלוגית בטבעון לקראת קליטתו בחברתנו.

אני מבקשת להודות לכל מי שתמך ועזר, למי שהייתי חלוקה עליו או עליה בדעתם, לכל מי שעזרו לתקן טעויות, לכותבי הפניות השונות, למי שפנה בטלפון או בכל דרך אחרת. תודה מיוחדת לבעלי התפקידים בוועד העמותה על שיתוף הפעולה ועל כך שעזרו לי למצוא את שביל הזהב ולבנות מערכת עבודה שתרמה לקידום מטרות העמותה וציבור החברים.

ברכת הצלחה למי שיחליף אותי בתפקיד.

עם גיליון כ"א ד' אנחנו מסיימים כרך נוסף של כתב העת הדיר-לשוני שרשרת הדורות.

חוברת זו מגיעה אליכם בד בבד עם קיומו של יום העיון השנתי השלישי של החברה הגניאלוגית הישראלית, שנושא, המעניין והנוגע לכל אחד מאיתנו, הוא: היהודי הנודד: הגירת היהודים מן המאה השמונה עשרה ועד המאה העשרים.

יום העיון יתקיים ביום ב' ג' בכסלו תשס"ח (12 בנובמבר 2007) בבית ווהלין, שלוחת "יד ושם" בגבעתיים.

פרטים, מידע ותקצירים ניתן לראות בכתובת:

<http://www.isragen.org.il/NROS/YY2007/index.html>

אנו מקווים לראות הדים ורשמים מיום העיון בגיליונות שרשרת הדורות של שנת 2008.

מבמה זאת אני מבקשת להודיעכם על סיום פעילותי בתפקיד יו"ר החברה הגניאלוגית הישראלית ולהיפרד מכל אחת ואחד מכם כראוי.

בסיום שבע שנים בתפקיד המכובד ברצוני להביע את תודתי על ההזדמנות שניתנה לי לתת ביטוי לרעיונות ויישומים שהובילו במשך הזמן להתפתחויות והרחבת פעילות העמותה.

הפעילות השוטפת הסדירה של הסניפים וההתקדמות בכל התחומים הן חלק מובנה באופי ובצרכים של החברה

מזל ליננברג נבון ז"ל

שמואל שמיר

סיפור משפחתה פורסם בספר סיפורם של 50 משפחות בתולדות הישוב בהוצאת משרד הביטחון ובעריכת זאב ענר, באוסף הרצאות ומאמרים שהעמותה הוציאה ב-1984 ובחוברת לבית אבותם 3-4.

היא עסקה גם בענפי משפחת אמזלג בשנים 1816-1918 במאמר שפורסם בשרשרת הדורות 1991, וכן ביוסף ביי נבון שקיבל זיכיון מהסולטן התורכי לבניית מסילת הברזל מירושלים ליפו, במאמר שפורסם בעתמול בהוצאת יד בן-צבי.

מזל מספרת גם על "תענועי הגורל" שנתגלו לה תוך כדי מחקרה ועל תגליות על בני משפחתה, וכותבת עליהם בשרשרת הדורות משנת 1994.

רבי חיים בן-עטר "ישיבת אור החיים", ובני דורו והדורות שבאו אחריו, ספרות ההלכה וחיי היום יום, שליחויות ותפקידים רבניים, מובאים במחקרה בכישרון וביד אמן. היא מצביעה על דודה, חיים בן-עטר, העיתונאי והסופר בירושלים של תחילת המאה העשרים; היא עוברת איתנו לאורך הדרך שעברה משפחתה מנחלת שבעה, דרך אוהל משה, מקור ברוך, וטלביה בירושלים; היא כותבת על נישואיה לבעלה משה ליננברג ב-1945, על אחיה יצחק, הנשיא החמישי של המדינה, אחיה ויקטור הבנקאי, ואחותה אסתר, שנישאה לאליהו קמר.

ברשימותיה מתגלה פסיפס היסטורי של המאה העשרים מאז ימי ילדותה, לימודיה בבית הספר אוולניה די רוטשילד ועבודתה כמנהלת חשבונות בדואר המנדטורי במשך 16 שנה. אחרי הפסקה בעבודתה לרגל לידת ילדיה בועז ואורה, היא חזרה במרץ לעבודה ב"הוצאת סיוון" והתנדבה לעבודה באורט וביצו ובהדרכת תיירים. מקצת מאלה הונצחו בסרט עליה. ברשימותיה אנו מוצאים חוש הומור, צניעות וחקירות יסודיות ומעמיקות.

יהי זכרה ברוך.

מזל, יקירת החברה הגניאלוגית הישראלית, זכתה בתואר הזה על הישגיה ומחקריה בתולדות המשפחה בארץ ובגולה. במחקרה, שהתפרסו על שלוש מאות השנים האחרונות, היא עקבה אחרי משפחות בן-עטר ונבון, תוך כדי שהיא חושפת ומגלה כתבי שד"רים, כתובות, וכתבי יד עתיקים. חיפושיה התחילו בתחום המשפחה בירושלים והורחבו לארצות שבתפוצת יהודי ספרד, באירופה, אפריקה, אמריקה, אסיה ואוסטרליה.

תחילה היא בדקה שמות משפחה ואנשים שעברו מן העולם, והרחיבה את תחום מחקרה על עיסוקם והישגיהם והחברה שבה הם פעלו. חיבוריה החלו כתחביב, אך במהרה הפכו למחקרים מעמיקים ויסודיים שפורסמו בבימות שונות. ברשימותיה אנו רואים ומלווים את תולדות ירושלים ויהדות ספרד, ומגלים שורשים עמוקים הצמודים הן לירושלים והן לתפוצה. שפת הלדינו, כתב היד "חצי קולמוס" וראשי התיבות שמצאה בכתבי היד, בכתבי השליחות ובכתובות — כל אלה עוררו את סקרנותה כחוקרת לגלות את צפונותיהם. ידיעתה והשכלתה הרחבה ושליטתה בעברית, אנגלית, ערבית, לדינו וצרפתית, עזרו לה בחיפושיה בארכיונים ובגניזות בארץ ובחוץ לארץ וכן ביצירת קשר עם בני משפחה רחוקים ואבודים.

מזל השתייכה לאחת מחמש המשפחות הוותיקות בירושלים שלא עזבו את העיר מזה מאות בשנים.

בשנת 1982 היא בלטה בכנס בני משפחת בן-עטר, 500 במספר, שהגיעו למפגש מכל קצווי תבל. הכנס הניב ספרון מאויר על אגדת פסח, שהודפס בעברית ובאנגלית ולווה בדברים שהיא כתבה. הספר יצא בהוצאת המרפיס זק בן-עטר.

רשימותיה על כתובות של בני משפחתה לדורותיהם פורסמו בליווי צילומים והסברים בקטלוג חתונה מקומית על כתובות ארצישראליות בשנים 1800-1960 ובנספח שם.

משפחות מונטל ואזדרא (עזרא) ממרסיי

גיימס מונטל

מתורגם מאנגלית

חלק א': מי הם בני משפחת מונטל?

ניס ב-1662.² באוסף הכתובות במוזיאון Skirball בסינסנאטי, ארצות הברית, נמצאת כתופה של סלומון רפאל דה מונטל מפייסה, איטליה, מ-1790.

בתקופה המודרנית מצאנו משפחות בשם מונטל בדרום צרפת ובצפון-מערב איטליה, באזור טורינו ומילנו.

הגיטאות (Carrières) והמהפכה הצרפתית

בספרה *The Carrière of Carpentras* מתארת המחברת קלמן את תולדות הקהילות היהודיות בדוכסות ונסן בעת שלטון האפיפיור מ-1273 ל-1791. מושב האפיפיור היה באביניון מ-1309 עד 1377. בארכיון קרפנטרא ניתן למצוא אזכורים של יהודים במשך כל השנים מאז 1277, כולל תקופת המהפכה הצרפתית.

במרבית התקופה הזאת, התגוררו יהודי הדוכסות בגיטאות, שנקראו בעת ההיא *carrières*, שנבנו בערים אביניון, קרפנטרא וקאבאיון (Cavaillon). מאזורי פרובנס שמחוץ לדוכסות גורשו היהודים פעמים רבות, ועל כן נודעו יהודי הדוכסות בשם *יהודי האפיפיור* (Juifs du Pape) מפני שנהגו מהגנתו.

בשנת 1791 תפסה הרפובליקה החדשה את קרקעות האפיפיור וביטלה את הגיטאות. השערים נהרסו והיהודים המשוחררים התפזרו. בעשורים הבאים עברו רבים מהם לערים הגדולות כגון מרסיי וניס, במטרה להגיע להשכלה גבוהה ולקידום כלכלי, ומאז גם התרבו נישואי התערובת. זהו הרקע לתחילת ענף זה של משפחת מונטל.

סלומון רפאל מונטל

רב-סבא שלי היה סלומון רפאל מונטל, שנולד ב-5 במרס 1845 במרסיי. מעט מאוד ידוע לנו על משפחתו. אביו היה רפאל דוד מונטל, נולד 1815 והיה מכוואי במקצועו.

סלומון רפאל מונטל נשא לאשה את אליזבת דיסר (Duserre) 1845-1908 והתגורר במרסיי. היו להם תשעה ילדים: פרדיננד, לואי, לואי, בנימינה, אדוארד, רוז, דוד, זולי וראול. אליזבת היתה במקור קתולית אבל התגיירה כדי שתוכל להתחתן. האופן בו נוצרה ברית הנישואין הזו נשאר בגדר מסתורין, אבל בכור ההיתוך של מרסיי במאה

מבוא

כאשר התחלתי לעסוק בגניאלוגיה של המשפחה המורחבת של אמי, חשבתי שהמחקר יתרכז בתולדותיהם האישיות של מספר לא גדול של אנשים. במקום זאת, הסתבר שקיבלתי שיעור רציני ומורחב בהיסטוריה עולמית. כדי להבין מי היו המשפחות מונטל (Montel) ועזרא (Esdra) היה עלי לערוך מסע מורכב, שקישר בין שלטון האפיפיור בדרום צרפת, המהפכה הצרפתית והמהפכה התעשייתית, המושבות הצרפתיות באפריקה ובהודו-סין, שנות התשעים העליזות ושנות העשרים העליזות, שתי מלחמות עולם, והשוואה.

באוסף זה של טיפוסים שונים, מצאתי מספר קווי אופי משותפים. רבים היו האנשים שחייהם עוצבו, שובשו או נהרסו על ידי אירועים היסטוריים אלה ורבים מהם היו בעצמם שותפים פעילים בעשיית ההיסטוריה.

השם מונטל

מקור השם מונטל מיוחס לשמה של עיר לא גדולה בדרום צרפת, ששמה המודרני הוא מונטה (Monteux).¹ העיר נמצאת בין הערים אביניון (Avignon) וקרפנטרא (Carpentras) והיתה חלק מדוכסות ונסן (Venaissin), הנסיכות שהוקמה בתקופה שמושב האפיפיור היה באביניון.

גירסאות ידועות של השם מונטל הן: MONTEL, DE MONTEL, MONTEUX, DE MONTEUX, MONTELLI, MONTELLIS, MONTALIS, MONTELLO.

השם מונטל מתועד בדוכסות וברחבי חבל פרובנס מאז שנת ה-1600. ההיסטוריונית והסופרת מריאן קלמן מביאה מסמכים משפטיים מקרפנטרא שבהן מוזכרים השמות מונטל ומונטה פעמים רבות, החל משנת 1636. השם מונטל בגירסותיו השונות מתועד על ידי ההיסטוריונית רנטה סגרה (Renata Segre) גם בצפון איטליה, במיוחד באזור Piedmont-Savoie. המסמך המוקדם ביותר שהיא מביאה מזכיר את בוננפון (Bonanfont) מונטל, סוחר ב-Cuneo ב-1584. איזכור אחר שראוי לציין הוא של הסוחר מואיס מונטל מ-L'Isle sur Sorgue במחוז אביניון, שביקר בעיר

1 בלומנקרן, ברנרד. תולדות יהודי צרפת (ראו ביבליוגרפיה מורחבת בנוסח האנגלי של מאמר זה).

2 חיפוש בבית התפוצות העלה את השם סלומון מונטל בניס ב-1687.

ה-19 זה לא היה בלתי רגיל. נישואין מסוג זה לא הוכרו על ידי המדינה, עד להקמת הרפובליקה השלישית.

אחת המגמות העיקריות של הרפובליקה השלישית (1871-1940) היתה חילון החברה הצרפתית. הונהגו נישואין אזרחיים, התקבל חוק חינוך חנם לכול ב-1881 וחוק חינוך חובה חילוני ב-1882. ב-1905 הופרדו רשמית הדת והמדינה.

כל האירועים האלה השפיעו ישירות על משפחת מונטל. נישואיו של סלומון ואליזבת הוכרו ונרשמו רשמית ב-1873 וארבעת ילדיהם הראשונים נרשמו למפרע כ"ילדים חוקיים".

ארבעת ילדים אלה למדו בבית ספר יהודי במרסיי. לאחר קבלת חוק החינוך החילוני המשיכו גם ילדיו האחרים ללמוד שם, אם כי הוא לא נחשב בית ספר יהודי באופן רשמי. נלמדו בו גם מקצועות כלליים וגם לימודים יהודיים, אבל אוכלוסיית התלמידים לא השתנתה, בדרך כלל. לאחר סיום בית הספר היסודי, קיבלו כל בני מונטל הכשרה מקצועית במכונאות ובהנדסה, וכל הבנות למדו הוראה ועבדו כמורות. אליזבת, נוסף על תפקידיה בבית ובמשפחה, עבדה כתופרת וספירת. סלומון, אליזבת וחלק מילדיהם קבורים בבית העלמין היהודי במרסיי.

המצאותיות ומורשתו של סלומון: בתקופה של פיתוח תעשייתי גובר והולך, היה סלומון מהנדס מכונות וממציא בעל יוזמה. בשנות השמונים של המאה ה-19 גשגשה במרסיי תעשיית הסבון ובה הוא מיקד את מרצו. ביחד עם בניו פרדיננד ולוסיין הוא פיתח מכונות לחיתוך סבון ונרשמו על שמו פטנטים בשנים 1886, 1892, 1893 ו-1896, ביניהם פטנט על "מכונה אוטומטית לחיתוך סבונים" וכן על מכונות שיצקו, ייבשו והחתימו את חפיסות הסבון.

מסמכים הנספחים לתעודת הפטנט עצמו מכילים תיאורים ותרשימים של שיטת סלומון מונטל, וכן מספר פרטים אישיים חשובים כגון כתובות המגורים השונים של המשפחה.

פרדיננד מונטל

פרדיננד אדולף מונטל 1867-1887 חי רק עשרים שנה, מסמכים וחפצים שנשמרו בחדר העבודה של סבי מספרים סיפור עצוב של הרפתקאות בים, יצירתיות טכנית ומחלות טרופיות.

פרדיננד היה קרוב מאוד לאביו וכמוהו הוא היה בעל כישרון הנדסי ומכני. הוא חיפש דרך מעניינת וחסכונית להשלים את הכשרתו – והתגייס לחיל הים הצרפתי, שם

קיבל הכשרה רשמית כמכונאי ימי. במסגרת זו עשה שני מסעות להודו-סין הצרפתית. במסעו הראשון הוא שירת במזרח ארבעה-עשר חודש, ושם חלה במחלת הדיזנטריה בצורה חמורה. רופא בשם ד"ר ש' ריולון (Ch. Riolon) מצייץ באישור רפואי שנכתב בסייגון ב-21 בדצמבר 1885, כי הוא טיפל בפרדיננד החולה בחודשים אוקטובר ונובמבר 1885 ושלה אותו לאחר מכן לבית החולים כדי שיקבל תרופות מחזקות בעקבות מצב של חוסר דם שהיה שרוי בו.

מסדר התאריכים ניתן ללמוד כי פרדיננד יצא למסעו הראשון בגיל שש-עשרה או שבע-עשרה. ממסמך אחר אנו למדים כי הוא קיבל ציון לשבח עם מדליה (*Médaille Commémorative*) בעת שירותו על האונייה מיתו (*Mytho*). מסמכים אחרים מאשרים, למרבה הצער, שהיה חולה במחלות נוספות – בזמן שירותו באונייה *Gironde* ובקיץ 1886 כאשר שהה חודשיים בבית החולים הימי בטולון. בסתיו יצא פרדיננד למסעו השני להודו-סין, וחלה שוב. הוא נפטר ב-1 בינואר 1887, במסעו בחזרה לצרפת על סיפון האונייה *Annamite*, בהפליגה בים סוף.

פרדיננד נקבר בבית העלמין הצרפתי בפורט סעיד, מצרים. כאשר נודע לסלומון כי על קברו הוקם צלב, לפי המנהג, הוא זעם וביקש להסירו. חיל הים נענה וקיציץ את שתי הזרועות של הצלב. אמי ראתה את המסמך הרשמי שאישר זאת, אבל אביה השמיד אותו בזמן המלחמה מאחר שזה היה מסמך רשמי שבו צויין בפירוש שבני משפחת מונטל היו יהודים.

כאשר האונייה עגנה בטולון, נמסרו חפציו האישיים למשפחתו, והם כללו בין היתר שקית מטבעות מקמבודיה הצרפתית, סידור התפילה שלו ויומניו. היומנים מעניינים מאוד. מאחר שפרדיננד למד הנדסת מכונות, הוא מילא את יומניו בשרטוטים טכניים המתארים מכונות קיטור שונות, כולל רעיונות להמצאות חדשות. חלקם היו שרטוטי מכונות לשימוש בתעשיית הסבון, והן נועדו, ללא ספק, לשפר ולהרחיב את מכונות ייצור הסבון של סלומון.

מותו בטרם עת של פרדיננד השאיר את סלומון שבור, והביא לויכוח פילוסופי בינו ובין הרב. דבר זה היווה נקודת ציון נוספת בדרך ההתרחקות של סלומון ומשפחתו משמירת מצוות ואורח חיים דתי.

לוסיין מונטל

עם מותו של אחיו הבכור, הפך לוסיין 1868-1933 לפעיל העיקרי ולרוח החיה מאחורי עסק הסבון המשפחתי. במקור

אדוארד מונטל

אדוארד מונטל 1875–1915 היה איש עסקים במרסיי ונשא לאשה את הלן קרמיה (Hélène Cremieux) 1881–1946 מאביניון. היו להם שני ילדים, פרדיננד וסימון (Simone).

פרדיננד מונטל 1902–1975, בדומה לדודו פרדיננד, היתה לו משיכה למסעות מעבר לים. הוא הפליג למושבות הצרפתיות באפריקה והפך לסוחר שהתמחה ביבוא עץ מקמרון הצרפתית, שם בילה שנים רבות. לפרדיננד היה בן אחד, קלוד מונטל.

סימון (Simone) מונטל 1906–2003 פיתחה קריירה כתופרת וגזרת בגדים במפעל. היא התגוררה עם אמה ולא התחתנה.

רוז מתילד מונטל

רוז מתילד 1878–1929, בדומה לאחיותיה, היתה מורה בבית ספר יסודי במרסיי. אמי זוכרת ש"דודה רוז" היתה גבוהה ונראתה בדיוק כמו אחותה, אליס רוז, שנקראה על שמה של הדודה. המקצועות שרוז אהבה ביותר ללמד היו מתמטיקה ומדעים. היא עזרה להלן עזרה במתמטיקה ולא שכחה לבקר אצל בן דודה, פול מונטל (ראו להלן), פרופסור למתמטיקה, בכל פעם שהוא ביקר במרסיי. רוז לא נישאה ולא היו לה צאצאים.

דוד רפאל מונטל

דוד מונטל 1881–1960 למד הנדסת מכונות והתעניין בחינוך והשכלה. משרות ההוראה הראשונות שלו היו בשתי ערים בדוכסות, קרפנטרא (1901–1905) ו־L'Isle sur Sorgue (1905–1906). בשנת 1906 הוא קיבל מלגה להמשיך הלימודים. בסיום הלימודים הוא חזר ללמד במרסיי.

במלחמת העולם הראשונה הוא לחם בקרב המפורסם על נהר הסום (Somme), נפצע והוענק לו אות ההצטיינות "צלב המלחמה" (Croix de Guerre). עם סיום המלחמה הוא נשא לאשה את הלן אודרא (עזרא) והמשיך בעבודת ההוראה.

בשנים 1921 עד 1934 שימש דוד מנהל בבתי ספר טכניים ואשתו הלן, שהיתה גם היא מורה, תמכה בו בקריירה שלו ואף עזרה לו במילוי חובותיו המינהליים. ב־1934 הוצע לו לקבל את משרת המנהל של בית הספר התעשייתי לבנים במרסיי. דוד ומשפחתו קיבלו את ההצעה בהתלהבות, מאחר שזו היתה הזדמנות לשוב למרסיי.

על תרומתו לחינוך ההנדסי והטכני הוענק לו אות לגיון הכבוד. בהיותו מעריץ של ארגון הבונים החופשיים בצרפת,

היה לו עסק לתיקון ושיפוץ ספינות, והוא הפך אותו למפעל לייצור מכונות לחיתוך סבון. היצוד התעשייתי שסופק על ידי לוסין מונטל מתועד בתולדות תעשיית הסבון של מרסיי, *Mémoires du Savon de Marseille* מאת פטריק בולאנדה (Boulanger). לוסין לא נשא אשה ולא היו לו צאצאים.

לוסי אסתר מונטל

לוסי אסתר 1869–1951, הידועה לדור הצעיר כ"דודה אסתר" נישאה ללואיס פרידלנדר ונולד להם ילד אחד, פרדיננד. הזוג התגרש כאשר פרדיננד עוד היה תינוק, ואסתר עבדה כגננת במרסיי. פרדיננד פרידלנדר 1892–1951 היה מהנדס תעשייה והתמחה בייצור מכלים לגז ונוזל דחוס.

בנימינה רן מונטל

בנימינה רן (Benjamine Reine) 1871–1956 היתה מורה במרסיי ונישאה ליוסף לופ (Joseph Lop), שעשה חיל בעיסוקו כספק ציוד ומצרכים לאוניות. היו להם שלושה ילדים: פרדיננד, זורד ואלפרד.

פרדיננד לופ 1891–1974 היה עיתונאי ומורה בבית הספר לשפות ברליין בפריס, אבל אהבתו הגדולה היתה הפוליטיקה. מספר פעמים הוא היה מועמד בבחירות לנשיאות צרפת, בשם מפלגה בעלת מצע חריג במקצת, *Le Front Lopulaire* "החזית הלופולרית" – משחק מילים על שמו *Lop* והמילה *populaire* שפירושה עממית]. נאומיו ההומוריסטיים והסטיריים הביאו לו קהל חסידים נאמן בפריס, בעיקר מבין הסטודנטים באוניברסיטאות. בזמן מלחמת העולם השנייה, עבר פרדיננד ל־Anancy באלפים הצרפתיים, שהיה מקום בטוח יחסית, אבל מסיפון ספינה שהפליגה באגם הוא המשיך בנאומיו. אופיו החריג ורעיונותיו המוזרים יוחסו לסיבוכים שנבעו ממחלת השפעת שחלה בה בעת המגפה של 1918. הוא נשא לאשה את סוניה זליגמן, בת רב.

זורד לופ, נ' 1894 היה מוזיקאי, ובשנות ה־1930 הוא התמנה למנצח האופרה של מונטפלייה (Montpellier). הוא היה קומוניסט פעיל, ובזמן שלטון וישי נשלח למחנה ריכוז בהרי הפירנאיים. לאחר המלחמה הוא עבר לטוניס והמשיך בעבודתו כמנצח באופרה.

אלפרד לופ³ נ' 1896 היה צייר ומורה לאמנות בפריס. בין עבודותיו ציורים בסגנון אימפרסיוניסטי ואקספרסיוניסטי, פורטרטים וציורי נוף ים־תיכוני. הוא התבייש להיות מזוהה עם אחיו פרדיננד וחתם על ציוריו בשם אלפרד מונטל. הוא התחתן שלוש פעמים ונולדו לו שתי בנות, מירטיל (Myrtille) מנישוואי הראשונים ודומניק מנישוואי השניים.

3 מידע נוסף על פרדיננד ואלפרד ניתן למצוא באינטרנט.

הוא הצטרף לשורותיו והגיע לדרגת "אביר גדול" (Grand Knight) של הבונים החופשיים במרסיי.

וישי והכיבוש הגרמני

כאשר ממשלת וישי תפסה את השלטון, בוטלו כל אותות הכבוד של דוד מונטל והוא הפך לנמלט מפני החוק. באחד באוקטובר 1941 הוא קיבל הודעה בטלפון וגם במברק שהוא מפוטר מעבודתו. תדהמתו של דוד ומצד שני ביטחונו העצמי היו כה חזקים שהוא בילה את כל השנה ההיא בכתיבה שיטתית של מכתבים ופניות לפקידי הממשלה. הוא תיאר בפרוטרוט את שנותיו בצבא בשירות הרפובליקה הצרפתית ותרומתו הרבה להשכלה ולחינוך הציבוריים. הוא גם טען שמעולם לא השתמש בדתו או בחברותו בבונים החופשיים כדי לקדם את עצמו בדרך בלתי נאותה. אולם כל ההתכתבות הזאת לא נשאה פרי, וכל התשובות שקיבל מוישי, כמו זו המובאת כאן, היו קצרות וישירות:

"מר מונטל דוד, מנהל בית הספר במרסיי, חבר נכבד בתא הבונים החופשיים, מוכרז מפוטר ממשרתו, על פי סעיף 7 של החוק מ-2 ביוני 1942 הנוגע למעמד של היהודים."⁴

מאחר שדוד ומשפחתו התגוררו בדירה שסופקה על ידי בית הספר, השאירו אותו פיטוריו גם ללא מקום מגורים, והם קנו דירה אחרת לא רחוק משם.

ב-1943 כבשו הגרמנים את מרסיי וקצב גירוש היהודים הגיע לשיאו. דוד הבין שהוא בסכנה והחל לתכנן את העתיד, אבל שמר את תוכניותיו בסוד עד לרגע האחרון. בנובמבר נאסרו גיסו וגיסתו, אלברט (Albert) ולור (Laure) אודרא. לשמע ידיעה זו הוא לקח את משפחתו ועבר למקום מסתור מחוץ לעיר שנקבע מראש, בחווה של חברים, משפחת מטיאולי (Matteoli). הודות למשפחה זו ניצלה משפחת מונטל. יהי זיכרונם שמור כחסידי אומות העולם וכסמל לאנשים טובים באמת.

לאחר מלחמת העולם השנייה

כאשר בנות הברית שחררו את מרסיי, חזרו בני משפחת מונטל לדירתם. היה ברור שנערך שם חיפוש יסודי, ומולם היה שהם לא היו שם. אם כי צרפת שוחררה השתנו החיים, ובמיוחד לדוד היתה השיבה הביתה עצובה. הוא אמנם קיבל רשמית את משרתו בחזרה, אך אולץ לצאת לגימלאות, ורק לאחר מאבק משפטי לא קל אושרה לו הפנסיה שהרוויח ביושר על שירותיו לצרפת במשך כל חייו. בתא מיוחד בשולחן עבודתו הוא שמר את כל

המסמכים המתעדים את פיטוריו ואת מאבקו לאישור הפנסיה שהגיעה לו בצדק.

בנותיו של דוד

לדוד והלן מונטל היו שלוש בנות: אליז גרסיילה (Elise Graziella), אליס רוז (Alice Rose) ורן (Reine) אסתר. אליז מונטל 1919-2003 ואליס מונטל 1921-2002 היו קרובות מאוד זו לזו כל חייהן. שתיהן התעניינו בשפות ועסקו בהוראת אנגלית. אליס היתה פרופסור לאנגלית באוניברסיטה ואליז לימדה בבית ספר תיכון במרסיי. מתוך רגש חובה עמוק כלפי הוריה ששרדו את המלחמה, התגוררה אליז איתם ודאגה להם עד למותם. אליז ואליס לא התחתנו ולא היו להן ילדים.

רן מונטל היתה בעלת נטיות טכניות וקיבלה תואר בהנדסה כימית. ב-1947 היא נישאה לארתור דואל (Duell), חייל אמריקני, והיגרה לארצות הברית. סיפור הרומן הקלאסי הזה של "כלת מלחמה" פורסם על ידי הילרי קייזר (Kaiser) בספר *Des Amours de GI's, Les Petites Fiancées du Débarquement* [האהבות של החיילים האמריקנים, 'ארוסות הנחיתה' הצעירות]. ראו את הפרק *Vive la Reine!* [תחי המלכה!] – משחק מילים על השם רן, שפירושו 'מלכה']. לרן וארתור נולדו שמונה ילדים, בהם אני השמיני.

החדות לארתור, רן, אליס ואליז נשמרו רבים מהמסמכים המקוריים המתעדים את הגניאלוגיה הזאת והם גם היו אלה שהעבירו בעל פה את תולדות המשפחה.

זולי אליס מונטל

זולי אליס (Julie Alice) 1883-1977 היתה מורה והתגוררה סמוך לחוות משפחת מונטל ליד אביניון. בעלה, פול קוטל (Coutarel) היה מנהל בתי ספר יסודיים וראש העיר Chateurenard. נולדו להם שני ילדים, אליז ורן.

אליז קוטל היתה נערה בעלת רוח חופשית, בשנות העשרים העליונות. בין היתר היא השתתפה בתחרויות "ראלי" מקומיות וכן בפסטיבל השנתי ששיאו היה מרוץ פרים ומלחמת פרים. אולם בתקופת המלחמה היא נאלצה להיגרע ועבדה בבית חרושת לטקסטיל באביניון ביצור חוטים סינטטיים. בעלה, לואי קאבאליה (Cavalier), גויס בתחילת המלחמה ונפל בשבי הגרמני. זולי טיפלה בילדיה של אליז באותן שנים, וכאשר חזר לואי נולד להם עוד ילד.

זין קוטל 1911-1945 היה בן שלוש כאשר פרצה מלחמת העולם הראשונה והוא לא ראה את אביו ארבע שנים. למרבה הצער, זה היה רק הראשון בשורה של אירועים

4 תזכיר מהמנהל הכללי של עבודת צעירים והכשרה טכנית, 5 דצמבר 1941.

קשים במהלך חייו. זין היה פעיל בפוליטיקה ונאבק למען מטרת סוציאליסטיות שונות כתגובה על עליית הפשיזם. בשנות ה-1920 הוא נסע לשנחאי ושם הועסק על אונייה ותמך במהפכת מאו, שהיתה אז באיבה.

כאשר חזר לצרפת, הוא עבד עם דודו לוסין בעסק המשפחתי של מכונות לייצור סבון, אבל הוא לא החזיק מעמד בעבודה זו. היו לו בעיות של התמכרות לסם, שאולי התחילו עוד בהיותו בסין. הוא נעשה חבר פעיל במפלגה הקומוניסטית ובשנות השלושים נלחם במלחמת האזרחים בספרד. עם סיום מלחמת האזרחים הוא נכלא במחנה ריכוז בגור (Gurs), ושחרר משם, יחד עם חבריו, כאשר הרוסים הצטרפו לשלוש מעצמות המערב. זין עבד אז בשביל המיליציה המשטרית של וישי וגם בשביל ה-Resistance [תנועת ההתנגדות הצרפתית]. הוא כנראה היה סוכן כפול, וב-1943 הוא נעצר ונשלח לבוכנוולד. מאחר שהוא סווג כאסיר פוליטי ולא אסיר יהודי, הוא נשלח לעבודת פרך ולא להשמדה.

כאשר בוכנוולד שוחררה, זין עוד היה בחיים ואמו זולי נסעה לפגוש אותו בסטרסבורג, על הגבול. זין היה מורעב, רק עוד ועצמות – "כמו הצילומים של משוחררי המחנות" – נזכרת אמי. הוא סיפר כי הגרמנים עינו אותו והשתמשו בו בניסויים רפואיים. הוא סבל מסיוטים איומים ונפטר ב-5 באוגוסט 1945. אמי זוכרת את היום ההוא כי זה היה יום הולדתה. הלוויה התקיימה בחוות משפחת מונטל באביניון. אביו של זין נשא את הארון הקטן על כתפיו במעלה הגבעה עד למקום הקבר, ולא היה מוכן לקבל את העזרה שהוצעה לו.

רק לאחרונה (2004) נפתח על ידי *Fondation pour la Mémoire de la Déportation* [המוסד לזכר הגירוש] מסד נתונים המכיל את רישומי המגורשים הפוליטיים מצרפת. מצאנו בו את הרישום המקורי של זין קטרל, ובו, בין היתר, מתועד כי הוא נשלח לבוכנוולד ב-14 בדצמבר 1943. הרכבת הגיעה ב-16 בדצמבר וניתן לו המספר 388829.

דף עד על שמו נרשם ביד ושם.

ראול ארנסט מונטל

בדומה לאחיו, למד גם ראול ארנסט 1885-1956 הנדסת מכונות. הוא נשא לאשה את מדלן מאי (Madeleine Maille) ונולד להם בן אחד, אנדרה, גם הוא מהנדס. ראול היה ביחסים טובים עם אחיו דוד אך בענייני עסקים הוא לא הסתדר טוב עם אָחיו הבוגרים. עם סיום מלחמת

העולם הראשונה הוא הקים משרד מהנדסים עצמאי משלו באביניון.

אנדרה (André) מונטל 1920-1981 היה חולני בילדותו וסבל מברונכיטיס ומאסטמה. הוא נשלח לבית ספר מיוחד לילדים עם אסטמה בקאן, ומאוחר יותר הוא למד בבית ספרו של דוד מונטל במרסיי ובסופו של דבר קיבל תואר בהנדסת חשמל. אנדרה המשיך את עסקי אביו בחברה הקבלנית לעבודות חשמל במתקנים ציבוריים ונהיה אחד המנהלים בלשכת המסחר של מרסיי. הוא נשא לאשה את אוגט וין (Huguette Vigne) ונולדו לו שני ילדים.

הקשר עם פול מונטל

כאשר אחי המבוגרים יותר ביקרו קרובים בצרפת בשנות השישים והשבעים של המאה העשרים, אירוע חשוב במסעם היה בדרך כלל ביקור אצל פול מונטל. פול 1876-1975 היה כבר מעל לתשעים שנה ותמיד היו לו סיפורים מקסימים לספר. במקור הוא היה מניס (Nice) אבל את רוב חייו הוא חי בפריס, כמתמטיקאי באוניברסיטה של פריס.

אביו של פול, אריסטיד (Aristide) מונטל, היה חבר של סלומון וייטכן שהיה בן דודו⁵. סלומון ובניו ביקרו אצל משפחת מונטל מספר פעמים בניס, שם עבד אריסטיד כצלם. צילומים משפחתיים אחדים, הכוללים צילומים של סלומון ופרדיננד מונטל, נושאים את הסמל המסחרי A. Montel, Nice

המשפחות המשיכו לקיים קשרים חבריים טובים גם בדורות הבאים. פול ביקר אצל משפחת מונטל במרסיי פעמים רבות וכאשר אליס מונטל עברה לפריס היא שמרה על הקשר איתו עד למותו ב-1975. לעתים, הוא שלח מכתב או גלויה גם לבת דודתו רן בארצות הברית.

את הביוגרפיה של פול מונטל, הכוללת התייחסות נרחבת לקריירה המדעית שלו, ניתן לראות באינטרנט.

האתגר הגניאלוגי הבא יהיה למצוא את הקרבה המדויקת בין אבותיהם של סלומון ואריסטיד, ובאופן כללי למצוא מה קרה בתקופה שלפני 1815.

ביבליוגרפיה

ראו ביבליוגרפיה ואיורים בנוסח האנגלי של המאמר.

מקורות גניאלוגיים

Archives de Marseille, Actes de naissance and Actes de mariage [רישומי לידות ונישואים בארכיון מרסיי]

5 עדיין לא מצאנו רישום המאשר את הקרבה ביניהם.

אתרי אינטרנט

מידע על פרדיננד לופ:
<http://www.answers.com/topic/ferdinand-lop>

<http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,776772,00.html>

גיימס מונטל הוא פֶּתָב טכני בחברה הנדסית בירושלים. הוא בעל תואר ראשון בפזיקה מהאוניברסיטה של ארקנסו בארצות הברית ותואר שני בלימודים גרמניים (*Germanic Studies*) מאוניברסיטת אינדיאנה. הוא עלה לישראל בשנת 1992 ומתגורר כאן עם חמשת ילדיו ואשתו ג'ודי, שתרמה רבות למחקר משפחתי זה.

judyrontel@013.net

Commission pour l'Indemnisation des Victimes
de Spoliation [והעדה לפיצויים עבור קורבנות הגזל]:
<http://www.civs.gouv.fr/>

Fondation pour la Mémoire de la Deportation
[המוסד לזכר הגירוש]:
<http://www.fmd.asso.fr/>

מידע על פול מונטל:
<http://www-gap.dcs.st-and.ac.uk/~history/Biographies/Montel.html>

משפחת קנטורוביץ מלחוא שלמה-חיים (סטיבן) כהן וזהר ירסלב

מתורגם מאנגלית

תולדות העיירה לחווא

בעשורים הראשונים של המאה העשרים היתה הגירה יהודית גדולה מלחוא לארצות הברית. באליס איילנד רשומים מאתיים שלושים ושניים יהודים שהגיעו מלחוא,³ כחמישית מהאוכלוסייה היהודית במקום. בניו יורק התארגנו המהגרים ב"לאנדסמנשאפט" Lenin and Lachwer Benevolent Association שכללה את יוצאי לחווא והעיירה הסמוכה לנינו (Lenino), $52^{\circ} 20' N, 27^{\circ} 29' E$, שרבים מתושביה היגרו גם הם והתחתנו עם יוצאי לחווא. הגירה מסוימת נמשכה גם אחרי מלחמת העולם הראשונה, אך מאידך התחילו החיים תחת שלטון הרפובליקה של פולין לחזור לשגרה וחיי היהודים שגשגו. בסוף שנות השלושים של המאה העשרים הגיע מספר התושבים היהודים ל-2300 נפש, בערך. קבוצות ציוניות שלחו צעירים להתיישבות בארץ ישראל, ומידע זרם באופן חופשי בין לחווא ותושביה הקודמים ברחבי העולם.

עם תחילת מלחמת העולם השנייה כבש הצבא האדום את לחווא וכל האזור סופח לרפובליקה הסובייטית של ביילורוסיה. מספר היהודים במקום עלה בצורה ניכרת, מאחר שפליטים מהשטחים שנכבשו על ידי הגרמנים הגיעו ללחוא בביטחון יחסי.⁴ באפריל 1941 כבשו

העיירה לחווא (בפולנית Lachwa, בידיש לאכווע) אינה תופסת מקום מיוחד בתולדות היהודים. כיום היא נמצאת במחוז ברסט (Brest) בדרום מערב ביילורוסיה, בקווי אורך ורוחב $52^{\circ} 13' N, 27^{\circ} 6' E$, כ-200 ק"מ דרומית למינסק.¹ היא היתה חלק ממחוז מינסק בתקופת הצארים, אבל חלק מפולין בין שתי מלחמות העולם.

לחווא נמצאת בשטח הביצות לאורך הנהר פריפיאט (Pripyat) באזור הנקרא פולויה. לדברי הספר "ראשונים למרד לחווא", לא היתה רשומה קהילה יהודית בעיר בשנת 1623, אבל ב-1765 היו במקום 157 תושבים יהודים. המספר עלה וירד במשך השנים — ב-1811 היו בה 73 יהודים, אך מספר שנים לאחר מכן היו 161 יהודים, 75 גברים ו-86 נשים. בסוף המאה התשע עשרה גדלה האוכלוסייה במידה ניכרת והגיעה ל-2426 תושבים, ומתוכם 43.5% (1057) יהודים. הגירת היהודים השאירה את רישומה בעשורים הבאים, וב-1921 מנתה האוכלוסייה 3420 נפשות, ובה רק 32.9% (1126) יהודים.²

1 ויקיפדיה <http://en.wikipedia.org/wiki/Lachwa>

2 גלבר, נ.מ., 1957: "לתולדות היהודים בלחוא". בתוך ה. א. מיכאלי ואחרים (עורכים), ראשונים למרד לחווא, אנציקלופדיה של גלויות, ירושלים, 23-28.

3 בעקבות חיפוש שערך שלמה-חיים כהן ברישומי אלס איילנד באינטרנט, בשנת 2002.

4 ראו אתר האינטרנט של מרכז שמעון ויזנטל על לחווא: <http://motlc.learningcenter.wiesenthal.org/text/x14/xml1401.html>

הנאצים את לחווא והעבירו את כל היהודים לגטו. המידע על כך הודלף דרך העיתון ביידיש דער טאָג,⁵ שהופיע בניו יורק.

החשיבות ההיסטורית העיקרית של לחווא טמונה כנראה בעובדה שהיא היתה המקום הראשון שבו התרחשה התנגדות יהודית מאורגנת נגד הנאצים, ב־3 וב־4 בספטמבר 1942.⁶ אולם לאחר ההתקוממות נרצחו מרבית התושבים היהודים, וכך בא למעשה הקץ לחיים היהודיים בלחוא, והניצולים המעטים התפזרו בכיפות פריפיאט (Pripyat). רק 120,⁷ ולפי מקורות אחרים רק 90⁸ מתושבי הגטו שרדו אחרי המלחמה, מלבד בני המשפחות וצאצאיהם בארצות הברית ובישראל.⁹

סיפורו של שלמה-חיים כהן

גדלתי בארצות הברית בשנות השישים והשבעים של המאה העשרים, ולמזלי זכיתי להכיר כמה מילידי לחווא: את רב-סבתא שלי מצד אמי פרלה גורביץ ניימן, שאימצה בארצות הברית את השם פרל ניומן 1977-1883 וכן את אחותה הצעירה הלא-נשואה חיה הינדה גורביץ, שנקראה בארצות הברית הילדה הורוביץ 1892-1976, "דודה הילדה" בפי כולם, כולל ילדיה של פרלה, שארבעה מהם נולדו בלחוא. פרל וילדיה היגרו לניו יורק¹⁰ בשנת 1911 בעקבות בעלה שלמה (שליימה) חיים (Samuel באמריקה); רב-דודה הילדה נשארה בלחוא עד 1920.¹¹ עד שנות השבעים הראשונות היינו נאספים כל שנה לערוך את סדר הפסח בכיתה של פרלה בברוקלין.

כאשר הייתי בן שבע, קיבלה כיתתי עבודה להכין עצי משפחה. אמי, בעלת תואר בהיסטוריה, השתמשה בדיעותיה ושרטטה בשבילי את עץ המשפחה, בהסכירה את קרבת המשפחה של כל אלה שהכירה. העץ כלל כמאתיים אנשים, משני הצדדים של משפחתי. מייד נמשכתי לתרשימים היפים והברורים. גם אחרי שהגשתי את עבודתי וקיבלתי ציון א, המשכתי במחקר ככל שיכולתי, כילד בתקופה שלפני האינטרנט. ראינתי קרובים, ויחד עם אחותי הצעירה רשמתי את הסיפורים בכרטיסיות. אולם החומר המקורי מלחוא עצמה היה מצומצם ביותר. היו מספר צילומים של הורי רב-סבתא שלי, זלמן הלוי גורביץ¹² 1850-1940 ואשתו גולדה קנטורוביץ גורביץ 1850-1918; דודה הילדה הביאה איתה סמובאר (מחם) מתקופת הצארים, וכן כמה קופיקות שנתנה לי, ואני עדיין מחזיק בהן; זה כל מה שהיה לנו.¹³ בתה של פרל, סבתי, דיאנה ניומן קופרמן, שנולדה בלחוא כדינה ניימן 1904-1977, היתה מספרת סיפורים רבים מחייה. היה לה זיכרון מצויץ והיא תיארה רבים מבני משפחת קנטורוביץ, במיוחד אלה שהגיעו גם הם לניו יורק. הבת הצעירה ביותר של פרל, רוז (חנה-רייקע) ניומן אנטמן (Entman), שנולדה בניו יורק (1913-1999), עזרה לי בראיונות עם פרל.¹⁴ בין סיפוריה היו מספר פריטים מעוררי סקרנות, כגון הסיפור על בת דודה של פרל שנישאה לאדם ששם משפחתו שוסטרמן, ואחותה, מיכלה, גם היא נישאה לאדם בשם שוסטרמן. דוד אחר, דונלד ניומן, שנולד בשם דוד מאיר ניימן 1906-1979, סיפק לנו פריטים על בני דודים אחרים.

- 5 לאפע, כ. "פאטער באקאנט דעם 'טאָג' פון וואנען ער האט זיך דערווסט או זיין זון, דער דיכטער פארטיזאן, יצחק סלוצקי, לעבט", דער טאָג, 22 אפריל 1941, 30, מס' 10,673, ע' 1. [האב סיפר בעיתון דער טאָג אך נודע לו כי בנו, המשורר הפרטיזן יצחק סלוצקי, חי].
- 6 מיכאלי, ה.א. ואחרים (עורכים), ראשונים למרד: לחווא, אנציקלופדיה של גלויות, ירושלים, 1957, 35-68.
- 7 סול, י. (Yuri Suhl) הם השיבו מלחמה, ניו יורק, שוקן, 1967, ע' 157-165; כשנתיים לאחר האירועים, פורסם הסיפור בעיתון פארווערטס: 'ער שילדערט אין א בריוו צו זיין פאטער ווו ער איז געלעגען צווישען די טויטע קערפערס פון אלע ערמארדעטע יידן פון זייער שטעטל'. Forverts, 23 יולי 1944. [המחבר מתאר במכתב לאביו איך הוא שכב בין הגופות המתות של כל יהודי העיירה שנרצחו].
- 7 מוזיאון הסובלנות, מרכז הלימודים, מרכז שמעון ויזנטאל. <http://motlc.learningcenter.weisenthal.org/pages/t042/t04295.html>.
- 8 <http://en.wikipedia.org/wiki/Lakhva>.
- 9 ראו גם Evelyn Romanowsky Ripp, "Why We Must Remember." Jewish Monthly, אפריל 1983 [אנו חייבים לזכור].
- 10 מסמכי פרלה, שיינדלה, דינה, דוד ודניאל ניומן, באונייה S.S. Kursk שהפליגה מליבאו והגיעה לאליס איילנד ב־26 בדצמבר. 1911; דרוקן רוסי לפרלה ניימן וארבעת ילדיה, מתאריך 18 באוקטובר 1911.
- 11 מסמכי חיה גורביץ, באונייה S.S. Mobile שהפליגה מליברפול והגיעה לאליס איילנד ב־28 בספטמבר 1920.
- 12 לא ידוע לעת עתה מהי הקרבה בין זלמן הלוי גורביץ ובין אילן היוחסין הנרחב של משפחת הורוביץ.
- 13 אברהם גרינהאוז מירושלים שלח לאחרונה לשלמה-חיים צילום של דרכונה הרוסי של פרל וילדיה. ראו הערה 10 לעיל.
- 14 מכתבים ללא תאריך, 1976 בערך, רוז ניומן, גאקסונוויל, פלורידה, אל שלמה-חיים כהן.

כילדה ולמדה לקרוא יידיש. היא ציינה שהוא היה זקן העיידה (staristva) של לחווא.¹⁵ היא האמינה כי לאביה של גולדה, "סבא דניאל" קנטורוביץ, היה אח, אָלֶרֶן קנטורוביץ. שבועות מעטים לאחר ביקורנו בישראל, היא נפטרה.

מקור המידע האחרון על שנותיהם הראשונות באמריקה של כל הקרובים האלה נשאר אם כן רק רב-דודתי הצעירה יותר, רח ניומן אנטמן. כאשר למדתי לתואר השני ביוסטון, טקסס, ביקרתי הרבה אצל רוח, שהתגוררה שם עם בנה הבכור והמשפחה. פעמים רבות סיפרה לי על ילדותה, והזכירה, למשל, שהיתה משחקת בפארק בברוקלין עם בנותיו של בן דוד של סבתא, חיים קנטורוביץ 1890-1936, מורה, סוציאליסט וסופר.¹⁶

עם הופעת האינטרנט באמצע שנות התשעים, נודע גם לי, כמובן, כי במזרח אירופה נשמרו רישומים אזרחיים רבים, שהמורמונים צילמו במיקרופילם את פנקס הנישואין בלחווה ושמספר גניאלוגים יהודים מתעניינים בלחווה. באפריל 1996 כתבתי לבתיה אונטרשץ הידועה וקיבלתי ממנה¹⁷ את הכתובת של אברהם שוסטרמן, בנו של גרשון, מרמת גן, שיוכל לעזור לי במידע. כתבתי לאברהם מכתב, ובחודש מאי קיבלתי דואר אלקטרוני מפתיע מבנו גרשון שרון מכפר סולד.¹⁸ למרבה הצער, אברהם נפטר שנה לפני כן, אבל גרשון העביר לי מידע מעניין על משפחתו מלחווה. עם זאת, לא הצלחנו למצוא קשר בין משפחותינו.

ואז, ב-1999, קיבלתי דואר אלקטרוני מישראלית אחרת, זהר ירסלב (Yereslav), בת דודה מדרגה שנייה של גרשון שרון. היא שאלה אם אנחנו קרובי משפחה, מאחר שסב-סבתה, דניאל קנטורוביץ, שנפטר ב-1950, נולד בלחווה.¹⁹ הרשימות הגניאלוגיות ששלחה לי היו מעניינות, אך מתסכלות. שוב לא הצלחתי לגלות קשר ברור בין דניאל שלה ושלי, אבל היו שמות שהופיעו בשני המקומות: לא רק דניאל קנטורוביץ, אלא גם שם המשפחה שוסטרמן. דיברתי בידיש בטלפון עם זהר ועם סבתה, חסיה שוסטרמן לופטין 1922-2003. שיחה זו היתה באמת מוזרה: קולה של חסיה וחיתוך הדיבור שלה בידיש נשמעו בדיוק כמו אלה

חיה הינדה גורביץ (הילדה הורוביץ בארצות הברית) והוריה, זלמן הלוי גורביץ וגולדה קנטורוביץ גורביץ. התמונה צולמה בלחווה בסביבות 1910, ושוחזרה ע"י סטיבן כהן ב-2006 Chaja-Hinda Gurewicz (Hilda Horovitz in the United States) and her parents, Zalman ha-Levi Gurewicz and Golde Kantorovitch Gurewicz. Photograph taken in Lakhva, ca. 1910, restored by Stephen Cohen in 2006.

לאחר מותה של סבתא, כאשר הייתי סטודנט באוניברסיטה של פנסילבניה, למדתי רבות על תרבות יהודי מזרח אירופה בקורס יידיש דו-שנתי. הורי, אחותי ואני ביקרנו בישראל בחורף 1985-1986, ופגשנו קרובי משפחה, ביניהם דודתי זלמה ניומן גרינהאוז, שנולדה בלחווה כשיינדל ניימן 1902-1986 ובנה אברהם ומשפחתו בירושלים. היא היתה הבת הבכירה של פרל, וסיפרה לי על דודה, משה-מרדכי קנטורוביץ 1858-1920 אחיה של גולדה קנטורוביץ גורביץ, ונזכרה שישבה על ברכיו של משה

15 משה רוב משפחתו התיישבו בסופו של דבר בבוסטון. מסמכי משה (מוישה) ואלטר קנטורוביץ באונייה S.S. Barbarossa שהפליגה מברמן (Bremen) והגיעה ב-24 ביוני 1908 לאלים איילנד. אלטר היה ידוע גם כאלטר-חיים, ובארצות הברית היה ידוע כחיים קנטורוביץ.

16 ישרון, י. והרץ, י. ש. (עורכים). 1962: ארבעטער רינג בויער און טוער [בונה ופעיל בחוג הפועלים] ועד ארבעטער רינג בויער און טוער, ניו יורק, 338, 339. לכתבי חיים קנטורוביץ ראו ביבליוגרפיה.

17 התכתבות פרטית, בתיה אונטרשץ, ירושלים, 24 באפריל 1996.

18 דואר אלקטרוני אישי, 30 במאי 1996.

19 דואר אלקטרוני אישי, זהר ירסלב, 7 בינואר 1999.

האונייה "חיים ארלחורוב" והגיע לחיפה באפריל 1947. אברהם נשלח למחנה המעצר בעתלית וגרשון נלקח לבית חולים. הוא נפטר מסרטן²¹ ולא זכה לראות את סבתי, כי ההודעה על מחלתו נשלחה לרחוב טבריה בחיפה במקום לטבריה העיר. חסיה המשיכה לכתוב לאחיה יעקב ברוסיה, אבל באמצע שנות החמישים הוא הפסיק להשיב ומכתביה החזרו לישראל. אחיה האחרים, יצחק שכונה שוסטי²² ואברהם היו קצינים בצה"ל. אברהם, אותו אברהם שבתיה אונטרשץ מסרה את כתובתו לשלמה-חיים, עבד אחר כך במשרד לקליטת עלייה והיה קשור לעלייה הגדולה מברית המועצות בשנות התשעים.

בשורה העליונה: חסיה ויהושע לופטין, צבי ושרה קולינצ'יק. בשורה התחתונה: פריידל ודניאל קנטורוביץ, ציפורה קולינצ'יק. התמונה צולמה בארץ ישראל ב-1944, ונשלחה לאחיה של חסיה, יצחק שוסטרמן, שבאותו זמן היה במחנה מעצר עם יחידתו מהצבא הבריטי.

Top row: Chasya and Yehoshua Lopatin, Tsvi and Sara Kolinchik. Bottom row: Freydl and Daniel Kantorovitch, Tzipora Kolinchik. Photograph taken in Palestine, 1944, and Sent to Chasya's brother Yitzhak Shusterman, who was in a German prison camp with his British Army unit at the time.

אולם הרשל נשאר עדיין בגדר מסתורין. הוא היה אמור לבוא לארץ ישראל עם חסיה ויצחק, אך לא קיבל סרטיפיקט. הרשל איבד את אשתו וילדו בזמן המלחמה. חסיה זכרה שהיא כתבה לו לארצות הברית, אך לא זכרה את הכתובת המדויקת. ידענו שהוא התחתן שנית עם אישה בשם פרידה, ושנולדה להם בת. בשלב זה ביקשתי עזרה משלמה-חיים. הוא איתר את פרידה 1916-2003 והתכתבנו זמן מה. פרטים רבים שגורג' סיפר לה על

של סבתי, שני עשורים לפני כן: פשוט חייב היה להיות קשר, אבל לא מצאתי אותו.

סיפורה של זהר ירסלב

בתחילה לא התעניינתי כלל בגניאלוגיה, אך לבת דודתי היה עץ משפחה של צד אחר של משפחתי, שרצתה לצרף אותו למסד הנתונים של בית התפוצות.²⁰ חברי הצוות בבית התפוצות לא יכלו להעריך מתי יעבירו למסד הנתונים את העץ שלנו, מאחר שהיה כתוב כולו בכתב יד, והציעו שנגיש עץ משפחה ממוחשב. אני שמחתי על האפשרות "לשחק" במחשב החדש שלי ובניתי עץ משפחה בעזרת תוכנה גניאלוגית – ונדבקתי בחידק הגניאלוגיה. כמו רבים אחרים, התחלתי מאוחר מדי, כאשר סבתי חסיה היתה הצאצא האחרון של גרשון ופסיה קנטורוביץ' שוסטרמן שהיה עדיין בחיים. הפרטים היחידים שהיו לי נדלו מתוך זיכרונותיה של סבתי.

סבתי לא נהגה לספר על לחווא, ולפני שהתחלתי לחפש ב-JewishGen לא ידענו כלל על קרובים באמריקה, פרט לדוד אחד שלה, הרשל-צבי (גורג) קנטורוביץ' 1912-1967, שחי בדנבר, קולורדו. בין השאר, היא סיפרה לי שזמן מה התגוררה בילדותה עם סֶפֶייה מצד אמה, דניאל ופריידל קנטורוביץ', איור 2 מפני שביתם היה יותר קרוב לבית הספר, וכן שבבית הוריה היה שעון קיר ("שעון-סבא") גדול, שהתנגענה אליו. בעלה של חסיה, סבי יהושע לופטין 1919-2001, קנה לה שעון גדול כדי להזכיר לה את הבית.

חסיה באה לישראל בשנת 1935 בגיל 12 יחד עם אחיה יצחק 1920-1961, שהיה אז בן 14, והם התגוררו בטבריה עם דודתם שרה קנטורוביץ' קולינצ'יק וסביהם מצד אמם. בני המשפחה האחרים נשארו בלחווא, ותכננו לבוא לארץ ישראל מאוחר יותר, כאשר יקבלו סרטיפיקטים ויאספו די כסף לנסיעה. למרבה הצער פרצה מלחמת העולם השנייה לפני שהספיקו לעשות זאת, ואמה של חסיה, פסיה ובנותיה ליובה 1924-1942 ומרים-אלה 1941-1942 מתו בזמן המרד של גטו לחווא. גרשון ובניו יעקב (שנולד ב-1928 ונפטר כנראה בשנות החמישים) ואברהם (אבֶרְמו 1929-1995) נמלטו ליערות שבסביבה והצטרפו לפרטיזנים, יעקב כלוחם וגרשון כסנדלר. עם סיום המלחמה, נקרא יעקב להצטרף לצבא הסובייטי ועשה זאת ברצון. גרשון, שהיה באותו זמן חולה מאוד, עלה עם בנו אברהם על

20 מרכז דאגלס גולדמן בבית התפוצות.

21 ארכיון ההגנה, רישומי פטירות.

<http://www.archives.mod.gov.il/pages/search/ItemDesc.asp?ID=55964&PageNo=1&ARC=2&AR=2>

22 דפי יזכור <http://www.izkor.gov.il/izkor82.asp?t=44729>

משפחתו היו שונים ממה שידעתי אני, אבל היא היתה בדעה שהדמיון בין השמות ובין העיסוקים גדול מכדי שאפשר יהיה להתעלם ממנו. ניצולי שואה בדרך כלל לא נטו לשוחח עם משפחותיהם החדשות על פרטים מחייהם בעבר, וכך היה כנראה גם במקרהו של הרשל-צבי/גורג.

צירוף אילנות קנטורוביץ

באביב 2006, אני (שלמה-חיים) החלטתי סוף סוף לבקר בספרייה המקומית של המורמונים ולעיין במיקרופילם של רישומי הנישואין היהודיים בלחוא משנת 1879 עד 1915.²³ כמו רבים מהרישומים הקהילתיים מתקופת הצארים, גם רישומים אלה היו ברובם דו-לשוניים, רוסית ועברית. בשנים מסוימות היו הרישומים רק בעברית או רק ברוסית – אולי לא הכיר הכותב אחת משפות אלה על בוריה. היו גם פערים ברישום השנים. אך מהר מאוד מצאתי את השם הראשון ממשפחת קנטורוביץ. קראתי את המיקרופילם פעמיים במשך שבועות אחדים, כדי להתרגל לסגנונות הכתיבה השונים וכדי להיות בטוח שלא דילגתי על רישומים רלוונטיים. כל 243 רישומי הנישואין היו בין אנשים מהעיירות המקומיות – לחוא, לנין, דויד הורודוק, סטולין, קודאן הורודוק – אם כי בפרוץ המלחמה באו החתנים גם ממקומות רחוקים יותר, כנראה מפני שאת הבחורים המקומיים היה קשה יותר להשיג מאחר שהתחילו להתגייס לצבא.

בפנקס הנישואים של לחוא מצויים אחד עשר רישומי נישואין בשם קנטורוביץ, כולם של בני משפחתנו, וגם את רישום הנישואין של רב-סבתו של שלמה-חיים, פרל, בת זלמן גורביץ וגולדה קנטורוביץ, לשלמה בן אברהם גיימן, ב-12 ביוני 1901. רישומים אחדים נמצאו אחר כך גם בספר יזכור של לחוא²⁴ וכן בדפי העד ביד ושם.²⁵ רחל ואהרן נהרגו בגטו יחד עם בנם ישעיה. רישום אחר מ-1901 מביא את מיכלה, בת אהרן קנטורוביץ, שנישאה ללייזר (אליעזר) מרדכי, בן חיים דיאטלוביץקי (Dyatlovitski) – אותה מיכלה ששמעתי עליה שלושים שנה לפני כן. שמו של לייזר מרדכי נרשם באליס איילנד²⁶ Jadlowitzki, וכיום רבים בארצות הברית נושאים את הגרסה המקוצרת של השם, ג'אטלו (Jatlow).

הרישום המכריע (ברוסית ובעברית), שקשר את עץ המשפחה של זוהר עם זה של שלמה-חיים, נרשם בלחוא ב-31 במרס 1894. ביום זה נשא דניאל בן אֶלָא אהרן קאנטעראוויץ או דאניֵל אראנוב קאנטורוביץ (דניאל אהרנוב קנטורוביץ) לאישה את פראדיל בת יעקב (שם המשפחה לא נרשם) או Фр... Янкелев... (פראדיל יאנקֶלֶבֶה). נתוני המפתח שקשרו את שתי המשפחות הם:

1. המידע של פרל גורביץ ניומן מ-1976 על שוסטרמן שנשא לאישה את בת דודתה.
 2. המידע של זלמה ניומן גרינהאזס מ-1985 על אחיו של רב-סבא שלה, אלרון (Elaron) קנטורוביץ.
 3. רישום הנישואין מ-1894 בין דניאל בן אלא אהרן קאנטעראוויץ ופראדיל בת יעקב, שנמצא ב-2006. עתה אנו יכולים להציג את עץ המשפחה המראה את ארבעת הדורות הראשונים של משפחת קנטורוביץ. (ראו בנוסח האנגלי) היו דרושות שלושים שנים – דור אחד – כדי לקשור את שתי המשפחות, שהפרידו ביניהן תשעים שנה ושתי יבשות. שני הענפים שלנו עדיין לא נפגשו, אבל אנחנו עכשיו שוב משפחה אחת!
- גם אם "איגוד הצדקה של יוצאי לחוא בניו יורק" אינו קיים עוד, הרי "ארגון יוצאי לחוא בישראל" מקיים כל שנה טקס זיכרון ומארגן מסעות ללחוא, והרוגי המקום אינם נשכחים.

דברי תודה

אנו מודים לבן דודנו אברהם גרינהאזס, על כך שהוא מודיע לנו לעיתים מזומנות על אירועים המאורגנים על ידי ארגון יוצאי לחוא בישראל, ועל כך ששלח לשלמה-חיים צילום של הדרכון הרוסי של פרל גורביץ ניומן.

ביבליוגרפיה

ראו בנוסח האנגלי של המאמר.

23 קטלוג ספריית המורמונים (LDS Family History Library) מס' 1,920,792

24 מיכאלי, ה. א. ואחרים (עורכים), 1957: ראשונים למדד: לחוא. אנציקלופדיה של גלויות, ירושלים, עמודה 159.

25 יד ושם http://www.yadvashem.org/lwp/workplace/IY_HON_Welcome דפי עד

yadvashem_28021940_224_2117_173 and YADVASHEM_28021940_224_217_176

26 חיים ומיכל דילוביץקי, על האונייה S.S. Volturmo שהפליגה מרוטרם ב-31 באוקטובר 1912 והגיעה לניו יורק ב-14 בנובמבר 1912.

למקדלה ומשמש כנשיא המקדלה 'שרים ושרות' בניו ג'רזי, לצד היותו קליגרף מקצועי מתמחה ביודאיקה.

drstevecohen@earthlink.net

גב' זהר ירסלב היא בעלת תואר ראשון בלימודי מקרא מאוניברסיטת חיפה ותואר שני בלימודי מידע מאוניברסיטת בר אילן. זהר היא ספרנית רכש באוניברסיטת חיפה.

zohar@univ.haifa.ac.il

ד"ר סטיבן כהן הוא בעל תואר ראשון בכימיה מהאוניברסיטה של פנסילבניה, ותואר שני ודוקטורט בכימיה פיזיקאלית מאוניברסיטת רייס (Rice University). היה יועץ לצי ארצות הברית (U.S. Navy) ואת המחקר לפוסט-דוקטורט עשה באוניברסיטת רטג'ס בארצות הברית ואוניברסיטת נוטינגהם באנגליה. משנת 1999 הוא עוסק בכתיבה מדעית וטכנית. הוא התחיל לחקור את תולדות משפחתו בגיל שבע, וממשיך מאז. כדי להרחיב את התעניינותו בגניאלוגיה, הוא למד יידיש במכללה במשך שנתיים, ועתה מקבלים ילדיו חינוך דו-לשוני אנגלית/יידיש. הוא גם עוסק בעיבוד מוזיקה

גניאלוגיה צבאית: דוגמת יהודי אלג'יריה ששירתו בצבא צרפת *

מטילדה טגר

יהודים וכיום אולי עדיין נמצאים שם יהודים בודדים. אין כל ידיעה עליהם.

יהודי אלג'יריה

מספר היהודים שהתגוררו באלג'יריה היה מצומצם מאוד אך הוא גדל כאשר הגיעו אליה הגולים מספרד בעקבות הגירוש הראשון מאַרְגוֹן ב-1391. בתחילה לא התערבבו היהודים המקומיים "חובשי הצֶנִיף" (כך כונו התושבים המקומיים) עם אלה שהגיעו מספרד שכונו "חובשי הכומתה". עם אלה האחרונים נמנו שני הרבנים הראשיים הראשונים של אלג'יריה: הרב יצחק בר ששת (הריב"ש) ולאחר מותו הרב שמעון בן צמח דוראן, שנפטר בשנת 1416. השנים קבורים זה ליד זה במאוזוליאון מרשים.

ב-1492 הצטרפו גולי ספרד לאחר הגירוש הגדול ונקלטו היטב בקהילות הקיימות. במאה ה-17 הגיע אלמנט יהודי נוסף שהצטרף ונקלט בקהילה המקומית – אלה יהודי ליורנו שבאיטליה והם כונו ה"גורנאים". בתקופת שלטונם של העות'מנים, היהודים חיו פחות או יותר בתנאים סבירים.

כיבוש אלג'יריה על ידי צרפת

הצרפתים כבשו את אלג'יריה ב-1830, והעילה היתה סטירה שסטר בפומבי השליט העות'מני במניפתו את פני קונסול צרפת באלג'יר.

הכיבוש של כל שטחי אלג'יריה היה קשה בגלל תנועת התנגדות שבראשה עמד עבדל-קאדר, ראש המורדים

על אלג'יריה

אלג'יריה תופסת את החלק המרכזי של צפון אפריקה והיא גובלת בצפון עם הים התיכון, במזרח עם טוניסיה, בדרום עם מדבר הסהרה ובמערב עם מרוקו.

להלן נקודות עיקריות בתולדות אלג'יריה:

אלג'יריה היתה חלק מהממלכה הפניקית עד שנת 165 לפני הספירה; בשנת 40 לפנה"ס היא הפכה לחלק מן האימפריה הרומית; בסוף המאה השביעית היא נכבשה על ידי הערבים שהעבירו את כל האוכלוסייה לדת האסלאם; מאז 1519 עברה אלג'יריה להיות חלק מהאימפריה העות'מנית; ב-1830 היא נכבשה על ידי צרפת; ולבסוף ב-1962 הפכה אלג'יריה למדינה עצמאית.

אוכלוסיית המדינה מורכבת כדלקמן:

התושבים הראשונים היו הַבְּרָבְרִים שעדיין חיים שם אך כיום הם מהווים מיעוט. יהודים מעטים התיישבו בה עוד בזמן הפיניקים. בסוף המאה השביעית נשאר במקום חלק מן ערבים שהיו בדרכם מערבה לכבוש וְאַסְלָם את מרוקו ואת ספרד ושאר אירופה. עם גירוש היהודים והמאזרים מספרד ב-1492, התיישבו באלג'יריה גם ערבים וגם יהודים, ולאחר כיבוש צרפת ב-1830, התגוררו בה גם צרפתים ואירופים אחרים. ערב מלחמת העצמאות של אלג'יריה מנתה אוכלוסייה זאת מיליון תושבים. ב-1948 בעת הכרזת העצמאות של מדינת ישראל, התגוררו באלג'יריה 150,000

* הרצאה שהוכנה ליום העיון השנתי השני לגניאלוגיה יהודית ואשר הוקדש לגניאלוגיה צבאית.

המקומיים. בשנת 1847 לאזור קרבות קשים בהם השתתפו כ-100,000 חיילים צרפתים, נכנע עבדל-קאדר. בעיני השלטון הצרפתי לא היתה אלג'יריה מושבה כי אם חלק בלתי נפרד מצרפת ובה היו שלושה מחוזות: מחוז אורן, מחוז אלג'יר ומחוז קונסטנטין.

היהודים שסבלו מן השלטון העות'מני המושחת, שמחו על כיבוש המקום על ידי הצרפתים. הם דיברו שפות אירופיות שלמדו תוך כדי סחר ימי בינלאומי. בין אלה היו רבים שהתגייסו מיד לשרת בצבא הכובש, בעיקר כמתורגמנים. מהם מספר לא מבוטל נפל בשורות צבא צרפת.

בשנת 1833, הודות לעזרה העצומה שהגישו היהודים המקומיים לצבא צרפת, נכבשה העיר אורן, העיר השנייה בגודלה. מ-1834 שיפרו שלטונות צרפת את מעמדם המשפטי של היהודים ובין השאר חלה עליהם החובה לרשום לידות, גישואין ופטירות, והחל מ-1866 יכלו היהודים לבקש אזרחות צרפתית, אמנם על בסיס אישי בלבד. לבסוף, ב-24 באוקטובר 1870 הפעיל השלטון הצרפתי את "חוק קרמיה" (Crémieux), אשר העניק לכל יהודי אלג'יריה את הנתינות הצרפתית המלאה עם שוויון זכויות מלא. כך משתנים לחלוטין חיי יהודי אלג'יריה. ייאמר במאמר מוסגר שרוב המוסלמים האלג'יריים סירבו לקבל את האזרחות הצרפתית שהוצעה להם ולעולם לא סלחו ליהודים שקיבלוה.

מאז 1870 עשו היהודים מאמצים ראויים לשבח כדי להתאים את עצמם למעמדם החדש. הם שלחו את ילדיהם לבתי הספר הצרפתיים וכל שנה גדל מספר הסטודנטים היהודים האלג'יראים שהגיעו לאוניברסיטה בפריז.

בשנים האחרונות של המאה ה-19 התפתחה באלג'יריה תנועה אנטישמית חזקה שהכבידה על האויריה. היהודים הגנו על עצמם בכל כוחם ובעת הצורך שום דבר לא הפריע לקהילה להוכיח את נאמנותה לצרפת ולשלוח את בניה לצבא ולמלחמה כיאה לכל אזרח. בהמוניהם התייצבו יהודי אלג'יריה לדגל כאשר הוכרזו מלחמות העולם הראשונה והשנייה.

עם הכרזת עצמאות אלג'יריה ב-1962, הותר ליהודים לעזוב את המדינה תוך יומיים, עם מזוודה קטנה אחת לכל איש. ברובם הגדול הם מצאו מקלט בצרפת.

מקורות צבאיים המשמשים כמקורות מידע

Service Historique de l'Armée de Terre א. במסגרת משרד ההגנה הצרפתי, פועל השירות ההיסטורי של חילות היבשה ממנו ניתן לקבל את ההעתק של תיק הגיוס (Dossier Militaire) של קרוב בתנאים שיפורטו בהמשך.

מה שמקבל האדם המבקש את התיק הזה, הוא למעשה אך ורק טופס שניתן לכנותו "מסמך גיוס", אותו החייל לא ראה מעולם, והוא מורכב משלושה חלקים: 1. הפרטים האישיים של החייל: שם משפחתו, שמו הפרטי, תאריך ומקום לידתו, השם הפרטי של האב ושמה הפרטי ושם משפחתה מהבית של האם — כל אלה הם ללא ספק פרטים בעלי ערך גניאלוגי רב — ועוד נתונים על תיאורו הפיזי של החייל; 2. פרטים על הגיוס והשירות; 3. פרטים על סיבות השחרור והאם בשעת השחרור הוענקה לחייל "תעודת התנהגות טובה" (תעודה שאם הוענקה, נמצאת בידי החייל מרגע שחרורו). הנתונים הרשומים כאן הם שם ושם משפחה, תאריך ומקום לידה ותיאור פיזי.

התנאים לקבלת תעודת גיוס זאת הם: 1. בעל התעודה נולד לפני 120 שנה לפחות, אלא אם כן היתה דרישה מבית המשפט; 2. אין אפשרות לבדוק תיקים משפטיים צבאיים אלא רק כעבור 100 שנה מאז המשפט; 3. אין לקבל את העתק התעודה בהתכתבות, אלא צריך לבוא לארכיון באופן אישי; 4. כדי לקבל תיק לעיון חייבים לתת פרטים מזוהים כגון השם, תאריך ומקום הלידה של החייל; 5. ניתן יהיה לעיין בתיק שהוזמן החל מיום אחד לאחר הזמנתו.

להלן שמו וכתובתו של השרות ההיסטורי של חילות היבשה:

Service Historique de l'Armée de Terre, Château de Vincennes, Boite Postale 107, 00481 Armées

ב. חיילים ששירתו כצי הצבאי

הארכיונים הימיים נמצאים בחמישה נמלים, ארבעה מהם לאורך החוף האטלנטי של צרפת: שרבור (Cherbourg), ברסט (Brest), לוריאנט (Lorient) ולה רושל (La Rochelle) וכן בנמל מרסיי (Marseille) בים התיכון.

ג. הארכיונים של כל מחוזות צרפת (*Archives Départementales*) שבהם התגייס החייל.

ד. הארכיון עבור השטחים שמעבר לים

Centre des Archives d'Outre-Mer, 29, Chemin du Moulin de Testas, 13090 Aix-en-Provence

עבור שלושת המחוזות של אלג'יריה, אלג'יר, אורן וקונסטנטין (Alger, Oran, Constantine) שאינם קיימים עוד, החומר יימצא בארכיון זה עבור חייל שנולד עד 1899 ועד בכלל.

ה. הארכיון הדיפלומטי

Centre des Archives Diplomatiques, 17, rue de Casterneau, BP 1033, 44036 Nantes Cedex 01

כאן נמצא אותו סוג חומר כמו בארכיון הקודם אך עבור חייל שנולד ב-1900 והלאה.

רשומים 169.241 שמות. האתר הוא:
www.sthelene.org/accueil.php

לסיום אוסיף עוד שניתן לעבור קורס לגניאלוגיה צבאית
דרך האינטרנט. המעוניינים יחפשו את האתר!

מרסל מויאל, חייל יהודי בצבא אלג'יריה במלחמת העולם הראשונה
Marcel Moyal, World War I Algerian Jewish soldier

ביבליוגרפיה

ראו ביבליוגרפיה בחלק האנגלי של הגיליון.

מטילדה טגד היא בעלת תואר MA במדעי הספרנות
והמידע מהאוניברסיטה העברית בירושלים, ועוסקת
בגניאלוגיה מאז 1986. זה מספר שנים היא מתמחה
בגניאלוגיה של הספרדים ועוסקת בכניית אמצעי מחקר
עבור תפוצה זאת. עבודותיה האחרונות נמצאות באתר
האינטרנט:

www.sephardicstudies.org/entrance.html
היא מחברת-שותפה של המדריך Guidebook for
Sephardic and Oriental Genealogical Sources in
Israel. (Avotaynu, 2006)
tagger@actcom.co.il

1. על מהתורגמים ב"צבא אפריקה"

הספר הזה שיצא לאור באלג'יר בשנת 1876 מביא פרטים
ביוגרפיים רבים מאת Jean-Claude Féraud על
המתרגמים ששירתו בשורות צבא צרפת: שם המשפחה
והשם הפרטי של המתורגמן, תאריך הלידה, תאריך הגיוס
וסיום השרות הצבאי, הדרגה, עיטורים – אם האדם קיבל,
ולפעמים ביוגרפיה שלמה של המתורגמן.

2. ספר הזהב של יהדות אלג'יריה

עם פרוץ מלחמת העולם הראשונה, כל הגברים היהודיים
שענו לתנאי הגיוס, נענו לצו הגיוס הכללי. רבים נפצעו
ורבים חרפו נפשם. כמה שנים לאחר מכן קהילת יהודי
אלג'יריה הוציאה לאור את הכרך הראשון של שמותיהם
של קצינים וחיילים והנסיבות בהן הם קבלו איתורים שונים
וציונים לשבת, את שמותיהם של הפצועים-קצינים
והחיילים- והנסיבות בהם הם נפצעו, את שמותיהם של
2,025 יהודים אלג'ירים – החיילים והקצינים – שנספו
והנסיבות בהן חרפו נפשם. נציין שאז האוכלוסייה
היהודית מנתה 50,000 נפש כאר האוכלוסייה הצרפתית
מנתה 500,000 איש.

ליד כל שם מופיע שם היחידה אליה השתייך הקצין או
החייל ותאריך קבלת האיתור, הפציעה או המוות. לפעמים
ההודעה קצרה ולפעמים מפורט מאוד. בהדפסה החדשה
שהדפיסה החברה הגניאלוגית הצרפתית בשנת 2001,
הוסיפה החברה מפתח אלפביתי של השמות, דבר המקל
מאד על חיפוש בספר חשוב זה.

מקורות מידע נוספים באינטרנט

A. Mémoire des Hommes – לזכר הנופלים
http://www.memoiredeshommes.sga.defense.gouv.fr/
אתר זה מספק פרטים על: 1. נופלים במלחמת העולם הראשונה, הן
בחילות היבשה והן בחיל האוויר והן בים, 2. רשימה שמית של כ-
1,000 חיילים בשורות המחזרת שנטבחו על ידי הגרמנים במבצר
Mont Valérien בפרבר מערבי של פריז בתקופת מלחמת
העולם השנייה, 3. חיילים שנפלו במלחמת הודו-סין בשנים
1946-1952, 4. צרפתים שנפלו בצפון אפריקה בשנים 1962-1952.

ב. אתר לגניאלוגיה כללית ובו מדור לגניאלוגיה צבאית:
http://www.geneapass.org/guerres.php

ג. אתר "הדרכה בגניאלוגיה" (Guide-Généalogie)
www.guide-genealogie.com/guide/archives_militaries.html

ד. מידע על החיילים והקצינים של הארמיה הגדולה
בפיקודו העליון של נפוליאון שלחמה בין השנים 1792 ו-
1815. בשנת 1857 חילק נפוליאון השלישי את העיטור
Sainte Hélène ל-405,000 חיילים וקצינים שהשתתפו
בקרבות הארמיה הגדולה ושעדיין היו אז בחיים. כרגע
ישנו אתר בו ניתן לערוך חיפוש שמות, אך בינתיים

על גורל חייל שנהרג בחזית מלחמת העולם השנייה *

אהרון שניידר

משפחה, אולם לא קיים מאגר מרכזי אחד המכיל את כל המידע. כדאי לחפש גם שמות משפחה בעלי צליל דומה וגם וריאציות שונות של השם. חיפוש מעין זה מומלץ במיוחד כאשר שם המשפחה ארוך או לא נקלט בקלות, או כאשר יש חשד שעיוותו את השם. בחלונות החיפוש יש לרשום את כל הנתונים הידועים כמו שם משפחה, תאריך לידה, תאריך גיוס וכו'. חשוב לחפש באתרי אינטרנט של היסטוריה צבאית וגניאלוגיה וגם בפורומים שלהם כדי לגלות כמה שאפשר יותר דרכי גישה לאיתור מידע. יש לבדוק גם בספרייה מקוונת ובקטלוגים של ספרות צבאית.

עם זאת, אין להסתמך יתר על המידה על המידע המתקבל מהאינטרנט, ורצוי להצליב מקורות אלו עם משהו יותר מוסמך, ובכל אופן יש לסמן אילו נתונים התקבלו ממקור לא מוסמך. גם אם נתקלים לפעמים שברור שאיננו נכון, לא אמין או לא סביר, אין לזרוק שום פיסת ידיעה, מאחר שיתכן שאחרי זמן מה, עם גילוי מידע נוסף, יתברר שהמידע שנחשב ללא סביר מהווה חלק ממכלול גדול יותר המקרב אותנו למטרה.

3. ספרי זיכרון

לגבי שמונים ושישה ממחוזות רוסיה קיימים ספרי זיכרון, ובהם השמות של מרבית ההרוגים והנעדרים מתקופת המלחמה. אלו כרכים עבי כרס מלאים במידע אולם קשה מאוד להשיגם מחוץ לגבולות המחוזות. חלק מהספרים נמצאים בידי וגם קיימת גרסה חלקית באינטרנט. תמיד רצוי לבצע הצלבת מידע בין ספרים שונים, למשל ספרים על מקומות מגורים ומקומות גיוס. באזורים בהם הייתה לחימה וקרבות קשים יש, בדרך כלל, מידע אודות הנופלים באזור, לכן אם ידוע המקום בו נהרג החייל יש לבדוק את הנתונים ולהצליב עם המידע הקיים.

מאגר מידע גדול קיים גם במוסקבה, במוזיאון Poklonnaya Gora, בו ניתן לקבל שרות טלפוני. אולם הפרטים הרשומים כוללים רק נתונים אישיים מעטים של ההרוגים והנעדרים: שם פרטי ושם משפחה, שם האב ושנת הלידה. יש לקחת בחשבון שישנן טעויות גם בספרי הזיכרון.

4. שאילתות לארכיון

מרבית המסמכים הקשורים במלחמת העולם השנייה מרוכזים בארכיון המרכזי של משרד הביטחון הרוסי בעיר פודולסק. מאגרים דומים נמצאים במקומות הבאים:

אם אתם מבקשים לברר פרטים על קרוב משפחה שנהרג או נעדר במלחמת העולם השנייה הכונו לעבודה ארוכה וקשה. אל תקוו שתעלו שאלה ומישהו יענה עליה מייד וימסור פרטים. ייתכן שאחרי שנים של עבודה לא תמצאו שום מידע חדש, וייתכן שאחרי כמה חודשים תעלו על חלק מידע שיסייע לכם להתקדם בחקירה.

המידע שאתם מחפשים מפורז בארכיונים רבים, וחלק מהמסמכים כלל לא שרדו. ארכיונים נשרפו ומידע על הנופלים או הנעדרים עלה באש. במלחמת העולם השנייה נהרגו לא רק חיילים בודדים, אלא היו פלוגות שלמות ואף אוגדות שחייליהם נהרגו או הוכרוזו כנעדרים. בעיקר קשה למצוא מידע על חיילים נעדרים בשנות המלחמה הראשונות, 1941-1942. בכל זאת קיימות מספר דרכי חיפוש מידע, במידה והוא שרד.

הצעדים הראשונים.

1. חיפוש המידע בבית

לפני הכול יש לברר פרטים אישיים מדויקים: השם הפרטי ושם המשפחה, שנת הלידה ומקום הלידה. ציון מקום הלידה חייב להיות בהתאם לחלוקה האדמיניסטרטיבית של בריה"מ בתקופה שלפני המלחמה. לרוב לא קשה למצוא את מקום המגורים ותאריך הגיוס של האדם שמחפשים. לפי מקום המגורים ניתן לדעת באיזו לשכת גיוס עבר את החיול.

רצוי לעבור על המידע הקיים בבית, במיוחד תמונות ומכתבים ישנים, שבהם אפשר למצוא את מספר היחידה או מספר הדואר הצבאי, דרגות, שמות הכפרים או האזורים וכן תאריכים. את הדרגה ניתן לשער גם על פי השכלתו או עיסוקו של הנעדר לפני המלחמה. חשוב גם לדעת באיזה חיל שירת הנעדר (רגלים, ים או אוויר), ואם אפשר, באיזה אגף של החיל הוא שירת ואת מספר הגדוד. חשוב כמובן לברר את התאריך שבו נהרג החייל או הוכרז כנעדר.

על פי מספר הדואר הצבאי ניתן, בדרך כלל, לברר את מספר האוגדה. ליד מספר האוגדה על המעטפה, במרכז, יש חותמת ותאריך שליחת המכתב, דבר היכול לסייע לבנות סקלה של זמן. בתוך המכתב ניתן, לפעמים, לגלות את דרגת החייל, האותות שקיבל ומידע שיכול לשייך אותו לקצונה.

2. חיפוש באינטרנט

קיימים מספר מאגרי מידע שניתן לחפש בהם על פי שם

* מבוסס על מאמר שהוגש על ידי המחבר ביום העיון השנתי השני של החברה הגניאלוגית הישראלית, נובמבר 2006.

- הארכיון המרכזי של חיל הים הנמצא בעיר גאטצ'ינה (Gatchina) וכולל ימאים, חיילי משמר החופים וטייסים של חיל הים.
- הארכיון הצבאי במוסקבה, המכיל גם מידע אודות אנשי כוחות הביטחון (NKVD).
- הארכיון הפדראלי לכוחות משמר הגבול, בעיר פושקינו.

לקבלת מידע יש לשלוח בקשה לארכיון בציון כל הפרטים הידועים. מומלץ להוסיף מעטפה מבוילת עם הכתובת.

אם דרגת החייל אינה ידועה או אם יש בסיס להאמין שהיה קצין, אפשר לשלוח בקשה לארכיון המרכזי של משרד הביטחון ולבקש לבצע חיפוש במאגרי המחלקות 6, 9, 10, שבהם מקוטלג המידע על פי דרגות החיילים. יש לציין את השם הפרטי ושם המשפחה, שם האב, שנת הלידה ומקום הלידה של החייל. מומלץ לבקש גם לברר את המידע על אותות שקיבל החייל, מאחר שבארכיון קיים תיעוד של כל החיילים שקיבלו אותות כבוד. תשובה יכולה להגיע כעבור חצי שנה עד שנה, לכן אם יש אפשרות רצוי לגשת לארכיון ולא לפנות בכתב.

תיעוד ההרוגים והנעדרים היה מסודר, ככל שזה ניתן בתנאי מלחמה ותחת אש. כל פלוגה העבירה למפקדות את הפרטים על ההרוגים או הנעדרים: שם ושם משפחה, שנת הלידה, הדרגה, התפקיד, התאריך והמקום שבו נהרג החייל, מקום הקבורה, לשכת הגיוס שבה התגייס וכתובת ההורים או האישה. כל הנתונים האלו הועברו לאחר המלחמה לארכיון של משרד הביטחון ועל בסיס הידיעות האלה נבנה מאגר המידע שהוזכר לעיל. נתונים אלו בתוספת מספר האוגדה, החטיבה, הפלוגה והכיתה של החייל הועברו לתיקו האישי של החייל, והם נמסרו לבני המשפחה במסגרת מכתב ההודעה על מות החייל או על היותו מוכרז כנעדר. כנעדרים הוכרזו גם החיילים שנפלו בשבי. בין חמישה מיליון חיילים של הצבא האדום שנפלו בשבי היו כשמונים אלף יהודים, מתוכם שרדו את השבי רק כארבעת אלפים שבע מאות חיילים בלבד.

תשובת הארכיון יכולה להכיל: מכתב המודיע על מות החייל בציון מספר היחידה אליה השתייך, מקום ותאריך האירוע, הדרגה ומקום הקבורה; הודעה על החייל כנעדר בציון מספר היחידה והמקום בו נעדר; קביעה שהחייל נעדר, המבוססת על חלקיקי מידע שסיפקו קרובי המשפחה; הודעה ששם החייל אינו נמצא במאגר הנתונים של הארכיון. ככל שהמידע שמתקבל הוא מפורט יותר, ניתן לשחזר פרטים נוספים על חייו של החייל.

5. חיפוש בלשכת הגיוס

בקשה בכתב או ביקור בלשכת הגיוס של החייל יכולה

להועיל. אם אין כתובת מדויקת של לשכת הגיוס אפשר לשלוח לעיר או לעיירה ולרשום בכתובת "לשכת הגיוס האזורית". בגוף הבקשה יש לציין את כל הידוע אודות החייל כדי להגדיל את הסיכוי לקבל פרטים נוספים. במהלך החיול קיבל החייל כרטיס גיוס שנשמר בלשכה. בצד השני של הכרטיס בשורה השנייה מלמטה מצוין מספר היחידה המגייסת ותאריך השיבוץ ביחידה. צריך לקחת בחשבון שכרטיסי לשכות גיוס בחלק המערבי של ברית המועצות, שהיה תחת כיבוש גרמני, לרוב הושמדו ולכן המידע לא נשמר.

אם ידוע שמשפחת החייל קיבלה קצבה, במקרה שהמפרנס נהרג או נעדר, אפשר לחפש בלשכת הסעד, שם נשמר בדרך כלל המסמך המקורי או העתק שלו, המאשר את הקצבה: תעודת פטירה או מסמך צבאי המעיד על החייל ומספר היחידה. ייתכן שבתיק האישי בלשכת הסעד קיימים מסמכים נוספים כמו תעודת לידה, רישיון נישואין או מסמך אחר הקשור לחייל או משפחתו. תיק הפנסיה נשמר למשך עשרים שנה לאחר פטירת הזכאי ולעיתים אף יותר.

עבודה בארכיון

השלב הבא הוא ביקור בארכיון המרכזי של משרד הביטחון. הביקור דורש הכנה מדוקדקת. אי ידיעה של דרכי העבודה בארכיון יכול להוביל לבזבוז זמן ותסכול.

אם יודעים את מספר היחידה ניתן לגשת לחלק הקשה של העבודה – בניית דרכו הצבאית של החייל. הפרטים העשויים לעזור הם: מספר הגדוד, הפלוגה ותפקידה, הפעולות שבוצעו ובאיזו חזית. יש לזכור שיחידות עברו אין ספור שינויים, כגון סיפוח יחידת אחרות או הסתפחות לגדודים אחרים. יש לשים לב גם למספר התארגנות (לדוגמה האוגדה ה-96 התארגנות שלישיית).

חלק מהמידע ניתן לקבל במהלך היום, בעיקר פרטים אישיים אודות החייל. להלן כמה שאלות שקבלת התשובה אליהם היא יחסית קלה: מה היה גורל החייל על פי כרטיסי ההרוגים; האם החייל קיבל אותות הצטיינות, מהם האותות, פקודת מתן אות הגבורה לחייל, עם הסבר קצר על אופי מעשה הגבורה; כרטיס קצין והכרות עם תיקו האישי; מידע על חיילים נעדרים ודרכי החיפוש, כגון הצלבת מידע בין ארכיונים.

תשובה על כל אחת מהשאלות יכולה להתקבל לאחר שעתים עד חמש שעות. ניתן לעיין במסמכים באולם הקריאה. לימוד המסמכים באולם הקריאה יכול לקחת ימים ואף שבועות של עבודה אינטנסיבית. חומר שהוזמן מתקבל רק למחרת ההזמנה.

אם זה הביקור הראשון בארכיון ואין שום מידע פרט למספר האוגדה רצוי לעיין בידעון של הארכיון שבו

מציונים מספרי היחידות, ובכך ניתן לצמצם את טווח החיפוש. לאחר מכן יש להזמין את פרטי הפעולות של הגרוד. אישור רשמי לפעולות הגרוד, הפלוגה או המחלקה ניתן לקבל בלשכת הגיוס שממנה בא החייל. מכאן ניתן להתחיל לשחזר את דרכו של החייל במלחמה.

חיפוש מידע על חיילים שאושפזו בבתי חולים צבאיים

אם ידוע שהחייל היה מאושפז יש לשלוח שאילתא לארכיון לתיעוד רפואי במוזיאון הרפואה הצבאית של הפדרציה הרוסית (רשימת הארכיונים בסוף המאמר). רצוי לשלוח שאילתא גם אם לא נמצא שום מידע בשאר המקומות. יתכן שהחייל נפצע ולכן מופיע ברשומות הארכיון. אם יודעים את מקום זמן הפציעה כדאי למצוא את מספר בית החולים שבו היה מאושפז, על ידי בדיקת היחידות שפעלו בזמן ובמקום הפציעה. לאחר בירור ניתן לפנות לאגף 9 בארכיון המרכזי של משרד הביטחון, המאגד את כל המידע על הרוגים ועל מקום קבורתם.

חיפוש מידע על חיילים שהיו בשבי הגרמני

קרוב לחמש מאות אלף כרטיסי מידע גרמניים שתיעדו חיילים שנהרגו בשבי הגרמני שמורים בארכיון של משרד הביטחון. במאגר 321000 כרטיסים של חיילים שאינם קצינים. חיילים ששוחררו על ידי הצבא הסובייטי ממחנות השבויים של הגרמנים עברו לנקודות "סינון" של NKVD, שם ביררו אנשי המודיעין פרטים על נסיבות הנפילה לשבי, מיפוי המחנה הגרמני ותנאי השהיה במחנה.

אין זה נכון שכל השבויים ששוחררו על ידי הסובייטים נידונו למאסר במחנות סובייטים. במקרים בהם לא היה צורך בבדיקות נוספות התקיים רק תחקיר והחיילים עברו לחיל הרגלים של יחידות העורף. במקרים אחרים נשלחו החיילים ליחידות עונשין. תקופת השהייה בנקודת הסינון נעה בין חודש לחודשיים. ייתכן שבארכיונים של מרכזי המחוזות במקום מגוריו או לידתו של החייל נשמרו מסמכים מנקודות הסינון. על מנת לקבל פרטים ניתן לפנות טלפונית. קרובי משפחה יכולים לקבל צילומי מסמכים, אך לצורך כך יש לפנות בכתב לארכיון עצמו או למוקד שירותי הביטחון באזור.

במחוזות רבים הועברו מסמכים מנקודות הסינון לארכיונים של FSB (שרות הביטחון הפדראלי) או לארכיונים הלאומיים שבמחוזות. ייתכן שקיים מאגר גרמני של מידע על השבויים, אולם בארכיון המרכזי של משרד הביטחון הרוסי אין ידיעה על כך. מידע על מי שנולד לפני שנת 1910 יכול להיות מושמד עקב התיישנות.

חיפוש מידע על חיילים בגדודי התארגנות עממית (מתנדבים)

בשנים הראשונות של המלחמה הוקמו מספר גדודי חיל רגלים בהתארגנות העממית של מתנדבים. אם אין מידע על גדודים אלו בארכיון המרכזי של משרד הביטחון מומלץ לחפש בארכיונים באזור בו החייל הצטרף לגדוד. בפקודת ההצטרפות צריך להיות מצוין מקומו ההתחלתי של הגדוד או פקודת הגיוס. לפי מידע זה ניתן לקבוע את מספר או שם הגדוד או מספר לשכת הגיוס. המשך החיפוש הוא לפי נתונים בארכיון של משרד הביטחון לפי מספר או שם היחידה.

חיפוש מידע על חיילי חיל רגלים שנהרגו בחזית

לפעמים החיפוש בלשכות הגיוס נותן רק את תאריך שליחת החייל מהלשכה אולם לא מספק את מקום היעד. בדרך כלל נשלחו חיילי חיל רגלים מלשכת הגיוס לגדודי עתודה של חיל הרגלים, לנקודות שילוח ביחידות או ישירות ליחידות קרביות בחזית.

לגדודי עתודה נשלחו בדרך כלל חיילי מילואים, חיילים ששוחררו מבתי חולים לאחר פציעה, חיילים שאיבדו את היחידה שלהם, חיילים שחזרו מהשבי ושוחררו מנקודות הסינון, אזרחים שגויסו מחדש מהשטחים ששוחררו מהגרמנים, חיילי יחידות שפוזרו ואזרחים שגויסו בפעם הראשונה. בגדודי העתודה עברו החיילים הכשרה צבאית בסיסית, טירונות וסדנת התאמה למקצוע צבאי. זמן ההכשרה נע בין כמה ימים לחצי שנה.

חיפוש אחרי חיילים משוחררים

בעת השחרור מהצבא מסר החייל למפקדה את כרטיסו הצבאי וקיבל מסמכים שאפשרו לו מעבר חינם למקום שבו התגייס. לאחר מסירת המסמכים ללשכת הגיוס הוא קיבל את מכתב השחרור ותעודת זהות. את המידע הקשור לשחרור יש לחפש, על כן, בלשכת הגיוס שבה התגייס. בארכיון לשכת הגיוס יש מידע על כל החיילים המשוחררים העשויים להיקרא לשירות מילואים, והוא כולל את מקום מגוריו ועבודתו של החייל עד לגיל הפרישה מהמילואים.

אם החייל קיבל קצבת נכות מהצבא יש לחפש באגף הקצבאות. בתיקו מופיע מספר בית החולים והסיבה בגללה הוא זכאי לקצבת נכות. המשך החיפוש יהיה פנייה לארכיון הצבאי הרפואי של הפדרציה הרוסית, ויש להגיש שתי בקשות: חיפוש אחרי תיק כללי על החייל, ופנייה לבית החולים המסוים שבו שהה החייל. ייתכן שהתשובה על הבקשה השנייה תהיה שלילת כי מרבית בתי החולים לא העבירו את המידע לארכיון.

חיפוש מידע על הפרטיזנים

נתונים על פלוגות הפרטיזנים בתקופת מלחמת העולם השנייה נשמרים במטה הכללי של תנועת הפרטיזנים בארכיון הלאומי הרוסי תחת הכותרת ההיסטוריה הפוליטית.

שירות הבינלאומי לחיפוש של הצלב האדום Arolsen

כאן ניתן למצוא מסמכים על שבויים במחנות הריכוז בין השנים 1945-1935, על אזרחים זרים שנעלמו בשטח גרמניה, על מי שהוגלה לגרמניה ועל ילדי כל אותם האנשים. כתובת השירות הבינלאומי לחיפוש:

Grosse Allee 5-9, 34444 AROLSEN,
Bundesrepublik Deutschland.
<http://deutsch.its-arolsen.org>

השירות הוקם במהלך מלחמת העולם השנייה, ומטרתו היתה לעזור במציאת נעדרים ומגורשים במהלך המלחמה ואיחוד משפחות שהופרדו בעקבות המלחמה. כיום המטרה הראשית שלו היא סידור שיטתי של המידע על אנשים ששהו במחנות ריכוז ועבודה בגרמניה במהלך מלחמת העולם השנייה.

בארולסן יש מידע על נהלים במחנות, רשימות האסירים, אסירים שעברו למחנות אחרים, הרכבם האתני של האסירים, מסמכים על ניסיונות בריחה ועל עונשים שהוטלו על האסירים המפרים את הסדר, רשימות של קבוצות עבודה, של אזרחים המגורשים ממדינתם, כרטיסי עבודה של האסירים, תיקים רפואיים, פוליסות ביטוח של המחנה, מסמכים על ניסויים רפואיים שנערכו במחנה, מסמכי נישואין, רשימות לידות ומיתות, מסמכים ורשימות על אסירים שלא שבו למדינתם לאחר השחרור אלא היגרו למדינות שונות. יש כמו כן מידע על אזרחים זרים ששהו בגרמניה בעת שחזרה, שמקורו במסמכי הכוחות האמריקאיים, האנגליים והצרפתיים באזורי השפעתם בין השנים 1945-1948. המאגר המרכזי כולל רשימה של למעלה מ-44 מיליון תיקי שילוח של אנשים למחנות ריכוז ועבודת כפייה.

מראשית פעולתו נענו כ-7.2 מיליון בקשות. כמעט לשליש ניתנו תשובות חיוביות ועל כשני מליון פניות נשלחו בקשות למידע נוסף. בכל שנה מקבל השירות הבינלאומי כמאה אלף פניות ממדינות שונות בהן רוסיה, אוקראינה, בלרוסיה, מדינות חבר העמים (SNG) וכן מהמדינות הבלטיות, פולין, גרמניה וכו'.

השירות מספק מסמכים לפי הבקשות בנושאים הבאים:

- אסירי מחנות ריכוז ומחנות עבודה שהיו תחת פיקוד ה-SS בשטחי גרמניה ובשטחי מדינות אירופה אחרות בין השנים 1933-1945.
- אזרחים זרים ששהו בשטחי הרייך השלישי בין השנים 1933-1945.
- אנשים שנשלחו לעבודות כפייה לגרמניה, אוסטריה ואיטליה במהלך מלחמת העולם השנייה כולל אנשים שבסיום המלחמה היו באחריות ארגונים בינלאומיים כגון מטה האומות המאוחדות לשיקום אחרי המלחמה וארגונים בינלאומיים לסיוע למגורשים.
- ילדים השייכים לקבוצות האלה, שבסיום המלחמה היו מתחת לגיל שמונה עשרה.

בארכיון השירות אין מידע על שבויי מלחמה, אלא אם כן השבוי היה במחנה ריכוז או עבודה בתחומי חקלאות או בנייה בגרמניה. במרבית המקרים, גם אם אין מידע מפורט, יימסר מסמך עם תאריך המוות ומקום הקבורה. לרוב ניתן לאתר גם אנשים שלא חזרו למולדתם לאחר המלחמה אלא היגרו לארה"ב, קנדה או מדינות אחרות.

חשוב לציין שלא כל המסמכים שרדו. חלק גדול הושמד על ידי חיילי לפני פינוי המחנה, בחלק מהמחנות לא ניהלו את הרישומים בצורה מסודרת ובחלקם נעלמו המסמכים או הושמדו תוך כדי המלחמה. במחנות טרבלינקה, קולמון, סוביבור, באלוזן, ריגה-יונגרהוף כלל לא נוהל רישום האסירים. כמו כן אין מידע על מחנות או גיטאות שהוקמו בשטחי ברה"מ לשעבר, למעט ריגה (לטביה), קאונאס (ליטא), קלוגה ופראיפרה (Vaivare) (אסטוניה).

כדי לקבל מידע יש לפנות בכתב ולציין פרטים מלאים של מבקש המידע או למלא טופס ברוסית או גרמנית. בגוף הבקשה יש לציין שם פרטי ומשפחה, שם האב ואצל אישה את שם הנעורים, תאריך לידה מדויק ושם החברה בה עבד בכפייה או שם המעסיק, אם ידוע. אם הנעדר היה מוחזק במחנה ריכוז גרמני יש לציין את שם המחנה ומקומו ומספר האסיר. בקשות ללא חתימת המבקש וכתובתו לא יטופלו. במידה ומדובר בחיפוש קרוב משפחה יש לציין את הקרבה.

הייחוד של שירות זה הוא בכך שאם מתקבל מידע רלוונטי חדש הוא נשלח למבקש גם אם עבר זמן רב מאז הבקשה הראשונה. כך לא פעם קורה שלאחר קבלת תשובה שלילית מתקבלת ידיעה חדשה גם אחרי כמה שנים. תקופת המענה נעה בין שנה לשלוש שנים. התקופה יכולה להתקצר אם המבקש הוא מעל גיל שמונים או אם יש הסכם של שיתוף פעולה בין השירות ובין ארגון הומניטארי אחר. הסכם מעין זה קיים עם קרן ההבנה וההשלמה של הפדרציה הרוסית, כך שדרכם תקופת המענה הינה כחצי שנה. החיפוש הוא חינם.

Arkhiv voenno-meditsinskikh dokumentov
Voенno-meditsinskogo muzeya, 191180, Sankt-
Peterburg, per. Lazaretnyi, 2

הארכיון הצבאי של הפדרציה הרוסית:
Rossiyskiy gosudarstvennyi voennyi arkhiv,
125212, Moskva, ul Admirala Makarova, 29,
e-mail: rgvarchive@mtu-net.ru

ד"ר אהרן שנייד נולד בלטביה בשנת 1951 וסיים את חוק
לימודיו בהיסטוריה באוניברסיטת ריגה. מאז 1993 הוא
עובד כ"ד ושם". ד"ר שנייד חיבר מספר ספרים על
הטרגדיה של אסירי המלחמה היהודיים הסובייטים
במלחמת העולם השנייה.

אני ממליץ להשתמש במידע זה אם לא קיים מידע
בארכיונים של הפדרציה הרוסית.

כתובות ארכיונים ברוסיה:

הארכיון המרכזי של משרד הביטחון:
Tsentralny arkhiv Ministerstva Oborony Rossii,
142100, Moskovskaya obl. G. Podolsk, ul.
Kirova, 74

הארכיון המרכזי של חיל הים הנמצא בעיר גאטצ'ינה
וכלל ימאים, משמר החופים וטייסים של חיל הים:
Tsentralny voenno-morskoy arkhiv, 188300,
Leningradskaya obl., Gatchina, Krasnoarmeyskiy
per., 2

הארכיון לתיעוד רפואי במוזיאון הרפואה הצבאית של
הפדרציה הרוסית:

לא רק על עצמה לספר ידעה — ההגנה * כרטסות, רשימות שמיות ועוד בארכיון לתולדות ההגנה אילן שטייר

בגין זה למעקב ואיסוף מידע בארגון. גם אודות אישים
בריטים וערבים נאסף מידע מודיעיני ואחר בארגון
ובארכיון, אלא שזה כבר מחוץ לעניינה המידי של
הגניאלוגיה היהודית.

העיסוק האינטנסיבי שלי בשבע השנים שחלפו¹ בתולדות
ההגנה והביטחון בארץ ישראל במחצית הראשונה של
המאה העשרים לימד אותי עד כמה התיעוד אוצר בקרבו
מידע שטרם נחשף. עד כה נחרשה חלקה זו של תולדות
ההגנה בתלמים שטחיים בלבד, ואם רק יינתן לנו הדבר
בעתיד, ניתן יהיה להעמיק ולגלות בה אוצרות רבים
נוספים. בידינו וביד הבאים אחרינו יש עוד מלאכה רבה
של סידור, חשיפה, כתיבה ופרסום. מידע רב טרם נחשף
וממצאים אישיים והיסטוריים שטרם נלמדו ועוכרו כראוי
ממתנים באוסף הארכיון לתולדות ההגנה ובמאגרים
דומים אחרים מאותה תקופה.

בשוורת הבאות אני מבקש לספר על תיעוד בארכיון
לתולדות ההגנה בבית אליהו גולומב — חומר שאינו עוסק
דווקא בתולדות ארגון ההגנה ובביטחון היישוב. בגלל
אופיו המיוחד של ארגון ההגנה, שהיה חצי-צבאי
ומחתרתי בחלקו, נמצא בתיעוד שאסף המנגנון
הביטחוני והמנהלי דווקא מידע אזרחי ואישי חשוב
וייחודי, שעומד עתה לרשותנו.

מעבר לתיעוד הפעולה הצבאית של ההגנה (1920-1948),
ניתן למצוא באוסף גם מידע מנהלי על האנשים ששירתו
בארגון ועל משפחותיהם, עברם וסביבתם האזרחית, וכן
על האנשים שבאו במגע עם הארגון בתוקף תפקידיהם
בנקודות מפגש שונות, כגון מעפילים ותושבי היישוב
היהודי בארץ ישראל. בין היתר מצוי בארכיון מידע רב
וחשוב על מי שנחשבו אז ליריביה של ההגנה במחשבה
ובמעשה, אנשי המחותרות הפורשות וארגונים בדלניים
אחרים שלא קיבלו את מרות המוסדות הלאומיים ו"זכו"

* מבוסס על מאמר שהוגש על ידי המחבר ביום העיון השנתי השני של החברה הגניאלוגית הישראלית, נובמבר 2006.
1 בשנים 1999-2005 עסק צוות הארכיון לתולדות ההגנה והיחידה לארכיונים טרום צה"ליים במשרד הביטחון, בראשותו של מר נרי
אראלי, בתיעוד, שימור וחישוף מידע על פעילות ההגנה והביטחון בתקופת היישוב העברי בארץ ישראל, תוך שימת דגש על תיעוד
הפרטים האישיים של חברי וחברות הארגון ומי שבא עימם במגע בהקשרים השונים של פעילותו.

בשנת 1949 החל מפעל תיעוד מקיף ביותר לסיקור ורישום תולדות הארגון. ספר תולדות ההגנה² על שמונת כרכי הוא לא רק סיכום ובסיס לחוקר בנושא הביטחון, אלא גם מקור חשוב לכל מחקר הנוגע לתקופת היישוב. מפעל זה, שזמן חיבורו נמשך כמעט כזמן אותו הוא מתעד, הסתיים גם הוא כבר לפני שנים רבות (1972). לצד מחקר נוסף וכתובה נרחבת, נעשתה מאז גם עבודה רבה של סידור ורישום של תיעוד קיים וכן איתור וגילוי של תיעוד נוסף.

התיעוד שנאסף לצורך כתיבת הספר שימש כבסיס לארכיון ההיסטורי. במגוון המסמכים שנאספו בשנים האחרונות בולטת במיוחד ההנצחה האישית של חברי וחברות הארגון. בחדר העיון בבית אליהו גולומב ובאתר האינטרנט שעלה לרשת לפני מספר שנים נעשה מאמץ להפוך את המידע לנגיש עד כמה שאפשר. מדובר בתצלומים, מסמכים, עדויות, ספרי זיכרון והנצחה ומעל לכל אוסף גדול של רשימות וכרטיסיות החושפות מידע על עשרות אלפי אנשים שזה לנו מקור מידע חשוב ולעתים בלעדי עליהם.

ציון דרך משמעותי ביותר בתחום התיעוד האישית של חברי ההגנה היה באירוע מנהלי וחסר חשיבות לכאורה שהתרחש בראשית שנות האלפיים. סניף ארגון חברי ההגנה (ארגון הוותיקים) בתל אביב עזב את משכנו הישן בעיר ועבר למקום חדש ברח' קפלן 8. כמו בכל מעבר דירה גם במקרה הזה עברו המטלטלים ניעור יסודי מערמות אבק של שנים. כל הדברים הוצאו, ואנו אנשי הארכיון נקראנו לנבור במסמכים, לפני הניקוי הסופי, ולראות אולי יש עוד איזה נייר או ציון שנגלה בהם עניין "להיסטוריה של הדורות הבאים..."

מה שמצאנו שם בדירת הקרקע ומה שקיבלנו כעבור זמן מהסניף היה אוצר של עשרות אלפי כרטיסיות אישיות המתעדות את חברי וחברות ההגנה במרחב תל אביב, הן מתקופת הפעילות במחתרת והן תיעוד שנוצר אומנם בדיעבד אך בסמוך להתרחשויות ובפירוט רב ביותר.³ וכך מצאנו את עצמנו בראשית העשור הנוכחי, יותר מחמישים שנה לאחר סיום פעולתה הרשמית, חושפים מחדש רשימות וכרטיסיות הנוגעות לחברי הארגון במגוון רב של תחומי מידע אישי ומערכת.

בכרטיסיות אלו, שהוסיפו להתעדכן עד לשלהי שנות ה-80 של המאה הקודמת, הצטבר מידע רב על פעולות, תפקידים ומסגרות השתייכות. הכרטיסיות מאמצע שנות השישים מתעדות בעיקר עניינים מנהליים כגון תשלום מסי חבר לארגון הוותיקים, אך יש ביניהן גם כאלה המכילות מידע על השירות בהגנה ולעתים גם בצה"ל בראשיתו ובמסגרות מאוחרות אחרות שעליהם ביקשו החברים והחברות לדוות, מתוך הכרה בהמשכיות שיש בשירותם.

תיעוד דומה נוצר גם בסניפים נוספים של ארגון הוותיקים. ראשון היה בעניין זה, כמו בעניינים רבים אחרים בהגנה, סניף ירושלים שרשם אף הוא חברים החל מראשית שנת 1949. גם סניף חיפה, שמקצת מרישומיו אבדו, תיעד את חבריו בכרטיס, שהועברה לארכיון, שהכילה בתקופה מסוימת גם חברים מיישובי צפון הארץ, הן במגזר העירוני והן במגזר הכפרי והקיבוצי. גם סניפים קטנים יותר, שאחדים מהם אף הפסיקו את פעילותם, העבירו את החומר שלהם לארכיון לתולדות ההגנה ומוסיפים לעדכן אותו בתיעוד כללי ואישי, כגון כרטיסיות חברים: סניף גוש דן, שהתמזג לפני שנים ספורות עם סניף תל אביב, וסניף רחובות שפעל בכל המרחב של מושבות דרום יהודה. באופן זה הגיע לארכיון גם תיעוד ממקורות אחרים כמו מאזור השרון, עמק חפר ונתניה, עמק יזרעאל, ואפיקים שבעמק הירדן. במגזר הכפרי והקיבוצי עדיין נמצא עיקר התיעוד בארכיונים המקומיים והאזוריים, והרישום הממוחשב נמצא רק בראשיתו ובדרך כלל אינו זמין עדיין לציבור הרחב.

בשנים האחרונות קיים שיתוף פעולה עם ארכיון יד טבנקין, העמותה לחקר כוח המגן על שם ישראל גלילי ז"ל והארכיונים המרכזיים האחרים של התנועה הקיבוצית, במטרה לרכז את המאמץ ברישום ואיסוף מידע בנושא ביטחון והגנה. במסגרת זו נרשמו כבר למעלה ממאה ארכיונים מקומיים ופרטיים על תכולתם הרלוונטית כולל מידע אישי, אך מלאכה זו ופרסומה עדיין לא הושלמו.

לצד הכרטיסיות המנהליות והאינפורמטיביות אך המאוחרות שהזכרנו נמצאו גם כמה סדרות מקוריות מימי ההגנה. סידרה אחת, הכוללת מאות רבות של פריטים, עוסקת ברישום משוחררי הצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה.⁴ כרטיס זה היא שמית ומקורה ככל הנראה ברישום שעשה

2 ספר תולדות ההגנה. עורכים: אביגור ש., בן-צבי י., גלילי א., גלילי י. וסלוצקי י., עם עובד והוצאת מערכות, 1972–1954 (להלן: סת"ה). חשוב לציין את האינדקסים המפורטים וההערות בסוף כל כרכי הספר. מבחר ביבליוגרפי יפורט בסוף המאמר.

3 מתוך הקפדה על עקרונות השימור והרישום והחשיבות שייחסנו לתיעוד זה נשמרו כל הכרטיסיות בחטיבת תיעוד אחת (חטיבה 068) יחד עם תיעוד אישי של חברי מטכ"ל ומנגנון ההגנה (חטיבה 073).

4 ארכיון תולדות ההגנה אינו מקור מרכזי לפרטים על המגויסים לצבא הבריטי. חומר רב נמצא גם בארכיון הלאומי הבריטי, בארכיון הציני המרכזי, במוזיאון אביחיל, באוסף הלוחם היהודי בלטרון ובארכיון צה"ל.

הארגון בהנחיית מוסדות היישוב, כהכנה והערכה של הכוח הצבאי המיומן העומד לרשותה לקראת עימות עתידי עם הערבים. כרטסת זו מספקת פרטים אישיים כלליים, אם כי במקרים רבים נותרו בכרטיס גם שדות ריקים. בעל הכרטיס מדווח על כתובתו, על שירותו בצבא הבריטי, משך השירות, מסגרת השירות, התפקיד, הדרגה, המספר האישי (ה-Pal. המהווה מפתח לאיתור התיק האישי בארכיון הלאומי הבריטי) והמקצוע הצבאי. לשמחתנו מופיעים גם המקצוע האזרחי והמצב המשפחתי, כולל מספר הילדים.

הכרטסת המקיפה ביותר היא זו של שלישות מחוז תל אביב וגוש דן. חשיבותה היא בעובדה שהיא כוללת כ-30 אלף שמות, וזמנה הוא אמצע וסוף שנות הארבעים של המאה הקודמת. היא מעדכנת נתונים משלהי שנות ה-30 ועד המאורעות בראשית מלחמת העצמאות (1948). אמינות המידע בסדרה זו נבחנה ונמצאה גבוהה ביותר. היא הייתה מוחזקת ומנוהלת על ידי שלישות היחידה ועודכנה מתוך צווים והנחיות מוקפדים. הענייניות, השיטתיות והדקדקנות שבפרטים מותירים מקום קטן בלבד לספק לגבי טיב המידע שנמסר בהם.

אולם ייחודה של כרטסת זו אינו רק בתכונות שמנינו אלא גם בהיבט הצורני של סידורה ואופן מסירת המידע שבה. דוד רימון, שנמנה עם אנשי השלישות שניהלו את רישום המידע, מדגיש את המורכבות של פעולת הרישום.⁵ כאשר עיינתי לראשונה במגירות המלאות אבק וניירות במרתף הסניף לא הבנתי את גודל האוצר שנפל לידינו. רק כעבור זמן ועם רכישת כלי העיון הנכונים הבנו את חשיבות התגלית. בכרטסת ערכים קבועים לזיהוי החברים והחברות על פי מספרם האישי בארגון. רבים ממבקשי המידע לא יודעים את המספרים שניתנו אז, אבל בידינו כיום המפתחות המתאימים להתגבר על קושי זה. המידע עצמו ערוך לפי נושאים בשדות מוגדרים וקבועים. בסיום הסידור של הכרטסת והתייעוד הנלווה, ועם הפקדה משלימה שביצע סניף תל אביב כעבור זמן, נפתרו חידות רבות.

באמצעות פיענוח תבניות אלו הפך עיקר המידע שבכרטסת נגיש לציבור. גם אם עדיין לא ברורים בצורה מלאה כל הקודים שהשתמשו בהם רושמי התכנים

שבשדות עצמם, בכל זאת ניתן היום לספק לפונים יותר ויותר מידע, במקרים לא מעטים בלעדיו, על בעלי הכרטיסיות. מידע מוקדם שברשות הפונים מאפשר לעיתים פיענוח מפורט יותר של הנתונים המוצפנים והמקודדים שבכרטיס, וכך משלימים או מחזקים המקורות זה את זה באמצעות הצלבת המידע.

לצד הכרטסת נמצאים באוסף הארכיון גם פרטי תיעוד נוספים, העשויים להשלים מידע אישי וגניאלוגי, כגון: למעלה מ-20,000 תצלומים המתעדים פרקים שונים בתולדות ההגנה, העם והארץ, שרבים מהם לא פוענחו בצורה מלאה אך ניתן לאתרם לפי נושא והקשר היסטורי כללי, וכך ניתן לשאוב מהם מידע; וכן למעלה מ-8,000 קטעי ראיונות ופרקי תיעוד בעל פה של חברי וחברות ההגנה, שרובם נאספו בשנות ה-50 וה-60 של המאה שעברה, במסגרת כתיבת ספר תולדות ההגנה.

תיעוד זה הוא בעל חשיבות מיוחדת במינה במחקר המיקרו-היסטורי ובכלל זה בגניאלוגיה, מכיוון שהוא חושף פרטים מזוויות יוצאות דופן שהמקורות הראשוניים המקבילים לא מגיעים אליהן.

במסגרת האוספים המקוריים המתעדים את הפעילות השוטפת של ההגנה ומחלקותיה השונות נאגר מידע רב באוספי התעש במחותרת (חטיבת תיעוד 001), הש"י (שירות ידיעות) והמודיעין של ההגנה לאגפיו (חטיבות תיעוד: 008, 105, 112 ו-115), ותיעוד של ה-C.I.D (criminal investigation department) המחלקה לחקירות פליליות של הבריטים) שאספה מידע על תושבי הארץ היהודים. אנשי הש"י, שגילו עניין באותם אנשים, השכילו לאסוף חלק מהמידע הזה ערב עזיבת הבריטים את הארץ ולמסרו לארכיון. כל האוספים האלה מביאים, בצד התמונה והסיפור הכללי, גם מידע אישי על אלה שהיו מעורבים בפעולות אלו.

חשוב להזכיר את התיעוד של המוסד לעלייה ב' (חטיבת תיעוד 014) שמכילה מידע על מרבית אוניות המפעילים ומבצעי ההעפלה של ההגנה בשנים 1939-1948. רשימות המעפילים נמצאות כידוע בארכיון הציוני המרכזי.⁶ אולם גם לאוסף ההגנה הגיעו רשימות בהיקף לא מבוטל. מלבד תיקי התכתבות, תיקים ענייניים מתחנות המוסד

5 רמון ד., הרישום, בתוך: ההגנה בתל-אביב, פרקים לתולדות ההגנה בתל-אביב וסביבתה, הוצאת קרן "הגנה" ע"ש י. שחורי וחבריו ד"ל, תל-אביב תשט"ז 1956, עמ' 448-450 וכן: זיוה עמיר (זבלודובסקי), דר"ח רישום המחותרת של כוח האדם במחוז ירושלים (וחלוקתו ליחידות השונות עד שנת 1946), בתוך: ירושלים ביצורים. רשום כח האדם, תיק 0063 בחטיבת תיעוד 057 את"ה. (תודה לשמרי סלומון, סגן מנהל הארכיון שהפנה את תשומת לבי לרשימה).

6 בארכיון הציוני המרכזי גם כרטסת העולים הוותיקים שמתעדים את סיפור עלייתם ורשימות העצורים במחנות קפריסין, וכן רשימות של עולים חוקיים שרשמו הבריטים.

אתר ההנצחה לחללי מערכות ישראל של משרד הביטחון:
<http://www.izkor.gov.il>

אתר לזכר האזרחים חללי פעולות איבה של המוסד
לביטוח לאומי:
<http://www.laad.btl.gov.il>

אתר עושים היסטוריה:
<http://www.makinghistory.co.il>

אילן שטיינר נולד בשנת 1969 בירושלים וחי בה כיום. הוא החל לעסוק במיקרו היסטוריה באוניברסיטה הפתוחה בשנת 1994 וסיים תואר ראשון בהיסטוריה באוניברסיטה הפתוחה בשנת 1999. מאז השתתף במחקרים נקודתיים מקומיים ואישיים רבים ובין היתר, פעל במכון שכטר ללימודי היהדות, ובמכון לחקר ארץ ישראל ויישובה. פעילותו נמשכת כיום במסגרת היחידה לאיתור נעדרים של צה"ל ובמיזם הפרטי עושים היסטוריה. היה עוזר מנהל הארכיון לתולדות "ההגנה" בשנים 1999-2006. החל מראשית שנת 2007 הוא משמש כמנהל הארכיון בנושא דת ומדינה במרכז לפלורליזם יהודי.

השונות ותיקי אוניות המכילים לעתים רשימות, נמצאים רשימות עולים בעיקר מפעילות המוסד ה"פוסט הגנתית" בעיראק⁷ ואיראן, במסגרת העלייה ההמונית דרך טהראן ומצפון אפריקה עד אמצע שנות ה-50 של המאה העשרים.

ביבליוגרפיה

אביגור, ש., סלוצקי, י. וג. ריבלין, קיצור תולדות ההגנה. תל אביב, משרד הביטחון, 1978.

פלד (שטאל), ש. סיפורים מן הארכיון, קווים הוצאה לאור, 2006.

ראם, מ. עם המשפחה הלוחמת – זכרונות איש אצ"ל. ירושלים, המרכז למורשת ירושלים ע"ש זאב זברטינסקי, 2002. מהד' שנייה.

אתר הארכיון לתולדות ההגנה:
http://www.archives.mod.gov.il/default_h.asp

אתר הארכיון הציוני המרכזי:
<http://www.zionistarchives.org.il.za/pMain.aspx>

7 בימים אלו נעשית במרכז מורשת יהדות כבל, על ידי צוות בראשותו של ד"ר צבי יהודה, עבודה חשובה של עדכון הרשימות השמיות המשפחתיות מארכיון תולדות ההגנה והשוואתן עם נתונים נוספים ממקורות אחרים.

בנו של האדמו"ר שהתנצר *

יהודה קלוזנר

המהר"ל מפראג (1525-1609), דודר עשירי לר' חיים ליוואי (נפ' 1522) סבו של המהר"ל.

לר' שניאור זלמן ואשתו מרת טשרנה בת יהודה אריה ליב סגל הלוי היו שבעה ילדים, שלושה בנים וארבע בנות, כדלקמן:

• ר' דב בער שנייר¹ בן שניאור זלמן (1773-1827) ממשיכו של אביו כאדמו"ר מליובאוויץ, המכונה ה"אמצעי";

• ר' חיים אברהם שנייר בן שניאור זלמן (נפ' 1848) מליובאביץ תלמיד חכם ועניו;

• ר' משה שנייר בן שניאור זלמן (1784?-18?) רבה של אולה Ula;

רבי שניאור זלמן בן ברוך ליוואי מליאדי (1745-1812), מייסד החצר החסידית של חב"ד והאדמו"ר הראשון שלה, היה גם בין ראשוני תנועת החסידות ובעל ספר ה"תניא". הוא היה למעשה מה שמקובל לראות כדור השלישי של התנועה. הוא היה בן זמנו של הבעש"ט ר' ישראל בן אליעזר (1698-1760) ור' דב בער בן אברהם פרידמן המגיד ממזריטש (1704-1772) שהיו מייסדי התנועה. ר' שניאור זלמן (רש"ז) היה גם בן זמנו של ר' אליהו בן שלמה חסיד, הגאון מוילנא (1720-1797), המתנגד הגדול לתנועת החסידות בכלל.

ר' שניאור זלמן בא משורה ארוכה של רבנים ממשפחת ליוואי והוא דור שמיני לר' יהודה בן בצלאל ליוואי

* לפי: נאחו בסבך – פרקי משבר ומבוכה בתולדות החסידות, מאת דוד אסף. מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל, ירושלים 2006.
1 שם משפחת הבנים היה שנייר (SHNEYER) ורק רבי מנחם מנדל שינה את שם המשפחה לשניאורסון.

- מרת פרידא בת שניאור זלמן, נשואה לאלהו בן מרדכי;
- מרת חבורה לאה בת שניאור זלמן, נשואה לשלום שכנא אלטשולר מליאדי, הוריהם של האדמו"ר השלישי ר' מנחם מנדל שניאורסון, ה"צמח צדק";
- מרת רחל בת שניאור זלמן, נשואה לאברהם בן צבי שיינס משקלוב Shklov, נפטרה בחיי אביה;
- מרת חוה בת שניאור זלמן, נשואה לאהרן בן אליהו מקרמנצ'וג Kremenchug, נפטרה בחיי אביה.

הבן משה היה חביב, כישרוני ומחונן ונעטף בהערצה ואהבה בבית אביו, אולם בערך בגיל שמונה ניכרו בו סימני אי-שפיות שפרצו ונרגעו חליפות, והוא נלקח על ידי אביו לטיפול אצל רופאים בוויטבסק, סנט פטרבורג וסמולנסק. מחלתו הועלמה מהסביבה וגם המקורות של חב"ד טשטשו וערפלו את הדיון בה.

באחת מתקופות הרגיעה במצבו, בכ"ב כסלו תקנ"ח (1797) השיאו אותו הוריו לשפורה, בתו של ר' צבי הירש מאולה, מרחק לא רב מליאדי, ומשה עבר, כנהוג, לבית חותנו ומאוחר יותר קיבל את המינוי כרב הקהילה. ר' צבי הירש היה, כנראה, אחד מחסידיו של רש"י. כשבוע לפני נישואיו התקבל "האברך המופלא משה" גם כחבר מן המניין בחברה קדישא של ליאזנא Liozno, בוודאי כאות של הבעת כבוד לביתו של רש"י.

בשנת 1812 עזבו רש"י ובני ביתו את ליאדי ומילטו עצמם מצבא נפוליאון לכיוון רוסיה, ותוך תלאות הדרך הרש"י אף נפטר ונקבר בעיירה הדיץ Gadyach שבפלך פולטבה Poltava. בני המשפחה המשיכו לקרמנצ'וג ושם התיישבו עד יעבור זעם. ר' משה ומשפחתו לא הצטרפו למסע.

בשנת 1813 חזרו ר' דב בער ור' חיים אברהם וקבעו מושבם בליובאוויץ בפלך מוהילב Mogilev, וב-1814 חתמו שלושת האחים על הסכמה לספר ה"תניא" של אביהם. אולם בשנת 1817 עבר ר' משה משבר גופני ונפשי חדש ומחלת הנפש התגברה. אָזְזוּ הביאוהו מרופא לרופא והוא עבר טיפולים שונים, עד שבקיץ 1820 נפל דבר. ר' משה, כבן שלושים ושש, נשוי ואב לילדים, רבה של אולה, החליט להתנצר. פרטים רבים לא היו ידועים, הן בגלל הערפול שהמשפחה ותנועת חב"ד הטילה על הפרשה והן בגלל חוסר מסמכים, והדבר נתן מקום לניחושים והכחשות – האם היה או לא היה, האם התנצר או לא? לאחרונה, עם פתיחת אפשרויות הגישה למסמכים שבברית המועצות לשעבר החלו להתבהר כמה מהאירועים.

בארכיון הלאומי של מינסק נמצאים שני תיקים, בהם מסמך מתאריך ג' באב תק"פ (1820)² שבו מצהיר רבה של

אולה משה זלמנוביץ בפני סגן הכומר הקתולי יוזפט סידלובסקי Josaphat Siodlowski ובפני העדים החתומים ליד חתימתו בעברית, כי מזה שנים הוא שואף להמיר את דתו ולהפוך לקתולי, ולמרות שהיהודים ניסו למנוע זאת על ידי פיקוח שהטילו עליו, הוא עדיין נחוש בדעתו לקבל על עצמו את הנצרות ומבקש את חסותה של הכנסייה. שלושה ימים לאחר מכן ביום ו' באב תק"פ (1820) הוא הוטבל בביתו של הכומר סידלובסקי ומשם הועבר למנזר בבשנקוויץ Beshenkovich קרוב לוויטבסק והוכנס לתורת הנצרות על ידי המיסטיקן יוהן יוסנר Johannes Gossner.

תעודה אחרת מעידה על מכתב ערעור שכתבו שני אחיו למטרופוליט של כל הכנסיות הקתוליות הכומר בוהוש (Bohusz), שבו מספרים האחים על מחלתו הממושכת של משה שהוחמרה כשהיה בשבי של צבא נפוליאון בשקלוב ומבקשים לבטל את תעודת ההטבלה של משה. כן נמצאה פנייתו של משה אל הקונסיסטוריה של הכנסייה הרוסית האורתודוקסית במוהילב שבה הוא מבקש לעבור מדתו הקתולית לדת הפרבוסלאבית. בעקבות פניה זו חל כעין עימות בין הקתולים והפרבוסלבים, והקונסיסטוריה הפרבוסלאבית חשפה אי-סדרים בהליך הטבלה: הטבילה לא נרשמה כמקובל, לא נוכחו מספיק עדים, משה הוטבל רק פעם אחת בלבד, אכן הוא חולה נפש, השקו אותו לשכרה לפני הטבילה, לא דווח למשטרה, כנדרש, ואף לא לממונים על הכומר המטביל ועוד. מסמכים נוספים שופכים אור על התנהלות החקירה, שהגיעה עד לדרגים הגבוהים ביותר של הממשל הרוסי ואפילו עד הנסיך אלכסנדר ניקולאיוויץ גוליצין Golitsyn, שר החינוך והדתות, ואף לצאר אלכסנדר הראשון. החקירה כללה גם בדיקות רפואיות מקיפות שקבעו בסופו של דבר שהוא חולה נפש, והובילה לביטול הליך הטבילה והעברתו של משה לביתו לשם ריפוי. לקראת סוף שנת 1821 חלה החמרה במצבו הבריאותי והוא אושפז בבית חולים לחולי נפש. מכאן אבדו עקבותיו של משה, וייתכן שהוא נפטר בבית החולים, אך מקום מנוחתו לא נמצא.

יש להוסיף עוד שבשנת 1843 הועלו לארץ ישראל אשתו שפורה, שתי בנותיו שרה רבקה ורחל, חתניו נחום יוסף שניאורסון ומשה צבי פונדמינסקי, צאצאיהם ובני משפחה נוספים. הם התיישבו תחילה בחברון ועברו אחר כך לירושלים. שפורה נפטרה בד' בטבת תר"ט (1849) ונטמנה בהר הזיתים. רבים מיוצאי חלציו של משה חיים כיום בארץ וביניהם מספר מכובדים.

2 התאריכים המופיעים במסמכים הם לפי הלוח היוליאני לכן הם שונים כאן לתאריכים יהודיים.

על הכנס הבינלאומי "יהודי סוריה – היסטוריה, זהות ומורשת"

שהתקיים באוניברסיטת בר אילן ב-29/28 במאי 2007

אברהם צפדיה *

הטוב", הנמצאת בדרום-מזרח תורכיה. עם הקמת הרפובליקה התורכית ב-1923 עברו חלק מיהודיה לחלב. במחקר על משפחתו מצא המרצה שאחיינו של ר' יעקב ענתבי נאסר עם עוד אחדים מבני קהילתו בדמשק בשל עלילת הדם המפורסמת ב-1840, והוא שוחרר מהכלא הודות להתערבותו של סר משה מונטיפיורי. האילן המשפחתי של המרצה הוא רצוף מאמצע המאה ה-18 ואילן. משפחתו, הנמנית עם מגורשי ספרד, הגיעה לעין-טאב ורחמים ענתבי נולד בה ב-1554. כעבור שנים הוא עבר לחלב ושם הוא קיבל את הכינוי ענתבי, כלומר בא מעין-טאב.

פרשנות והגות: בתחום זה דיברו חוקרים שונים, ביניהם פרופסור עמוס פריש מאוניברסיטת בר-אילן בנושא *קווים לפרשנותו של ר' שמואל לניאדו על ספרי נביאים ראשונים*, שבאה לידי ביטוי בספרו "כלי יקר" בו הוא מציע פירוש ספרותי מקורי המבוסס על התבוננות עמוקה בכתובים, יש בו דמיון מסוים לגישות ספרותיות מודרניות.

פרופסור יוסף דנה מהמכללה האקדמית בצפת הרצה על *יוסף דנה – מאחרוני הדרשנים העממיים בדמשק*. הרב הצטיין בדרשותיו העממיות שמשכו את לב שומעיו. רבים יאשרו שדברים הזכורים להם עד היום הם מאותה המסגרת של שיעורו הקבוע של הרב.

הלכה ופסיקה: על זאת דיברה דר' לאה מקובצקי מהמכללה אריאל, בנושא *שורת בית דינו של ר' שמואל לניאדו, בנו של הרש"ל, כמקור היסטורי ליהדות סוריה במאה ה-18*. המרצה התבססה על יצירתו של ר' שמואל "כלי יקר" שהיה רבה של אר"ץ במאה ה-17. המידע בהרצאה התבסס על הפרטים החשובים שהתגלו בכתב-יד המונה 421 דף, הכולל את תשובותיו לאורך המחצית הראשונה של המאה ה-18 ותשובות מאת חכמי דורו.

פרופסור חננאל מאק מאוניברסיטת בר-אילן הרצה על *חידות חייו ויצירתו הספרותית של ר' שמואל בן ר' נסים מסנות*. ר' שמואל חי בתחילת המאה ה-13 באר"ץ, והמרצה מתבסס על דבריו של ר' יהודה אלחריזי שבאחד ממסעותיו הוא נפגש עם ר' שמואל – שאותו הוא משבח ומפאר – בארם צובא. ר' שמואל מסנות מכונה בתואר "סיקילי" (חכם, מלומד), ונמסר שהוא (או משפחתו) בא מטוליטולה, היא טולדו. בהרצאתו, מסכם החוקר את הידוע בשאלות היסטוריות-ביוגרפיות לגבי ר' שמואל.

הכנס הנ"ל התקיים בחסות הפקולטה למדעי היהדות ומרכז דהאן. במהלכו הוצגו עבודותיהם של כ-60 חוקרים – 60 הרצאות שנערכו במושבים מקבילים. הקהל היה מגוון ביותר ומנה מעל ל-450 איש. אמנם הכותרת מדברת על יהודי סוריה בכללותם, אך רוב החוקרים התייחסו בעבודותיהם לקהילת חלב, ועמדו על ההבדלים בינה לבין קהילת דמשק.

עקב היקפו הרחב של הכנס והגיוון הרב של הנושאים שהועלו, תתייחס סקירה זו למדגם מייצג בתחומי עניין שונים.

את המושב הראשון פתח פרופסור יום-טוב עסיס שדיבר על *הזיקה הדתית והתרבותית של קהילת אר"ץ (ארם צובא) עם הקהילות שסובבו אותה*. מדובר בקהילות עין-טאב, קילים, אורפה, תדף, אנטיוכיה, איסכנדרון, מאראש וקמישלי. הקשרים עימם באו לידי ביטוי בשורת, בביקורים הדדיים, במינויים של חכמי אר"ץ כרבנים בקהילות אלו ועוד. הקשרים הללו נותקו בשנת 1923 עם הקמתה של הרפובליקה הטורקית, שרוב הקהילות הללו היו בתחומה. זה הביא להחלשתה של חלב מבחינה דמוגרפית והאיץ את ההגירה ממנה.

התמודדות הקהילות היהודיות בדמשק ובחלב עם אסונות במאות ה-17 וה-18 היה הנושא של פרופסור ירון איילון מאוניברסיטת פרינסטון (ארצות הברית). הוא דיבר על מגיפת דבר, רעידות אדמה שפקדו את האזור, רעב ואסונות "פוליטיים" כמו עלילות-דם, שהמפורסמת בהן התרחשה ב-1840 בדמשק, וגם בחמה וחלב מספר פעמים. הוא תיאר את הדרכים שבהם התמודדו שתי הקהילות עם אירועים אלו. המרצה ציין שבקהילת חלב היו 5 קופות צדקה בהן נאספו כספים למטרות שונות – נזקקים, חולים, אורחים (שנזקקו לסיוע בשהותם בחלב). כאשר פקד את הקהילה אסון כבד היו הגבאים והרבנים בכבודם ובעצמם מתדפקים על דלתות התושבים ומבקשים תרומה מיוחדת.

לעומת זאת, קהילת דמשק הייתה פחות מאורגנת וקופות הצדקה היו דלות. לא אחת ביקשה הקהילה סיוע מבחוץ, שהגיע גם מחלב.

גניאלוגיה: דר' אליעז ענתבי ממכללת עמק יזרעאל דיבר על *"משפחת ענתבי ובניה"*. הוא ציין כי השם ענתבי ניתן ליהודים שהתגוררו בעין-טאב, שפירושו בערבית "המעין

* ראו סיכום באנגלית מאת סרינה רופא, בחלק האנגלי של הגיליון.

אמנות ותרבות: תחת כותרת זו שמענו את הרצאתה של גבי רבקה פושטבוצקי מאוניברסיטת בר-אילן על יהודי מזרח סוריה בראי חברת בית הכנסת המיוחד בדורה אירופוס (*Dura Europus*) במאה השלישית.

המדובר הוא בקהילה יהודית קטנה שהגיעה עם הצבא הרומי לדורה אירופוס שעל נהר פרת בשנת 165 לספירה. הקהילה הקימה לעצמה בית כנסת קטן בארכיטקטורה מיוחדת, המשלבת בין היסטוריה לאומנות. עם נפילת העיר בשנת 259, ננטש המקום וסופות חול שהגיעו מהמדבר הסורי קברו בחול את העיירה ובית הכנסת שבה.

עם גילויו של האתר ב-1932 על ידי ארכיאולוגים בריטיים, נדהמו לראות שציורי הקיר של פנים בית הכנסת ותקרתו השתמרו כולם בתקופה כה ממושכת כמעט בצורתם המקורית, הודות לכיסוי החול והיובש. שלטונות סוריה החליטו להעביר את בית הכנסת בשלמותו, אבן אחר אבן, למוזיאון הלאומי בדמשק. המחקר שהתאפשר בעקבות צעד זה, שחשף את הממצא החזותי העשיר במיוחד שהתגלה, העשיר את המידע על זהותם החברתית-תרבותית של יהודי סוריה ועל מורכבות חיי היהודים בתפוצות גם בתקופות אחרות.

דר' מאיר רפלד מאוניברסיטת בר-אילן הרצה בנושא עיונים ליטורגיים לזיהוי נוסח התפילה של ארם צובא. ניתן לראות בנוסח קהילת ארם צובא התגבשות השפעתה של ארץ ישראל ובבל, עקב מיקומה בצומת מרכזי בין מזרח ודרום.

הגב' שושי בנית התייחסה לנושא המטבח היהודי החלבי כביטוי לרבגוניות תרבותית. עקב נוכחותם בחלב של יהודים מקהילות ואזורים שונים, נוצר שילוב מעניין ומיוחד במטבח החלבי, שאינו דומה לכל מטבח אחר. כך התפתח מטבח מיוחד מתמהיל מתכוני המסתערבים, גולי ספרד שגם להם מטבח עשיר, הפרנקוס והרומניוטים. הוא נחשב למתוחכם ועדין, ארומטי, צבעוני והטעם החמוץ-מתוק שולט במתכונים רבים.

עלייה והעפלה: בתחום זה היו מספר הרצאות מרתקות ומעניינות אודות הפעולות שנקטו בסתר ובגלוי להצלחתם והעפלתם של יהודי סוריה מסוף המאה ה-19 ואילך. הבמאי והעיתונאי מיכה שגריר אף הביא עדויות מצולמות מרגשות מחילון אחרוני יהודי סוריה.

הקהילה החלבית בתפוצות: פרק מיוחד הוקדש להגירתם של יהודי חלב במשך מספר דורות לארצות המערב, דרום-אמריקה, בריטניה ועוד. המעניין הוא שחברי הקהילות החלביות הזאת באשר הם, המשיכו לנהל את אורח חייהם בדיוק באותה המתכונת כפי שהייתה להם

בחלב. הם התגוררו בשכונת זה לזה, המשיכו בחיי קהילה ארוקים ביותר סביב בית הכנסת, דיברו ערבית ביניהם בענייני יום-יום והתחתנו רק בינם לבין עצמם – גם אם היו צריכים "לייבא" בן או בת זוג מקהילה חלבית אחרת.

חבר החברה הגניאלוגית הישראלית יצחק כרם דיבר על התיישבותם של יהודי סוריה בקולומביה ופנמה. ההרצאה ניתנה באנגלית.

מוסיקולוגיה: שני ימי עיון גרושים אלו נחתמו בסדרת הרצאות מרתקות ומרעננות בתחום בלתי שיגרתי – המוסיקה המיוחסת ליהדות חלב. עקב היקפו הרחב של הנושא אתייחס רק להרצאתה של הגב' דר' קומיקו יאיאמה (בר-יוסף) מיפן שעשתה את עבודת הדוקטורט שלה בנושא: "שירת הבקשות של יהודי חלב בירושלים: המערכת המודלית וסגנון השירה", ואילו בכנס שמענו ממנה על אינטראקציה חברתית-מוסיקלית בשירת הפיוטים לפי המסורת החלבית-ירושלמית.

בשירת הבקשות, שירי עונג שבת או במסיכות פרטיות תמצא את השירה, והפייטן לוקח בה חלק נכבד. ניתן לשמוע את הפיוט והמוסיקה בימי מועד וגם בימי חול בין אם בשירה ציבורית או פרטית. השירים והבקשות מבוססים על המקאמה ושירת המקלה. האחרונה יוצרת את ה"ביחד", ושירתו של הסולן משפיעה על הרמה המוסיקלית של כל המקלה.

ראוי לציין שלהקת פייטנים "תפארת המזרח" מבית הכנסת "עדם" בירושלים, הופיעה בשני קונצרטים ביפן, בטוקיו ואוסאקה, והם התקבלו בהתלהבות רבה. הערב הסתיים בהופעתה של מקלה זו בפני הנוכחים, שאף הם קיבלו אותם בתשואות רמות וממושכות.

נזכיר שבמהלך הכנס נשאו דברים הנשיא לשעבר מר יצחק נבון, הראשון-לציון הרב שלמה עמאר והסופר יצא חלב, אמנון שמוש.

דר' שמעון אוחיון, מנהל מרכז דהאן, הבטיח כי תוכנם המלא של ההרצאות שניתנו ביום העיון וכן הרצאות נוספות יצא בקרוב בצורת ספר. עד אז ניתן לעיין בתקצירי כל ההרצאות בסניפים ירושלים, תל אביב וחיפה, בחוברת שהוצאה עבור משתתפי הכנס.

אברהם צפדיה הוא גימלאי של צה"ל. הוא עוסק בגניאלוגיה משנת 1978, וחבר בחברה הגניאלוגית הישראלית (חג"י) משנת 1992. הוא חוקר את משפחות צפדיה, דיין, בהואבה, מנגד וכן משפחות גולדפלאם ודרנגר.

ספרים

המוצא, אך יחד עם זאת הן היו מושפעות מגורמים יהודיים-אתניים שונים הואיל והיהודים מכל העדות חיו אלה לצד אלה והיה עליהם להתמודד גם עם גורמים לא יהודיים שחיו במחיצתם. בספר נידון גם מצבן של האלמנות שעלו לארץ ישראל.

התיאורים האלה של המצב הכלכלי ותנאי החיים בירושלים במאה ה-19, מאפשרים גם לאלה שגדלו במאה ה-20 להבין את אורח חייהם והתנהגותם של אבותיהם. רק בתום מלחמת העולם הראשונה התחילו להתפתח חיים חילוניים בארץ ישראל. הספר מבליט את ההתבדלות של הקבוצות החרדיות הקיצוניות שהיתה אופיינית לירושלים ויישובים אחרים בסוף המאה התשע עשרה ומראה איך התבטא הדבר באורח החיים של קבוצות אלה.

מצאתי את הספר מאיר עיניים, מאחר שאמי עלתה לארץ ישראל בשנת 1911 יחד עם הוריה, אחיה ואחיותיה והיא בת חמש שנים בלבד. על אף העובדה שסבי וסבתי ובני ביתם ולא התגוררו בירושלים, הם היו אורתודוקסים, והבינותי, תוך כדי קריאת הספר, מה היו תנאי החיים שלהם כאשר הגיעו לארץ ישראל.

לספר יש ביבליוגרפיה מורחבת, רובה הגדול בעברית, והדבר מאפשר המשך המחקר תוך כדי שימוש במקורות ראשוניים.

נסיכה או שבויה? הוויה הנשית של היישוב הישן בירושלים 1840-1914, מאת מרגלית שילה. חיפה, אונ' חיפה, 2001.
סקירה מאת רז פלדמן*

הספר נכתב כחלק מהדיסציפלינה הידועה כיום מלימודי מיגדר. הוא משמש צוהר אל מקום ותקופה בה המידע חסר או מצומצם מאוד בגלל עמדתם של שליטי האימפריה העות'מנית כלפי המהגרים. עבור הגניאלוגים שיש להם קרובים שחיו בירושלים בפרט ובארץ ישראל בכלל בין השנים 1840-1914, מספק ספר זה מבט נדיר על דרך החיים של אנשים אלה, בעיקר על הנשים שביניהם.

בתקופה זו של כמעט שמונים שנה חלו שינויים דמוגרפיים משמעותיים בתוך האוכלוסייה היהודית של ירושלים ושל ארץ ישראל. בהתבסס על ניתוח חלקי של מִפְקָדֵי מונטיפיורי שנערכו בין השנים 1839-1875, מצרפת שילה את הסטטיסטיקה יחד אל התיעוד ההיסטורי לשם השלמת התמונה.

הספר כולל שישה פרקים הדנים בהיבטים השונים של החיים: העלייה, הנישואים, החיים בבית, מעורבות הנשים בפעילות ציבורית – דת, כלכלה וצדקה – החינוך, העוני, הבעיות הקשורות בהתאלמנות, עזיבת הבעל, הזנות, ומאמצי המיסיונים השונים לנצר נפשות יהודיות. צורת החיים של נשות ארץ ישראל היתה זהה לזאת שבארץ

מִן הַסֵּפֶר

הרייט קסו

היתה לי גם הזדמנות לעיין ב"תיקי ארולסן" ביד ושם, שלא הועלו לאינטרנט אבל כדאי לבקר ביד ושם ולעיין בהם. מצאתי את שם המשפחה של אמי המופיע במקומות אחדים בפולין והתחלתי לחפש את דורות אבותי גם מעבר לאוקראינה. אם כי העיין בתיקים אלה מדכא, ניתן למצוא בהם גם רמזים להישרדות.

חברתנו הוותיקה רודה כהן תרמה חבילה גדושה בחומר הקשור לגניאלוגיה, הכולל ספרים, אוספי מאמרים על

מספר הערות

השנה השתתפתי בכנס "ואלה שמות", הכנס הבינלאומי השמיני לשמות יהודיים שהתקיים באוניברסיטת בר-אילן בחודש יוני 2007, לכבוד פרופסור אהרן דמסקי עם פרישתו לגימלאות. הכנס היה מעניין ביותר. שלושת נושאי היו "שמות בקהילות האשכנזיות והאיטלקיות", "אנשים, מקומות וחפצים בספרות הרבנית" ו"שמות בקהילות התימניות והמזרחיות".

* סקירה זו הופיעה לראשונה בכתב העת רוטס-קיי (Roots-Key) כרך 27, מס' 1, היוצא לאור על ידי החברה הגניאלוגית היהודית של לוס אנג'לס. אנו מודים למערכת כתב העת על הרשות לפרסם אותה כאן.

ארגון "הדסה", על המורמונים ועל הספרדים וכן מסמכים ארכיוניים חשובים לקשורים לפעילות החברה הגניאלוגית הישראלית בשנותיה הראשונות. חומר שלא יסולא בפז, ואנו מודים לה בשם החברה הגניאלוגית. בגיליון הבא אני מקווה לדווח בפרוטרוט על האוסף הזה.

רכישות חדשות בספרייה

(ראו רשימת ספרים באנגלית בחלק האנגלי של גיליון זה). גראייבסקי, פנחס בן צבי. *אבני זכרון חלק ט"ז. נוסחי אבני המצבות מבית העלמין של המושבה זכרון יעקב בארץ ישראל-נוסדה בשנת תרמ"ב-תרמ"ד*. ירושלים. דפוס ציון של האחים רוהלד, 1931 ע' 20. מיקום הספר: PLA 282 JERL, ULI מצבות ישראל.

גירסי (בקי), רפאלה. *חתום כגעגועים; חמש מאות שנות מסע משפחתי*. ירושלים, כרך א. מחברת. 2005. ע' 372.

מיקום הספר: FAM 78 JERL, ULI תולדות משפחה. איטליה.

ההגנה בתל-אביב. *פרקים לתולדות ההגנה בתל-אביב וסביבתה*. תל-אביב, קרן ההגנה ע"י שחורי וחברון, 1956. מיקום הספר: JERL GEN 155 הגנה שמות

מיזליש, פנינה. *אלמוגים ושקדים – מקרקוב לירושלים*. ירושלים, לשון לימודים, 2005. ע' 210. מיקום הספר: JERL FAM 67 פולין, ישראל.

שחל, דוד. *מהשואה אל שחר חדש: סיפורו של דוד שחר (הימלפרב)*. ישראל. דוקוסטור, 2006. ע' 229. מיקום הספר: JERL PLA 153

תלמי, אפרים ומנחם. *לקסיקון הציונות*. תל-אביב. ספריית מעריב, 1982. ע' 391. מיקום הספר: PLA 280 JERL, ULI מילונים ציונות.

כתבי עת גניאלוגיים זרים

המשפחה שהיו קשורים עם תנועת ההתנגדות ההולנדית במלחמת העולם השנייה.

ספראנגרס (Cees Sprangers) כותב על אריה בוס 1892-1962, אלוף העולם ההולנדי הראשון במשחק הבייליארד, שהתפרנס מעבודה ביהלומים – מקצוע נפוץ בין יהודי אמסטרדם באותם הימים – לפני הקריירה במשחק ביליארד מקצועי בשנות העשרים והשלושים של המאה ה-20. הוא נסע לארצות הברית לפני התחלת המלחמה ולא חזר להולנד.

דניאל מץ, במאמרו על "ספרי המתים" (Sterbebeuecher) מאושוויץ מסביר כי התאריכים המוזכרים לגבי קורבנות השואה מהולנד אינם מדויקים תמיד. משרד המשפטים בהולנד היה אחראי אחרי המלחמה לקבוע את תאריכי הפטירה של הנרצחים, וכאשר לא נמצא תאריך מדויק נקבע התאריך לפי הערכה, כגון לפי תאריך ההגעה למחנה ההשמדה או לפי היום האחרון בחודש שהאדם היה עדיין בחיים. רק לאחר שנפתחו "ספרי המתים" של אושוויץ תוקנו רבים מהתאריכים. אולם עדיין קיימת הבעיה של זיהוי ודאי, מאחר שלא תמיד מציינים ספרים אלה את ארץ המקור של המגורשים. ניתן לראות את כל הפרטים באתרי האינטרנט הרשמיים של הולנד, www.joodsmonument.nl וכן www.ogs.nl.

קו סטורקופ (Ko Sturkop) מציין במאמרו Suicidium per suspensionum [חשד להתאבדות] כי ידיעת סיבת

Misjpoje, שנה 20, מס' 2, 2007

ליבה מימון

גיליון זה מתחיל במאמר מאת זאב בר אודות אלי היימנס (Eli Heimans 1861-1914) מורה ידוע ופעיל בשימור הטבע, שהכניס לתכנית הלימודים בבתי הספר בהולנד נושאים הקשורים לטבע.

אלי גדל במשפחה דתית ב-Zwolle, עיר בגודל בינוני בחלק המזרחי של הולנד. מסיבות כלכליות היה עליו לעזוב את בית הספר התיכון לפני סיום הלימודים, ועל כן לא יכול לקבל תואר אקדמי. במקום זאת, הוא עבד ביום ולמד בלימודי ערב, ובשנת 1880 קיבל תעודת הוראה בבית ספר יסודי. בשנת 1882 הוא החליט לעבור לאמסטרדם וכמנהל בית ספר הוא הנהיג תוכניות לימודים חדשות, כגון טיולים בחיק הטבע, גידול צמחים בכיתה וטיפול בבעלי חיים באקווריום של בית הספר. הוא פרסם מדריך להוראה בבית ספר יסודי, ובשיתוף פעולה עם עמיתו Jac. P. Thyse שהתעניין גם הוא בלימודי הטבע הוא הקים איגודים להגנת הטבע והוציא לאור כתבי עת בנושא. הוא נפטר בעת סיור גיאולוגי ונקבר בבית העלמין היהודי במידרברג (Muiderberg).

במאמר על וילם ון וירינגן (Willem van Wieringen) ורוזטה ון הס (Rozetta van Hes) וצאצאיהם מתאר פ"ד מאיר (P.D. Meijer) את הגניאלוגיה של משפחה זו, שהתגוררה בעיירות בסביבת ליידין (Leiden), מאמצע המאה ה-18 עד למאה ה-20, כולל סיפוריהם של בני

Misjpoge, שנה 20, מס' 3, 2007

ליבה מימון

הרמן סנל (Snel) ממשיך את הסקר שלו על התלמידים היהודים בבתי הספר הציבוריים באמסטרדם ב-1823 (המשך מס' 12) עם המורה נתן מוס לונשטיין 1759-1825 (Loonstein). לונשטיין, כאביו לפניו, היה בעל תואר הכבוד מורנו, המצביע על כך שהוא קיבל חינוך דתי. הוא קיבל תעודת הוראה ב-1808 במסגרת התקנות החדשות של מערכת החינוך. רק לאחר מותו התברר שמעולם לא היה חלק ממערכת החינוך הציבורית, אלא לימד רק לימודים דתיים, ורק לבנים! כאשר אחד מבניו, מאיר נתן לונשטיין 1795-1868 ביקש להמשיך בפעילות חינוכית בלתי חוקית זו, התברר כי הפיקוח נעשה יותר רציני והוא אולץ לעבור למסגרת בתי הספר של הקהילה היהודית.

קיימת רשימת שמות של 18 נערים שהיו תלמידיו של נתן מוס לונשטיין ב-1823, עם תאריכי הלידה, שמות ההורים, מקצוע האב וכתובת המגורים.

סימון בורנשטיין חקר את תולדות היהודים בעיר הקטנה סכאגן (Schagen) בצפון הולנד. בשנת 1809 הנהיג המלך לודביק נפוליאון (Lodewijk Napoleon), בהתאם להנחיות אחיו, את "מועצת הרבנים" (Consistoire) כגוף המרכזי של יהדות הולנד. נערך מפקד של כל יהודי המדינה, ומכאן אנו יודעים כי כבר ב-1811 התגוררו לפחות יהודי אחד בסכאגן, ב-1849 נרשמו 72 יהודים אך ב-1929 נשארו רק שמונה – ותופעה דומה אנו מוצאים בעיירות אחרות באזור.

היהודים נקברו בבית העלמין היהודי ב-Den Helder וניתנת רשימה של 25 תושבים מסכאגן. סיפור תולדות מספר משפחות (De Vries, Trompetter, Schaap, Coltof) שהתגוררו במקום במאה העשרים מובא בפירוט רב, ובמאמר קצר נפרד כותב טון ולדמן (Veldman) על יהודי מקומי, יוסף יצחק דה יונג 1890-1943, שהיה מכונה "יוסף היהודי".

זאב בר מספר על אלכסנדר (זיסקינד) סמואל קיזר 1665-1717 ומשפחתו, אחת המשפחות האשכנזיות העשירות באמסטרדם, שמצבתו המעוטרת עוררה את סקרנותו. סבו של אלכסנדר עבר לאמסטרדם משפייר (Speijer) בערך ב-1650. ב-1699 ערך אלכסנדר סמואל צוואה שנשמרה עד היום, וכך אנו יודעים שהוא היה סוחר בבדי כותנה והיה רשום ב"חברת הודו המזרחית" (East India Company), שהיו לו שני בתים, והיה פרנס בקהילה היהודית בתקופה שהחכם צבי (צבי הירש אשכנזי) מונה לרב הראשי של אמסטרדם. גם רשימת

המוות עשויה לשפוך אור על חיי האדם שחוקרים. בארכיון העירוני של אמסטרדם ניתן לקבל את המינוח הרפואי של סיבת המוות, אם תאריך הפטירה ידוע (מ-1854 לערך עד 1940).

אתרי אינטרנט

- שאלות, נושאים לדין וכו' ניתן לשלוח לכתובת: forum@nljewgen.org או בדואר רגיל לכתובת: Rogier Foyer, Spruitenburch 5, 3813 LN Amersfoort, טלפון 033-4803652
- חיפוש מהגרים הולנדים באוסטרליה: www.nationaalarchief.nl
- פנקסי מוהלים במאה ה-18 וה-19 מהערים אמרספורט (Amersfoort) ועיירות הסביבה, נימגן (Nijmegen), מחוז גרונינגן ומספר ערים קטנות בדרום הולנד, שהיו עד עתה במשמרת אצל מספר משפחות, תורגמו ומופתחו בידי אורי לינק וזאב בר וניתן לראות אותם באתר www.duchjewry.org.

ספרים

Frans Crone: *Voorbijgaand verblijf. Joodse weeskinderen in oorlogstijd*, אמסטרדם 2005. [שהייה זמנית: יתומים יהודים בתקופת המלחמה].

העיתונאי פרנס קרון מתאר את החיים בבית היתומים היהודי בעיר אוטרקט בשנים שלפני מלחמת העולם השנייה, במיוחד היחס כלפי חמישים הילדים ששהו בבית יתומים זה, מתוך 1500 ילדי "משלוח הילדים" שבאו להולנד מגרמניה ואוסטריה ב-1938. הנספח מביא את רשימת כל הילדים שחיו בבית היתומים החל משנת 1938. רק מעטים שרדו.

ציורים מאת אריך והיינץ גירינגר (Erich and Heinz Geiringer)

משפחת גירינגר, שבאה מאוסטריה לאמסטרדם בשנות השלושים, היו שכנים של משפחת פרנק (לאחר המלחמה נשא אוטו פרנק לאישה את גב' גירינגר). ב-1944 נשלחו בני משפחת גירינגר לאושוויץ, וברכבת סיפר היינץ לאחותו אווה כי הוא הסתיר את ציוריו מתחת לרצפה במקום המחבוא שלהם. אווה ואמה, שניצלו ונשארו בחיים, מצאו את הציורים לאחר המלחמה ובשנת 2006 התקיימה ב"מוזיאון ההתנגדות" באמסטרדם תערוכת הציורים של האב אריך והבן היינץ. התערוכה נפתחה בהרצאה של אווה שלוס-גירינגר והתקיימו ראינות עם חברים לכיתה של היינץ באמסטרדם.

החפצים שחולקה לילדיו על פי הצוואה מצביעה על כך שהוא היה אדם עשיר מאוד.

דניאל מֶן במאמרו *חלוצים בהולנד* מראה כי בתחילת המאה העשרים לא הרגישו יהודי הולנד, שהיו משולבים היטב בחברה ההולנדית, צורך להגר מן המדינה. בכל זאת, כבר ב־1918 הוקמה ה"הכשרה" הראשונה בדיבנטר (Deventer) על ידי רודולף כהן (1889–1945 ברגן בלזן). ב־1940 היו בקבוצה 250 חברים. עם עליית האנטישמיות ובמיוחד עם הגעת זרם הפליטים מגרמניה בשנות ה־30 הוקמו מרכזים נוספים, כגון זה בצפון הולנד שכלל 300 יהודים מגרמניה ומהולנד. תנועת "המזרחי" הקימה רשת משלה ששמה היה קיבוץ עם שני מרכזים ו־130 חברים. אפילו ה"אגודה" האנטי-ציונית הקימה הכשרה בכפר קטן במזרח הולנד, עם 55 חברים. עבור ילדים, רובם יתומים או פליטים צעירים מגרמניה, הוקמה מסגרת מיוחדת.

אחרי מאי 1940, כאשר ההגירה לא היתה אפשרית יותר, אורגנה קבוצת התנגדות על ידי יואכים סימון, שהיה מכונה שושו (Shushu) 1919–1943, יחד עם זוג לא-יהודי, יופ וויל וסטרוויל (Joop and Wil Westerweel). קבוצה זו סייעה ליהודים למצוא מקומות מסתור או להימלט לספרד. באחד המסעות האלה הוא נתפס, והתאבד בבית הכלא. אולם, הוא הספיק להביא למקום מבטחים מספר לא קטן של ילדים, ואחרים הצליחו להגיע לספרד או שוויצריה, או אף לארץ ישראל אם הצליחו להשיג סרטיפיקט; אחדים נשלחו לברגן בלזן והוחלפו לאחר מכן עם גרמנים שהתגוררו בארץ ישראל. אלה שנשלחו למחנות ונספו, מוזכרים בספרי הזיכרון השונים ובאתר ההנצחה לקרבנות השואה מהולנד.

ספרים

Jantje E. Bazuin: *Theesurrogat voor Sneek, Joodse kinderen overleefden de oorlog*. Leeuwarden, Penn 2006. [תחליף לתה באזור סניק, ילדים יהודים ששרדו].

הכותרת המוזרה מוסברת בפרק השישי של הספר, העוסק בהצלת יהודים באזור סניק (Sneek) במחוז פריזלנד. קפה ותה שימשו כמילות צופן ליהודים בעלי שיער בהיר (תה) שניתן היה להסתיר אותם בפריזלנד באזור צפון הולנד, וקפה לבעלת שיער כהה שהועברו לדרום הולנד, שם בעלי שיער כהה היו מצויים יותר. תנועת ההתנגדות ההולנדית הבריחה מאות ילדים ממעון ילדים (שהיה ממוקם מול מקום הריכוז של יהודי אמסטרדם לפני שליחתם למחנות ההשמדה) והסתירה אותם במקומות שונים. מתוך 960 ילדים שניצלו הודות לתנועת ההתנגדות, 230 הוסתרו בפריזלנד, 80 מהם באזור סניק. בשנת 1999 קיבלו ד"ר

הנדריקסמא (Hendriksma) וגב' הנדריקסמא אות כבוד מ"יד ושם" על כך שדאגו למצוא משפחות מאמצות לילדים אלה. פרק אחר דן בשנים שאחרי המלחמה ובמאבקים המשפטיים הרבים במטרה להציל שוב את הילדים היהודים שההורים המאמצים לא היו מוכנים להיפרד מהם. מספר משפחות מאזור סניק נידונות בפרוטרוט, ביניהן משפחות Velleman, Hes, Pino ו-Bouscher, Van Voolen. מתוארים גם חיי חלק מהילדים שהוסתרו באזור.

Pim Ligtoet: *"Ik heb een heel tijdje niets van me laten horen, Joden in de Zaanstreek 1940-1945"*. Wormer/Zaandam, 2007 [זה זמן מה שלא שמעת ממני, יהודים במחוז זאן].

הכותרת נבחרה מתוך השורה הראשונה של מכתב שנשלח לחבר כיתה על ידי יוליה ריקה-וט (Rika-Vet), אשה יהודיה שנולדה ב־1923 בזאנדם (Zaandam) צפונית לאמסטרדם, לפני שנשלחה לסוביבור במאי 1943. בינואר 1942 היא נשלחה, יחד עם כל תושביה היהודים של זאנדם לגיטו באמסטרדם, ובכך היתה זאנדם העיר הראשונה בהולנד שהיתה "נקייה מיהודים" (Judenrein). יוליה לא ניצלה, אבל מחבר הספר ראיין למעלה מ־50 ניצולים ובעזרת חומר ארכיוני הוא מתאר את חיי היהודים בסביבה בזמן המלחמה ולפניה. מפתח נרחב כלול בספר. העיתונאי ההולנדי היהודי מקס ון ויזל, שאמו הסתתרה באזור וניצלה, ניהל לאחר הופעת הספר ראיונות עם שלושה ניצולים אחרים, שהצעייר ביניהם, שנולד ב־1942 הוברח במזודה ממעון הילדים שהוזכר לעיל. הוא הוסתר אצל הורים מאמצים בזאנדם ונשאר שם גם לאחר המלחמה. המחבר פרנס פוינטל (Frans Pointl) גם הוא אחד מהניצולים המוסתרים.

Harry Fields: *Turbulente tijden – de odyssee van een Joodse vluchteling*. Laren, Verburn [זמנים סוערים – האודיסיאה של פליט יהודי].

המחבר, ששם המשפחה הקודם שלו היה Fuehrer, נולד בקולונייה (Cologne) ב־1924 ובגיל שמונה עבר עם משפחתו לזאנדם. הם ניצלו, אבל הוא לא הרגיש בנוח בהולנד והיגר לארצות הברית ב־1947.

Rob Cohen: *Niet klein gekregen – mijn overwinning op de Nazi's*. Laren, Verburn [הם לא שברו אותי – נצחוני על הנאצים]. רוב כהן מספר על חוויותיו במחנות שונים ואיך ניצל נגד כל הסיכויים.

Moshe Zvi Laufer: *Gered uit het vuur*. הוצאה עצמית, להשיג מהמחבר, טלפון 02-6421740. [ניצל מן האש].

שונות

מרתה הרינג: *Mijn joodse (en andere) roots*. Wi Rutu, כתב עת לגניאלוגיה של סורינאם, כרך 6, מס' 2, דצמבר 2006. [שורשי היהודיים והאתריים]. המחברת כותבת על חיי מספר משפחות יהודיות שהיגרו לסורינאם במאה ה-19: משפחות בֶּר, ואס, ויינברג ובואנו-דה-מסקיטה.

(ההולנדית) של שרה. שם החוברת אבותיה של שרה ברנהרדט – מיתוס שפוענח.

כביתו של חבר ההתנגדות בפריזלנד התגלה פנקס ובו 450 כרטיסי רישום של יהודים שהוסתרו בסביבה, המציינים את השם, מקום המוצא, כתובת מקום המסתור, התמיכה הכלכלית ובמקרים אחדים גם צילום. האדם המרכזי ברשת ההברחה, Sjoerd Wiersma, המשיך בעבודתו זו גם לאחר שהוא עצמו היה חייב להסתתר. הכרטיסים נמצאים עתה במחנה ווסטרבורק (Westerbork) ובתכנית ליצור מסד נתונים שיאפשר חיפוש וזיהוי.

במוזיאון ההיסטורי היהודי של אמסטרדם מוצגת תערוכה על השחקנית שרה ברנהרדט "האלוהית" הכוללת צילומים, כרזות, חפצים אישיים וסרטים שהיא שיחקה בהם. הרמן סנל, משתתף קבוע בכתב העת *Misjopog* כתב חוברת שבה הוא מגלה מי היתה אמה האמיתית

בקרב יוקם אתר אינטרנט שיכיל רישום של כל המצבות בבתי העלמין היהודיים שהיו קיימים בהולנד ב-1940. זהו מפעל משותף של מספר ארגונים. המצבות יצולמו והכתובות יתורגמו, בתוספת פרטים גניאלוגיים אחרים, במידה שיימצאו. הוצא קול קורא למתנדבים לפרויקט זה.

כתבי עת באנגלית

מרים הרינגמן

Avotaynu, Volume XXII No. 3, Fall 2006

שני מאמרים דנים במכון הבינלאומי לגניאלוגיה יהודית, שמטרתו היא להפוך את הגניאלוגיה למקצוע אקדמי: אחד מאת קלייד בריל (Claire Bruell) והשני מאת רוז לור כהן. מובאת רשימת פרוייקטים שהמכון מעוניין לקדם.

הרולד רוד (Harold Rhode) מסביר במאמרו איך ניתן להשתמש בנתונים קיימים כדי לקבוע אם ענף נשי, שלא ידוע לגביו שם משפחה, הוא חלק מהמשפחה, ומה הקרבה.

לאחרונה ניתן לקבל יותר ויותר מידע בספריות העיר בודפשט. במאמרו "אוצרות גנחים בספריות בודפשט" מתאר אנדרש קולטאי (Andras Koltai) את הספריות שבהן ניתן למצוא פרסומים המכילים נתונים של מפקד האוכלוסין מ-1798 או רשימות החברים בבתי הכסת ב-1848, וכן מסמכים מבתי ספר ומוסדות יהודיים. פנקסי הרישומים של בודפשט מכסים את השנים 1881 עד 1928 וספרי הטלפונים את התקופה 1918-2004. קיימים גם עיתונים יהודיים מהונגריה, סלובקיה, רומניה ורוסיה הטרנסקארפטיים. קובץ Excel הכולל 420 מקורות הועלה על ידי קולטאי לאתר האינטרנט שלו: www.jewishroots.hu.

איך נמצא את אבות המשפחה במאה ה-18 בבוהמיה? חמשת הכרכים של המדריך לרישומים יהודיים האמור להופיע בסוף שנת 2006 יקלו את החיפוש. יוליוס מילר דן במאמרו "מדריך למשפחות יהודיות במאה ה-18 בבוהמיה" בתוכן הרישומים. מאחר שהחלוקה היא לפי אזורים, ניתן לחפש שמות גם אם השם המדויק של המקום אינו ידוע. בבוהמיה התגוררו רוב היהודים בכפרים קטנים, לעומת זאת במורביה היו יותר יהודים בערים היותר גדולות. הוא מזכיר כי כבר בשנת 1787 הוצא צו שחייב לאמץ שמות משפחה גרמניים.

גפרי מלכא, המומחה בגניאלוגיה של יהודי ספרד ובשמותיהם, מגיש מאמר הגדוש מידע ותיעוד על התפתחות השמות בקהילות הספרדיות. מתקופת המקרא הוא עובר לבבל, לרומא ולאחר מכן לתקופה הערבית. לדעתו תופעת השמות הכפולים אצל היהודים הספרדים התחילה ב-1886. בדרך כלל השתמשו היהודים בשם האב (פטרוניים) ורק כאשר עברו מערים לעיר אחרת הם הוסיפו את שם המקום שבאו ממנו. אולם כאשר חזרו למקומם הקודם הם חזרו להשתמש בשם האב בלבד. הם גם השתמשו בשמות אבותיהם מהדורות הקודמים, דבר

ספרים: ראו את השמות המלאים של ארבעת הספרים שנסקרו בנוסח האנגלי של סיכום זה.

Avotaynu Volume XXII No. 4 Winter 2006

במאמר "מחקר בארכיונים במינסק ובארכיונים אחרים במזרח אירופה" מראה לנו נוויל למדן, צעד אחר צעד, איך להפיק תועלת מביקור בארכיון בצורה הטובה ביותר. הוא מציג לעשות הכנות מדוקדקות ומתאר גם את הצד הכספי של המסע.

רבים החוקרים המגלים, לאחר השקעה של שנות עבודה קשה, שהמסמכים החשובים אבדו או נהרסו. גרי מוקוטוף ממליץ במאמרו על דרכים שונות לשמר את המסמכים שנאספו במשך שנים. רצוי להקשיב לעצותיו המעשיות.

פיטר נאש (Peter Nash) מספר איך מצא את קרובתו אן לוי לאחר שנים של חיפושים.

אנגליה היתה לא רק מדינה שיהודים רבים היגרו אליה והתיישבו בה, אלא גם מקום מעבר חשוב בדרך לאמריקה או לדרום אפריקה. בעזרת מכתבים ופרקי זיכרונות הצליח הרי בונין לעקוב אחר הדרך שעשו הוריו מרוסיה לאמריקה, והוא מתאר זאת בדרך מיוחדת, במאמרו "לאמריקה דרך המבורג וליברפול".

סטנלי דיימונד (Stanley Diamond) מאיר את עיני הגניאלוגים במחקר המשפחתי שלו, שאינו עוסק בתולדות המשפחה בלבד אלא עוקב אחר תכונה גנטית מסוימת העוברת במשפחתו: הגן הגורם ל-Beta Thalassaemia, שהיא הפרעה מסוימת בכדוריות הדם. מאמרו עשוי לשמש הדרכה לרבים.

סליאן אמדור זק כותבת על מכשיר נוסף למציאת ניצולי שואה: רישומי התושבים הזרים בארצות הברית.

דבורה ברמן מתארת במאמרה את הבעיות הקשורות במציאת שמותיהם של למעלה ממיליון יהודים שנספו באוקראינה ובחלקים האחרים של ברית המועצות לשעבר.

מאמר נוסף הקשור לשואה דן בתקופה שלאחר המלחמה, כאשר המשפחות שהופרדו עשו מאמצים נואשים למצוא את בני משפחתם. לורי בכרך מילר מתארת את המצב במאמרה "אבודים בגלל השואה".

במאמרה "יותר מאשר גרעין של אמת" מתארת פיי פוגל בוסנגג איך הצליחה למצוא קרובי משפחה זמן רב לאחר שהוריה נפטרו, בעזרת שימוש מושכל ברישומים ובחומר שהיה לה.

המקשה לעקוב אחרי דורות המשפחה. הנשים המשיכו להשתמש בשם הנעורים שלהן גם אחרי הנישואים והילדים יכלו לבחור באיזה שם להשתמש. השמות השתנו בתקופות השונות בהתאם להיגוי השפה ולתרגום השמות. המחבר מוסיף למאמר טבלאות של שמות משפחה מתורגמים, שמות משפחה לפי שמות מקומות ורשימות של נוסחים שונים של אותו שם.

ארנסט קלמן, במאמר "יהודים גרמנים למחצה ולרביע בתקופה הנאצית" מספר את הסיפור העצוב של קרובים יהודים שלא היו מעוניינים לשמור על קשר, וכתוצאה מכך הוא לא הוסיף אותם לעץ המשפחה שלו. הוא מייעץ לנו להתייחס בזהירות להוספת מידע על קרובי משפחה שעדיין בחיים.

במאמר על סוגים שונים של קרובי משפחה מסביר ריצ'ארד ספקטור מדוע יש צורך למיין את קרובי המשפחה לארבע קבוצות, אחת מהן מבוססת על נתוני ה-DNA.

ניל רוזנשטיין, שעשה מחקרים נרחבים על משפחות רבניות, עוסק במאמרו בשאלת מוצאו של המהר"ל מבית דוד. הוא מגיע למסקנה שלא קיים אילן יוחסין ברור המגיע מהמהר"ל עד דוד המלך.

הרב שלום ברונשטיין עשה שירות חשוב ביותר לגניאלוגים במאמרו "להציל שמות משכחה: תיקי הסגל הרפואי מגליציה ביד ושם". המידע נאסף משאלונים שהגרמנים חייבו את כל הסגל הרפואי למלא בשנים 1940-1942. השאלון, בן ארבעה עמודים, מכיל את שם האדם עצמו, אשתו, ילדיו ופרטים נוספים. הרב ברונשטיין העלה את כל המידע על קובצי Excel. אם כי מספר האנשים שמילאו את השאלונים הוא לא יותר מ-1500, הרי יחד עם בני הזוג, הילדים וההורים מספר השמות מגיע לאלפים.

אדוארד דוד לופט (Luft) נותן במאמרו עצות מעשיות "איך למצוא במפקד האוכלוסין של 1860 את מקום המגורים של מישוה שכתובתו המדויקת לא ידועה", וכן איך להשתמש במסמכים אחרים.

כל מי שמתעניין ביהודי ארץ ישראל (טבריה, צפת, חברון, חיפה ויפו) ב-1875 ימצא את המידע במאמר של מרים הרינגמן על מפקד מונטיפיורי מ-1875, המביא את נתוני הערים מחוץ לירושלים. חשיבות המפקד הזה היא בכך שנוסף למידע על יהודי ארץ ישראל ניתן לדלות ממנו גם מידע על בני משפחה מאירופה שעלו לארץ באותה עת. המאמר הופיע גם בכתב העת שרשרת הדורות בשנת 2006.

קהילה מלוכדת בינם לבין עצמם, וסירבו להיות חלק מהקהילה היהודית הקיימת. כאלפיים מהם חזרו מאוחר יותר לגרמניה.

יוליוס מילר כותב – גם בשטמבאום וגם באבותינו – על "מחקר תולדות המשפחה בבוהמיה ובמורביה: רישומים חיוניים שאבדו ונמצאו." במאות האחרונות היגרו יהודים בין גרמניה ובין הקיסרות האוסטרו-הונגרית, ויש לחפש מקורות במספר מקומות. הוא מציין שרוב יהודי בוהמיה התגוררו בערים קטנות ומעטים מהם חיו בערים יותר גדולות, ולעומת זאת במורביה השלטונות היו יותר מתונים ואפשרו ליהודים לגור גם בערים הגדולות. חלק מהרישומים מופיעים פעמיים ויש אפשרות להשוות בין הרישומים האזרחיים והיהודיים.

יואכים מוגדן (Joachim Mugdan) מגיש הסבר מעמיק על ההוצאה המחודשת של ספר הזיכרון הגרמני Gedenkbuch ומראה את ההבדלים בינה ובין המהדורות הקודמות. הוא מציג לפני הקורא את האפשרויות השונות למציאת שמות ומביא דוגמות ממהדורת 1986 ו-2006 של הספר וכן מגישה התקליטור.

Roots-Key, Volume 27 No. 1, Spring 2007

ניתנת סקירה על הספר של מרגלית שילה על נשים בירושלים בשנים 1840-1914, מתורגם לאנגלית בידי דוד לוביש. הספר מתאר את חיי היום-יום של הגירה, נישואין, חיים בבית, נשים בציבור וההיבט הכלכלי.

הרווי קפלן מביא במאמרו רשימה מפורטת של מקורות באינטרנט ובארכיונים בסקוטלנד, עם דוגמות של מסמכים קיימים.

המאמר "מסע לטביה" מאת לויס אוגילבי (Lois Ogilby) מתאר את חיפושיה אחרי שורשי משפחתו של בעלה וכן פגישה עם בן דוד. היא ביקרה בריגה, רומבלה, סלספילס, פטוואליס, סובאטה ודאוגופילס.

ד"ר ח על התסיסה ברוסיה בשנת 1905, בשם "ימי הדמים של הצאר" מאת יצחק טיפלינסקי מובא בידי נכדו לארי בות.

יוסף הלל טריפון (1894-1980) מתאר את ימי ילדותו בקונוטופ (Konotop), "בארץ הישנה". המאמר מעביר את האווירה של חיי היום-יום, ונותן לקורא הרגשה שהוא נמצא שם.

ואלרי באזרוב (Valery Bazarov) מספר על העזרה שאפשר לקבל מארגון HIAS בניסיונית לפתור בעיות

מאמר נוסף של סליאן אמדור זק דן באפשרויות להשתמש במחקר בראיות נסיבתיות.

אהרן חצקביץ, במאמרו "יהודים שחיו מחוץ לתחום המושב" כותב על יהודי טביליסי בגזרטיה ועל יהודי אזרביג'אן וארמניה במאה ה-19. לפי מסמכים בארכיון המשטרה, היה לרוב היהודים מעמד של תושבים.

שבעה מאמרים דנים בספורים אישיים של מציאת קרובי משפחה או איתור הזהות של ילדים מאומצים. המחברים הם: גרי מוקוטוף, ריק ליפטיג, סטיב שטיין, אליס פרקינס גולד, מרל קסטנר, דינה רידר חליף ורוסלין שרמן גרינברג.

ספרים: ראו בנוסח האנגלי של סיכום זה את השמות המלאים של שבעה ספרים שהופיעו ב-2006 וכן סקירת ביקורת על שלושה ספרים.

Stammbaum, Issue 30, Winter 2006

"אבות משפחת קליין מיולינגן, באדן" מאת ראלף באר (Baer). המחבר התחיל את מחקרו כאשר בידו מידע מועט בלבד, אבל היו לו מכתבים של המשפחה והיה עליו לאמת את סיפורי המשפחה על ידי מסמכים רשמיים.

זנט אייזנברג החליטה לקחת את אמה בת השבעים ואחת לראות שוב את וינה, בודפסט ופראג. במאמרה היא משלבת את המסמכים שמצאה עם צילומים מהמסע.

פרידריך וולמרסהאוזר (Wollmershauser) מביא במאמרו רשימות של יהודים שהתגוררו ב-Buchau ב-1722 ו-1726.

במאמר על הרישומים הקדומים ביותר של תושבים יהודים באלטונה ובהמבורג מתאר יונה סלקנס (Schellekens) איך הוא קשר בין רישומי בתי העלמין והרישומים האזרחיים שלפיהם קיבלו היהודים זכות להתיישב שם. הרשימות הן מתחילת המאה ה-17 ובהן שמות של כ-17 יהודים עם שמות ההורים ובנות הזוג.

אדם יימי (Adam Yamey) כותב "מכתב מהקף" (A Letter from the Cape), שאינו גניאלוגיה ממש אבל הוא סיפור מרתק על צעיר יהודי מגרמניה שנסע לדרום אפריקה ב-1859. אפשר ללמוד רבות ממסע זה של 108 ימים.

ג'ורג' ארנשטיין מתאר את המקורות השונים שבהם ניתן למצוא מידע על השתתפות 150,000 יהודים למחצה ולרביע בצבא הגרמני. הוא מביא רשימות ספרים ואתרי אינטרנט.

חורחה רוסקין (Jorge Ruschin) במאמרו "הקהילה הגרמנית-יהודית בארגנטינה" מספר על 45,000 היהודים שהגיעו בשנות השלושים של המאה העשרים ונשארו

גניאלוגיות, ומביא את סיפוריהם של שבעה אנשים שנעזרו בארגון כדי למצוא את קרובי משפחתם.

שיעורי גניאלוגיה באינטרנט, על רישומי ארולסן ועל השגת תעודות שונות.

Dorot Volume 28 No. 3, Spring 2007

מרטין פרל מספר על אמו ושמונה נשים אחרות שהגיעו לארצות הברית מוינה וסיפורן מוסרט עתה. שם המאמר "מסע משפחתי בחזרה לוינה".

מריון הטנבך (Hattenbach) ברנשטיין מספרת על מחקר המשפחה שלה בדקוטה הדרומית, ארצות הברית, בספרה על חיפוש קרוביה "במערב הפרוע".

מפקדי האוכלוסין במדינת ניו יורק בשנים 1905-1925 מסוקרים על ידי יואל ויינטראוב, בעזרת התוכנה של סטיב מורס.

Roots-Key, Volume 27 No. 2, Summer 2007

גזני גוסף מתאר במאמרו "מלוס אנג'לס ללידס (Leeds)" איך הוא בנה את עץ המשפחה בעזרת האינטרנט ומביא את רשימת כל האתרים שבדק.

אן רבינוביץ עושה שירות חשוב לאלה העוסקים במחקר גניאלוגי בעזרת האינטרנט, ומאמרה דן במקורות בארצות הברית, קנדה, דרום אפריקה ובריטניה (חלק א).

ברברה אלגזה (Algaza) מספרת במאמרה מה שידוע לכל חוקר גניאלוגיה – שנוסף לעבודה הקשה דרוש לפעמים גם קצת מזל. בעזרת פקיד גרמני שחיפש יורשים היא גילתה את צוואת סבה, וגם היא עזרה לו למצוא אדם מסוים.

GenAmi, No. 40 – Juin 2007

מטילדה טגר

בוני רוגרס כתבה סיפור מלבב על חיים שפירא, מבוסס על מכתבים שבספר המייסדים: הסיפור של עיר התקווה ועל נתונים שמצאה באינטרנט.

ועוד סיפור על חשיבות דפי העד של יד ושם: גרי טוגר (Jerry Touger) מצא קרובים בקישינב לאחר ניתוק של למעלה משישים שנה.

גדלד סימון מספר על שורשי משפחתו ב-Sierpc, פולין. זהו תיאור מרתק של חיי עיירה בת 12,000 תושבים שמחציתם היו יהודים, לפני מלחמת העולם השנייה.

הספר הראשון נקרא "יהודים מאיזור הרי ה-VOSGES, 1940-1944" מאת דן-קאמי בלוך Jean-Camille Bloch. בין השאר מתאר המחבר את מחנה הריכוז הנורא שהיה באיזור (קרוב לשטרסבורג) ובו התנאים היו מחפירים במיוחד. הספר כולל הרבה מאוד תעודות ועדויות. הודות לידע הגניאלוגי של המחבר, הוא הצליח לגלות את שמותיהם של כ-1,200 הקורבנות.

הספר השני "חיים אסורים" מאת מיריי בוקרה (Mireille Boccara) דן בטרגדיה של משפחה שמקורה בתוניסיה ושהתגוררה בעיר ליון בצרפת ערב פרוץ מלחמת העולם השנייה.

מעין, ביטאון החברות הגניאלוגיות

בשוויצריה ובהמבורג

אסתר רמון

גיליון מס' 81, דצמבר 2006

שוויצריה

עדייות לנוכחות יהודית, מאת רימונד מ. יונג (Raymund M. Jung)

העדייות הראשונות לנוכחות של יהודים במקום הן מן המאה העשירית.

Dorot, Volume 28 No. 2, Winter 2006-2007

המידע על יהודים שנמלטו לרוסיה הסובייטית בתקופת מלחמת העולם השנייה נעשה יותר ויותר נגיש. פיטר לנדה כתב מאמר מתועד היטב על הנושא ובו הוא מתאר בין היתר את החיילים היהודים ברוסיה, אוזבקיסטן ופולין. הוא מביא את כתובות אתרי האינטרנט הרלוונטיים.

"חדשות באינטרנט" (The Online News) מביא מידע מעודכן על מספר מוסדות יהודיים בארצות הברית, על אפשרויות החיפוש במסד הנתונים של אליס איילנד, על

Juergen Sielemann מדווח על פרויקט בהמבורג באופן כללי ו־Johann-Hinrich Moeller מתאר את הנחת הלוחות בשני מקומות עבור מוזס מוריץ שטרן (Moses Moritz Stern), מינה מאייר (Minna Meyer) ומאלכן ברלין (Malchen Berlin). בכתבה ניתנים פרטים ביוגרפיים בליווי תמונות על שלושת האנשים.

מקורות למחקר משפחות יהודיות בארכיון המדינה, מאת Juergen Sielemann, החלק ה-15.

גיליון 82, מרס 2007

שוויצריה

רבנים בשוויצריה, מאת רימונד מ. יונג (Raymund M. Jung)

המאמר מציג רשימה של 43 רבנים שכיחנו בין השנים 1567 ועד 1881 והקהילות שבהן הם פעלו.

בית הקברות היהודי בדירסבורג (Diersburg), מאת פטר שטיין (Peter Stein)

המקום נמצא בגרמניה במדינת באדן. יהודים התגוררו שם משנת 1737. בית הקברות נפתח בשנת 1756. מופיעה רשימה של 209 נקברים בפירוט השם (לעתים גם השם הפרטי הלועזי והיהודי), ותאריכי הלידה והפטירה, וכן שמות הקרובים משנת 1737 ועד שנת 1916. כמו כן יש עץ משפחה של שישה דורות המתחיל ברישום של לב מאיר שטיין שנפטר ב-1809 ועד מחבר המאמר, פטר שטיין.

הקלות בשימוש ברשימות במשרדי הפנים בגרמניה, מאת Martin Richau הגרמני

המבורג

פרטים נוספים על ההקלות הנ"ל, מאת Juergen Sielemann

רישום של 43 נישואים אורחיים בהמבורג במאה ה-19, מאת Juergen Sielemann

בכל רישום מופיעים כל הפרטים: תאריך ומקום הנישואים, שם החתן, שם הכלה, תאריכי הלידה, שמות ההורים ומקצועותיהם.

פרטים נוספים על פרויקט "אבני הנגף" (Stolpersteine) לזכר משפחות Blumenthal, David, Leopold, מאת Johann-Hinrich Moeller, היזום

מקורות למחקר משפחות יהודיות בארכיון המדינה, מאת Juergen Sielemann, החלק ה-16.

בית הקברות היהודי בנונווייאר (Nonnenweier), מאת פטר שטיין (Peter Stein)

המקום נמצא בגרמניה במדינת באדן. יהודים התגוררו שם משנת 1708. בית הקברות נפתח בשנת 1880. מופיעה רשימה של 128 נקברים בפירוט השם (לעתים גם השם הפרטי הלועזי והיהודי), ותאריך הפטירה, החל משנת 1881 ועד 1936.

האיזכורים הראשונים של שם המשפחה דרייפוס כאלוז העליונה במאה השביעית, מאת Denis Ingold

השם נכתב בצורות שונות: Dreyfuss, Dreifuss, Dreyfuos, Treves, Troyes כי משפחת Treves באה מ־Troyes כחבל Champagne בצרפת.

הדורות הראשונים של משפחת מאיר ממולהיים (Meyer from Muellheim), מאת Guenter Boll

במאמר מופיע עץ משפחה של שלושה דורות של המשפחה, שאביה היה Israel Meyer שנפטר בין 1760 לבין 1770 והאחרון הוא Israel Meyer שחי ב־Hirsingen בין השנים 1770 ו־1853.

תוספות על משפחת מאיר ממולהיים, מאת רנה לב.

סקירה מפורטת מאת רנה לב על הספר:

Wolfgang Ribbe & Eckart Henning: *Taschenbuch fuer Familiengeschichtsforschung*. 13 ueberarbeitete Auflage. Verlag Degener & Co Neustadt/Aisch. 350 pp. ISBN 3-7686-1065-9

המבורג

Dr. Egon Klebe רופא עור ומין גורש מהמבורג, מאת Ursula Randt

הבת חקרה את תולדות משפחת Klebe שחיה מסוף המאה ה-17 בכפר Rhina/Hessen. הסב עבר לאייזנאך (Eisenach) ושם נולד אביה ב-1887. הוא למד רפואה והתיישב בהמבורג. הוא סבל רבות בתקופה הנאצית והצליח ברגע האחרון ביוני 1939 לצאת לארה"ב וברשותו 10 מרק בלבד.

פרטים על פרויקט ה־Stolpersteine בהמבורג ("אבני נגף" – פרויקט המבוצע בהרבה ערים בגרמניה. בין אבני המזכרה שליד הבתים בהם היו גרים יהודים משלבים לוחות אבן קטנים ועליהן פרטים על הדיירים היהודים: שמות היהודים שגרו כאן, תאריך הלידה ותאריך ומקום הגירוש).